

waste bank

คู่มือ
ธนาคาร
ขยะ
สำหรับชุมชน

ROYAL DANISH EMBASSY
Bangkok

Ministry of Environment
and Gender Equality
Environmental
Protection Agency

KU
KASETSART
UNIVERSITY

waste

คู่มือ

ธนาคาร
ขยะ

สำหรับชุมชน

bank

สำนักคุ้มครองสิ่งแวดล้อมแห่งประเทศเดนมาร์ก

The Danish Environmental Protection Agency

ประเทศไทยและประเทศเดนมาร์กได้มีความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2567 ทั้งสองประเทศได้ตกลงสานต่อความร่วมมือดังกล่าวผ่านกรอบความร่วมมือเชิงยุทธศาสตร์ หรือ Strategic Sector Cooperation (SSC) ในด้านเศรษฐกิจหมุนเวียนและการจัดการขยะ โครงการนี้มีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนการเปลี่ยนผ่านไปสู่ระบบเศรษฐกิจหมุนเวียนที่เข้มแข็งยิ่งขึ้น และระบบการจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนในประเทศไทย

ความร่วมมือดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และความเชี่ยวชาญระหว่างหน่วยงานภาครัฐระดับชาติและที่ปรึกษา ในประเด็นเศรษฐกิจหมุนเวียน หลักการขยายความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมของผู้ผลิตให้ครอบคลุมตลอดวงจรชีวิตของสินค้าและบรรจุภัณฑ์ (Extended Producer Responsibility: EPR) และการจัดการขยะอย่างมีความรับผิดชอบ โดยมุ่งเน้นการหารือเชิงนโยบาย การกำกับดูแลภาคส่วน การให้คำปรึกษา ตลอดจนการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และบทเรียนที่ได้รับในประเด็นเหล่านี้

สำนักคุ้มครองสิ่งแวดล้อมแห่งประเทศเดนมาร์ก รู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ได้ร่วมทำงานกับกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ในภารกิจสำคัญในการพัฒนาธนาคารขยะในประเทศไทย คู่มือฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อเป็นแหล่งสร้างแรงบันดาลใจและแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้นำชุมชน ผู้รวบรวมขยะ ผู้ประกอบการขยะรีไซเคิล โรงเรียน ตลอดจนหน่วยงานสนับสนุนของภาครัฐทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ความร่วมมือระหว่างทุกภาคส่วนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของการคัดแยกและการรวบรวมขยะ ซึ่งจะนำไปสู่การยกระดับการรีไซเคิลขยะอย่างเป็นรูปธรรม

ธนาคารขยะในระดับท้องถิ่นถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของความพยายามของประเทศไทยในการพัฒนาเศรษฐกิจหมุนเวียน โดยการเปลี่ยนขยะให้กลายเป็นทรัพยากรสำหรับการผลิตใหม่ ซึ่งสอดคล้องและสนับสนุน Bio-Circular-Green Economy Model หรือโมเดล BCG ของรัฐบาล และแผนการบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน

ท้ายที่สุด ทุกสิ่งล้วนเริ่มต้นจาก “คน” ทั้งจากส่วนตัว ครอบครัว และชุมชน ที่ร่วมกันมุ่งมั่นสร้างสังคมที่เน้นการนำขยะกลับเข้าสู่กระบวนการรีไซเคิลและการจัดการขยะอย่างมีความรับผิดชอบ ในบริบทนี้ ธนาคารขยะจะเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนวิสัยทัศน์สู่สังคมสีเขียวและยั่งยืนในภาพรวม

Mr. Jens Nytoft Rasmussen

ผู้จัดการโครงการความร่วมมือเชิงยุทธศาสตร์
(SSC Project Manager)

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น

Department of Local Administration

การจัดการขยะมูลฝอยของประเทศเป็นภารกิจสำคัญที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินการในระดับพื้นที่ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม การส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง และนำทรัพยากรที่ยังมีคุณค่ากลับมาใช้ประโยชน์ใหม่จึงเป็นแนวทางสำคัญในการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ควบคู่ไปกับการสร้างมูลค่าและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ในฐานะหน่วยงานหลักในการสนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบและกลไกการจัดการขยะมูลฝอยอย่างยั่งยืน “ธนาคารขยะชุมชน” นับเป็นกลไกหนึ่งซึ่งช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการคัดแยกขยะรีไซเคิลอย่างเป็นระบบ สามารถเปลี่ยนขยะให้มีมูลค่าสร้างรายได้ และก่อให้เกิดกองทุนหรือสวัสดิการในระดับชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) และนโยบายของรัฐบาลด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

คู่มือธนาคารขยะสำหรับชุมชนฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อเป็นแนวทางเชิงปฏิบัติให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และประชาชนที่เกี่ยวข้อง ในการจัดตั้งและดำเนินงานธนาคารขยะให้มีความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ มีระบบบริหารจัดการที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และสามารถขยายผลได้อย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งหวังให้คู่มือฉบับนี้เป็นเครื่องมือสำคัญในการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และการนำไปใช้จริงในระดับพื้นที่ เพื่อยกระดับการจัดการขยะมูลฝอยของประเทศให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาว ในการนี้ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นขอขอบคุณ Danish Environmental Protection Agency (DEPA) สถานเอกอัครราชทูตเดนมาร์ก

ประจำประเทศไทย ตลอดจนคณะผู้เชี่ยวชาญและคณะผู้จัดทำจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่ได้ให้การสนับสนุนทางวิชาการ องค์ความรู้ และความร่วมมือในการจัดทำคู่มือฉบับนี้จนสำเร็จ ล่วงเป็นอย่างดี ความร่วมมือดังกล่าวนับเป็นตัวอย่างสำคัญของการบูรณาการการทำงาน ระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาควิชาการ และภาคีระหว่างประเทศ เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนการจัดการ สิ่งแวดล้อมและการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน โดยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคู่มือธนาคารขยะ สำหรับชุมชนฉบับนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและขยายผลการดำเนินงานธนาคารขยะ ให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างเป็นรูปธรรม อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนและการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนต่อไป

นายธีรุตม์ ศุภวิบูลย์ผล
อธิบดีกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น

สารบัญ

08

บทที่ 1
บทนำ

13

บทที่ 2
ธนาคารขยะ

35

บทที่ 3
การวางแผนและการจัดตั้ง
ธนาคารขยะ

69

บทที่ 4
การดำเนินงาน
และการจัดการ

82

บทที่ 5
การสร้างการมีส่วนร่วม
กับชุมชน

91

บทที่ 6

กฎหมาย นโยบาย
และการสนับสนุน

116

บทที่ 9

บทสรุปธนาคารขยะ

99

บทที่ 7

การติดตามและ
ประเมินผล
การดำเนินงาน

118

เอกสารอ้างอิง

119

ภาคผนวก

106

บทที่ 8

แนวปฏิบัติที่ดี
และปัจจัย
สู่ความสำเร็จ

บทที่

บทนำ

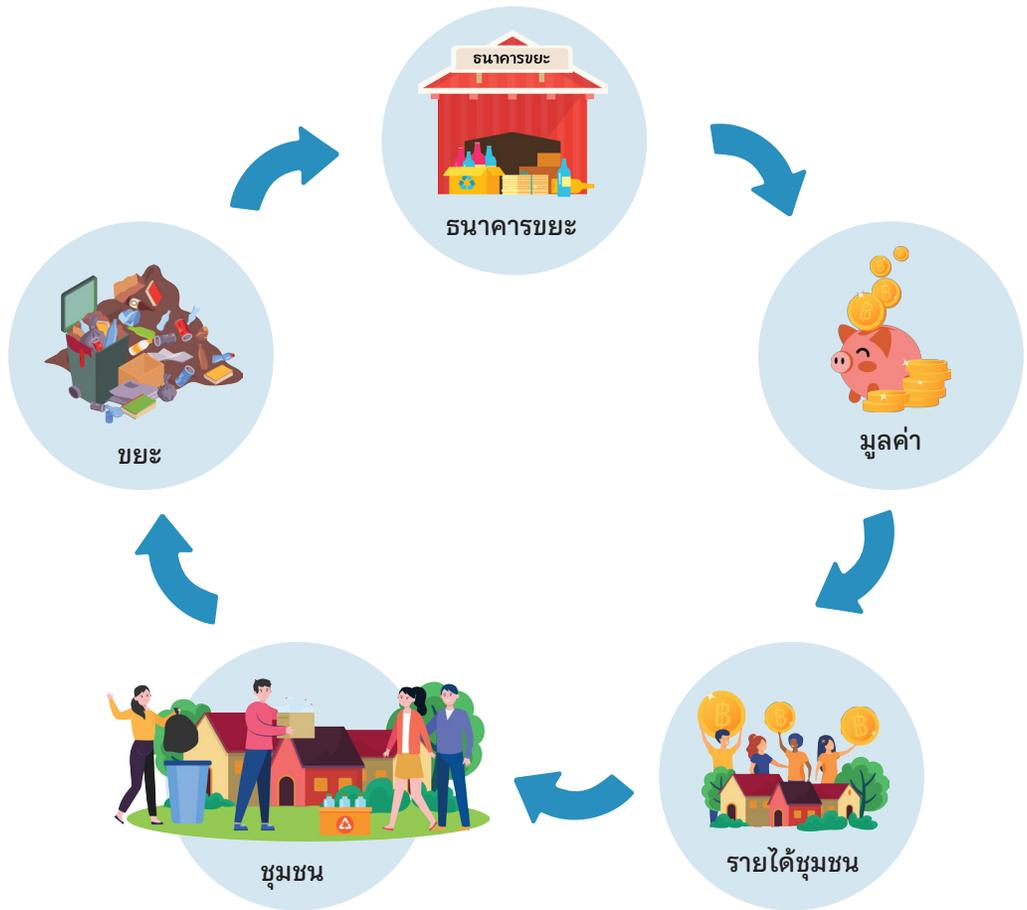

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ

ปัญหาขยะมูลฝอยเป็นปัญหาสำคัญที่ทุกชุมชนต้องให้ความร่วมมือกันอย่างดียิ่ง ในการดำเนินการแก้ไขปัญหา เนื่องจากขยะที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมอุปโภคบริโภคในแต่ละวัน มีปริมาณที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและวิธีการจัดการปัญหาขยะที่ยังไม่เป็นระบบตั้งแต่ ต้นทางถึงปลายทาง ทำให้มีขยะจำนวนมากที่ถูกทิ้งไว้ยังหลุมฝังกลบ โดยเฉพาะที่สำคัญ คือขยะรีไซเคิล ซึ่งเป็นทรัพยากรที่ยังมีค่า ไม่ใช่ของเสีย เป็นวัสดุที่เหลือใช้ที่สามารถ นำกลับเข้าสู่กระบวนการผลิตแทนการใช้ทรัพยากรใหม่ได้ เช่น กระดาษ โลหะ พลาสติก และแก้ว ซึ่งการนำวัสดุเหลือใช้หรือขยะบางประเภทกลับเข้าสู่กระบวนการรีไซเคิลได้ จะช่วยลดมลพิษจากการผลิตใหม่ ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ลดผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ขยะรีไซเคิลเป็นขยะที่สร้างมูลค่าและรายได้จากการซื้อขาย สามารถเป็นรายได้เสริมของครัวเรือนหรือชุมชนได้อีกทางหนึ่ง

การนำแนวคิด “**ธนาคารขยะชุมชน**” มาใช้ ถือเป็นกลไกที่ช่วยให้ชุมชน สามารถแยกขยะรีไซเคิล และบริหารจัดการทรัพยากรที่เหลือใช้อย่าง เป็นระบบ พร้อมทั้งสร้างมูลค่าเพิ่มและรายได้ให้กับคนในชุมชน ดังนั้น ธนาคารขยะไม่เพียงแต่ช่วยลดปริมาณขยะที่ต้องนำไปกำจัด แต่ยังส่งเสริมการมีส่วนร่วม ของประชาชนทุกกลุ่ม ทั้งครัวเรือน โรงเรียน กลุ่มอาสา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่จะร่วมด้วยช่วยกันในการแก้ไขและรับมือกับปัญหาขยะที่เกิดขึ้น เป็นการสร้างจิตสำนึก และการมีส่วนร่วมของทุกคนในชุมชนตั้งแต่เด็กจนถึงผู้สูงอายุสามารถเข้าร่วม รวมทั้ง สร้างกองทุนหมุนเวียนในชุมชน ช่วยปลูกฝังวัฒนธรรมการจัดการขยะอย่างรับผิดชอบ

ธนาคารขยะรีไซเคิลส่งเสริมการนำทรัพยากรกลับคืนสู่ระบบสอดคล้องกับ แนวคิด “**เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy)**” และสนับสนุนแนวคิดความรับผิดชอบต่อ ที่ขยายไปยังผู้ผลิต ผู้นำเข้าสินค้า ให้รับผิดชอบต่อบรรจุกู้ภัณฑ์หรือผลิตภัณฑ์ของตน ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปลายทางการจัดการ ดังนั้น การจัดตั้งธนาคารขยะรีไซเคิลชุมชน ในประเทศไทยเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยลดปริมาณขยะต้นทาง เปลี่ยนขยะให้เป็นมูลค่า เสริมสร้างรายได้ และยังสอดคล้องกับแนวทาง “**การพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)**”

1.2 วัตถุประสงค์ของคู่มือ

- 1) เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนสำหรับการจัดตั้งและดำเนินงานธนาคารขยะในระดับชุมชน
- 2) เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนตระหนักและมีส่วนร่วมในการคัดแยกและจัดการขยะอย่างถูกวิธี
- 3) เพื่อสร้างระบบการจัดการขยะต้นทางที่มีประสิทธิภาพ ช่วยลดปริมาณขยะ และเพิ่มมูลค่าให้กับขยะรีไซเคิล
- 4) เพื่อเพิ่มรายได้และสร้างประโยชน์ร่วมกันแก่สมาชิกในชุมชน

1.3 ภาพรวมธนาคารขยะในประเทศไทย

แนวคิดธนาคารขยะมีจุดเริ่มต้นจากการประยุกต์ใช้ระบบธนาคารทางการเงินเข้ากับการจัดการขยะ โดยประชาชนนำขยะรีไซเคิลมาฝากกับธนาคาร เพื่อสะสมมูลค่าเสมือนการออมเงิน และสามารถเบิกถอนเป็นเงินสดหรือสิ่งตอบแทนอื่นได้ตามเงื่อนไขธนาคารขยะ แนวคิดนี้เป็น “นวัตกรรมทางสังคม (social innovation)” ที่ใช้หลักการทางการเงินมาประยุกต์กับการจัดการขยะ เพื่อสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจและความร่วมมือในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการคัดแยกขยะที่ต้นทาง ประเทศไทยเริ่มมีการนำระบบธนาคารขยะมาใช้หลายพื้นที่โดยมักเชื่อมโยงกับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคเอกชน

แนวคิดธนาคารขยะเริ่มมีการเผยแพร่ผ่านโครงการรณรงค์คัดแยกขยะของชุมชนและโรงเรียน ต่อมา รัฐบาลและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ผลักดันมากขึ้น ภายใต้นโยบาย “3Rs (Reduce, Reuse, Recycle)” และแผนแม่บทการจัดการขยะมูลฝอยแห่งชาติ ทำให้ธนาคารขยะได้รับความสนใจและแพร่หลายไปทั่วประเทศ ธนาคารขยะมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อส่งเสริมการคัดแยกขยะรีไซเคิลและเป็นเครื่องมือในการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ โดยให้ประชาชนคัดแยกขยะที่ขายได้แล้วนำมาฝากไว้กับธนาคารขยะ เพื่อแปลงเป็นมูลค่าเงินหรือกองทุนชุมชน สอดรับกับการจัดการขยะที่ต้นทาง ช่วยลดปริมาณขยะที่ต้องเก็บรวบรวมและกำจัด อีกทั้งยังสร้างรายได้ให้ประชาชนและเป็นกองทุนหมุนเวียนให้แก่ชุมชน บางพื้นที่มีการพัฒนาต่อยอดเชื่อมโยงกับกองทุนหมู่บ้าน กองทุนฌาปนกิจสงเคราะห์ หรือโครงการพัฒนาชุมชนที่ขับเคลื่อนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กิจกรรมธนาคารขยะส่งเสริมการมีส่วนร่วมและความเข้มแข็งของชุมชน พร้อมทั้งใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ประโยชน์ของธนาคารขยะไม่เพียงช่วยลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม แต่ยังสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ ลดค่าใช้จ่ายของท้องถิ่น และเสริมสร้างความตระหนักรู้ในการแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง เพื่อให้ขยะที่ถูกคัดแยกออกมาได้นำไปใช้ประโยชน์ และได้รับการจัดการที่ถูกต้อง ส่งผลให้ปริมาณขยะที่ถูกกำจัดในขั้นตอนสุดท้ายโดยการฝังกลบขยะลดลง

สำหรับทิศทางในอนาคต ธนาคารขะมีแนวโน้มพัฒนาโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เชื่อมโยงฐานข้อมูล “การสร้างเครือข่ายรีไซเคิลที่เข้มแข็ง” เป็นการบูรณาการความร่วมมือระหว่างรัฐ เอกชน และประชาชน ช่วยสนับสนุนการขับเคลื่อนสังคมไปสู่เศรษฐกิจหมุนเวียน (circular economy) ตามโมเดลเศรษฐกิจ BCG ที่มุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและยั่งยืน เชื่อมโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนปฏิบัติการจัดการขยะมูลฝอยของประเทศ ซึ่งช่วยสร้างทั้งคุณค่าทางสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมในเวลาเดียวกัน

แนวทางการจัดการขยะให้เป็นศูนย์
Zero Waste to Landfill

บทที่

ธนาคารขยะ

2.1 ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับธนาคารขยะ

ธนาคารขยะชุมชน หมายถึง ธนาคารที่ชุมชนจัดตั้งขึ้นเพื่อบริหารจัดการขยะรีไซเคิลของชุมชน รวมถึงสถานที่ทำการธนาคารขยะชุมชน และที่เก็บรวบรวมขยะรีไซเคิล โดยธนาคารขยะชุมชนมีกลไกหรือระบบการจัดการขยะรีไซเคิลของชุมชนที่ดำเนินการเสมือนธนาคาร โดยสมาชิกนำขยะรีไซเคิลที่คัดแยกแล้วมาฝากแทนการฝากเงิน ธนาคารขยะจะรับซื้อ คำนวณเป็นมูลค่าแล้วบันทึกข้อมูลลงสมุดคู่ฝาก โดยสามารถถอนเป็นเงินสด หรือแปลงเป็นคะแนน สิ่งของตามบริบทของแต่ละธนาคาร หรือสิทธิประโยชน์อื่น ๆ ได้

ห ลัทธิการของธนาคารขยะรีไซเคิล คือ การส่งเสริมและการกระตุ้นให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาขยะกันมากขึ้น ทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้คนในชุมชนรู้จักคัดแยกขยะตั้งแต่ครัวเรือน สร้างมูลค่าเพิ่มจากขยะ และฝึกนิสัยการออมไปในตัว สิ่งที่สำคัญคือ การลดปริมาณขยะมูลฝอยชุมชนลงอย่างถูกต้องและเหมาะสม โดยการดำเนินการให้คนในชุมชนสมัครเป็นสมาชิกของธนาคารขยะรีไซเคิลและนำขยะรีไซเคิลมาฝาก เจ้าหน้าที่ธนาคารจะทำการคัดแยกและชั่งน้ำหนักแล้วคำนวณเป็นจำนวนเงิน จากนั้นบันทึกลงสมุดคู่ฝาก โดยใช้ราคาที่ทางธนาคารขยะประสานกับร้านรับซื้อของเก่าเป็นเกณฑ์

วัตถุประสงค์ของธนาคารขยะรีไซเคิล

- 1) สร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้และสร้างความตระหนักของชุมชนที่มีต่อการจัดการขยะในชุมชน และการรักษาสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน
- 2) ช่วยลดปริมาณขยะและส่งเสริมความรู้ให้แก่ชุมชนในเรื่องการคัดแยกขยะที่ถูกต้องเหมาะสม และสร้างมูลค่าเพิ่มจากขยะ
- 3) เพื่อให้เกิดแนวทางในการบริหารจัดการขยะในชุมชนอย่างเป็นระบบ วางแผนการจัดทำยุทธศาสตร์และแผนการจัดการขยะมูลฝอย โดยมีส่วนร่วมของชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคีเครือข่าย
- 4) เพื่อเป็นต้นแบบการจัดการขยะของชุมชน และขยายผลการดำเนินงานเพื่อขับเคลื่อนการดำเนินการในการจัดการขยะในชุมชนให้เกิดความยั่งยืน

2.2 แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนและการเชื่อมโยงกับธนาคารขยะ

ธนาคารขยะชุมชนเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยลดปริมาณขยะต้นทาง เปลี่ยนขยะให้เป็นมูลค่า เสริมสร้างรายได้ และยังสอดคล้องกับแนวทางเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) ที่มุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ลดการสร้างของเสีย และนำวัสดุกลับมาใช้ซ้ำ สอดรับการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development SDGs) โดยอาศัยการขับเคลื่อนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกรอบกฎหมายด้านการจัดการขยะ ดังนั้น ธนาคารขยะจึงสนับสนุนให้แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน และการพัฒนาที่ยั่งยืนเกิดขึ้นปฏิบัติได้จริงในระดับชุมชน ดังนี้

- ส่งเสริมการหมุนเวียนทรัพยากรผ่านการคัดแยกขยะรีไซเคิล เพื่อให้ขยะรีไซเคิลเป็นวัตถุดิบที่ถูกนำกลับเข้าสู่กระบวนการผลิตเพื่อกลับมาใช้ใหม่แทนที่จะทิ้งไป ลดการใช้ทรัพยากรใหม่ และลดปริมาณขยะที่จะไปฝังกลบและการเผาทำลาย
- สร้างรายได้เสริมจากการขายขยะรีไซเคิล ขยะที่เคยไร้มูลค่ากลายเป็นวัตถุดิบที่สามารถซื้อขายได้ และสร้างโอกาสให้เกิดการขยายธุรกิจรีไซเคิล การ upcycle โดยการนำขยะมาทำเป็นผลิตภัณฑ์จำหน่าย
- สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างประชาชน โรงเรียน และท้องถิ่น

นอกจากนี้ ธนาคารขยะส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ทั้ง SDG 11: เมืองและชุมชนที่ยั่งยืน และ SDG 12: การบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน และสนับสนุนใน 3 มิติ ดังนี้

มีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ลดการใช้ทรัพยากรใหม่ ลดปริมาณขยะที่ต้องฝังกลบหรือเผา ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และลดมลพิษ

สมาชิกในชุมชนมีรายได้จากการขายขยะรีไซเคิล เป็นการสร้างเศรษฐกิจฐานรากที่จะต่อยอดไปสู่การดำเนินการในรูปแบบกองทุนต่างๆ

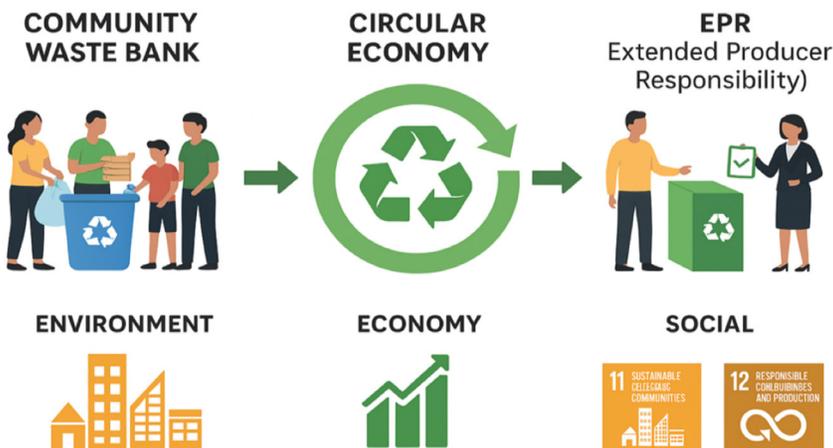
ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน การสร้างความรับผิดชอบร่วมกัน และสร้างเครือข่ายความร่วมมือในชุมชน

2.3 นโยบาย EPR กับการดำเนินงานธนาคารขยะ

Extended Producer Responsibility: EPR คือ แนวคิดความรับผิดชอบที่ขยายไปยังผู้ผลิต/ผู้นำเข้าสินค้า ให้รับผิดชอบต่อบรรจุภัณฑ์หรือผลิตภัณฑ์ของตนตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปลายทางการจัดการ ดังนั้น ธนาคารขยะเป็นระบบจัดการระดับชุมชนที่เก็บรวบรวมวัสดุที่ใช้แล้วเข้าสู่การรีไซเคิล ดังนั้น จึงเป็นกลไกสำคัญที่สอดคล้องกับนโยบาย EPR ได้ดังนี้

- 1) **กลไกการเก็บคืน (Take-back mechanism)** ธนาคารขยะทำหน้าที่เป็นจุดรวบรวมบรรจุภัณฑ์ที่ใช้แล้ว เช่น ขวดพลาสติก แก้ว โลหะ กระดาษ ซึ่งสอดคล้องกับ EPR ที่ต้องการให้วัสดุถูกนำกลับสู่ระบบ
- 2) **สร้างเครือข่ายจัดเก็บขยะรีไซเคิลในระดับชุมชน** ทำให้ผู้ผลิตสามารถเข้าถึงวัสดุใช้แล้วที่สามารถนำกลับมาเป็นทรัพยากรใหม่ในการผลิตได้ผ่านเครือข่ายธนาคารขยะ โดยไม่ต้องลงทุนระบบเก็บคืนเองทั้งหมด
- 3) **ข้อมูลและฐานสถิติ** ธนาคารขยะช่วยสร้างฐานข้อมูลปริมาณขยะรีไซเคิลในแต่ละพื้นที่ ซึ่งสามารถนำไปใช้ตรวจสอบ และรายงานผลการปฏิบัติตามข้อกำหนด EPR ได้
- 4) **การสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจ** บริษัทรีไซเคิลบรรจุภัณฑ์หรือผู้ผลิตที่มีระบบ EPR สามารถเชื่อมความร่วมมือกับธนาคารขยะเพื่อคืนประโยชน์ให้ชุมชน เช่น การรับซื้อขยะในราคาพิเศษ เพื่อสนับสนุนกองทุนชุมชน

Sustainable Development

2.4 รูปแบบของธนาคารขยะ

ปัจจุบันธนาคารขยะในประเทศไทยมีการดำเนินการหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับพื้นที่และ
ความต้องการของชุมชน โดยหลัก ๆ มีดังนี้

- **ธนาคารขยะชุมชน** : เพื่อให้ครัวเรือน สมาชิกชุมชน หรือหน่วยงานต่าง ๆ นำขยะรีไซเคิลที่คัดแยกแล้ว มาฝากขายกับธนาคาร ซึ่งจะถูกบันทึกเป็นมูลค่าในสมุดบัญชีของสมาชิกเสมือนกับการฝากเงินในธนาคารการเงิน ขยะที่ฝากเข้ามาจะถูกขายต่อให้ผู้รับซื้อของเก่าหรือโรงงานรีไซเคิล จากนั้นธนาคารขยะจะคืนผลตอบแทนให้กับสมาชิกตามยอดที่สะสมไว้ ทั้งนี้ สมาชิกสามารถเบิกถอนเป็นเงินสด หรือแลกรับสินค้า/ผลิตภัณฑ์ ตามที่ธนาคารขยะกำหนดได้
- **ธนาคารขยะเพื่อกองทุนชุมชน** : เป็นรูปแบบหนึ่งของธนาคารขยะชุมชนเชิงสังคม เปลี่ยนขยะให้เป็นเงินออม และเปลี่ยนเงินออมให้เป็นหลักประกันชีวิต ของสมาชิก ในชุมชนธนาคารขยะมีระบบสมาชิก สมาชิกนำขยะรีไซเคิลมาฝาก จะได้รับเงินสะสมในบัญชีออมทรัพย์จากขยะ รายได้จากการขายขยะ ส่วนหนึ่งคืนให้สมาชิก อีกส่วนหนึ่งถูกจัดสรรเข้าสู่กองทุนชุมชน โดยกองทุนนี้นำไปใช้เพื่อสนับสนุนเป็นทุนช่วยเหลือกรณีสมาชิกเจ็บป่วยหรือเกิดเหตุฉุกเฉินในครอบครัว ใช้เป็นทุนการศึกษา และเงินสะสมบางส่วนสามารถใช้ทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้าน กิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน ข้อดี คือ เป็นเครื่องมือการเงินชุมชนที่สร้างทั้งรายได้และความสามัคคี
- **ธนาคารขยะเพื่อการฌาปนกิจ** : เพื่อให้สมาชิกนำรายได้จากการจำหน่ายขยะรีไซเคิลมาเข้ากองทุนเพื่อจัดตั้งเป็นกองทุนฌาปนกิจสงเคราะห์ สมาชิกที่เข้าร่วมจะได้รับสิทธิประโยชน์ เช่น หากสมาชิกเสียชีวิต ทายาทหรือครอบครัวจะได้รับเงินสงเคราะห์เพื่อจัดงานศพ บางแห่งอาจช่วยค่าใช้จ่ายอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น ค่ารักษาพยาบาล ซึ่งการดำเนินงานยังเหมือนธนาคารขยะทั่วไป (รับฝาก บัญชีออมทรัพย์) แต่จุดเน้นอยู่ที่สวัสดิการสำหรับงานศพ มีข้อดีคือ ลดภาระครอบครัวเมื่อเกิดการสูญเสีย และยังสร้างแรงจูงใจให้ชุมชนร่วมคัดแยกขยะ
- **ธนาคารขยะขององค์กร/หน่วยงาน** : เช่น โรงเรียน หน่วยงานรัฐ โรงพยาบาล หรือสถานประกอบการ ใช้เพื่อสร้างจิตสำนึกของคนในองค์กร ส่งเสริมการบริหารจัดการขยะในองค์กร และลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในการกำจัด

- **เครือข่ายธนาคารขยะ:** รวมตัวเป็นเครือข่ายระดับตำบล อำเภอ หรือจังหวัด เพื่อเพิ่มศักยภาพด้านการตลาดและการเจรจากับผู้รับซื้อขยะรีไซเคิล
- **รูปแบบอื่นๆ:** ธนาคารขยะเพื่อเปิดรับการบริจาคขยะ และนำเงินจากการขายขยะไปใช้ประโยชน์ในการช่วยเหลือผู้ป่วย หรือทำบุญที่วัด เป็นต้น

2.5 ข้อดีและข้อจำกัดของธนาคารขยะแต่ละประเภท

ประเภทธนาคารขยะ	ข้อดี	ข้อจำกัด
1. ธนาคารขยะชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> • ส่งเสริมการค้าแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง • สร้างรายได้หมุนเวียนให้ครัวเรือนและชุมชน • สร้างความร่วมมือและจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> • ต้องอาศัยคณะทำงานที่เข้มแข็งและบริหารจัดการอย่างต่อเนื่อง • ราคาขยะรีไซเคิลผันผวนตามตลาด อาจกระทบรายได้ของธนาคาร • ต้องมีพื้นที่จัดเก็บและระบบบัญชีที่โปร่งใส
2. ธนาคารขยะเพื่อกองทุนชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> • สร้างรายได้และเงินออมให้สมาชิก • เกิดกองทุนช่วยเหลือสังคม เช่น กองทุนการศึกษา กองทุนฉุกเฉิน • เสริมความสามัคคีและความเอื้ออาทรในชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> • ต้องมีระบบบัญชีและการบริหารกองทุนที่รัดกุม • เสี่ยงต่อความขัดแย้งหากการจัดสรรกองทุนไม่โปร่งใส • ต้องอาศัยความเชื่อมั่นของสมาชิกและผู้นำชุมชน
3. ธนาคารขยะเพื่อการฌาปนกิจ	<ul style="list-style-type: none"> • สร้างหลักประกันชีวิตให้สมาชิก • ลดภาระค่าใช้จ่ายครอบครัวเมื่อเกิดการสูญเสีย • ส่งเสริมให้คนในชุมชนร่วมคัดแยกขยะอย่างต่อเนื่อง 	<ul style="list-style-type: none"> • การจัดตั้งกองทุนต้องมีระเบียบข้อบังคับชัดเจน • ต้องบริหารเงินกองทุนให้มีความยั่งยืนและโปร่งใส • สมาชิกบางส่วนอาจมองว่าเป็นภาระหากไม่มีแรงจูงใจชัดเจน

ประเภท ธนาคารขยะ	ข้อดี	ข้อจำกัด
4. ธนาคารขยะ ขององค์กร/ หน่วยงาน	<ul style="list-style-type: none"> • สร้างจิตสำนึกสิ่งแวดล้อมในองค์กร • ลดปริมาณขยะและค่าใช้จ่ายในการกำจัด • ใช้เป็นกิจกรรม CSR หรือกิจกรรมเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม 	<ul style="list-style-type: none"> • ผลลัพธ์อาจจำกัดอยู่ในวงองค์กร • ต้องมีผู้รับผิดชอบดูแลต่อเนื่อง ไม่งั้นกิจกรรมจะหยุดชะงัก • ปริมาณขยะอาจไม่มากพอให้เกิดรายได้หมุนเวียนสูง
5. เครือข่าย ธนาคารขยะ	<ul style="list-style-type: none"> • เพิ่มอำนาจต่อรองกับผู้รับซื้อและโรงงานรีไซเคิล • แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างชุมชน • สร้างระบบตลาดรองรับขยะที่มั่นคง 	<ul style="list-style-type: none"> • ต้องมีระบบประสานงานระหว่างธนาคารขยะที่ดี • การขนส่งและรวบรวมขยะระหว่างพื้นที่อาจเป็นอุปสรรค • ต้องการการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกในช่วงเริ่มต้น
6. ธนาคารขยะ เพื่อการกุศล/ บริจาค	<ul style="list-style-type: none"> • ส่งเสริมจิตสาธารณะและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสังคม • นำขยะมาสร้างประโยชน์ทางศีลธรรม เช่น ช่วยผู้ป่วย ทำบุญเสริมภาพลักษณ์ที่ดีของชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> • ไม่ก่อให้เกิดรายได้โดยตรงแก่สมาชิก • ต้องพึ่งแรงจูงใจด้านจิตอาสาเป็นหลัก • หากไม่มีการสื่อสารต่อเนื่อง อาจทำให้การบริจาคลดลง

โดยสรุปแล้ว ธนาคารขยะแต่ละประเภทมีข้อดีและข้อจำกัดแตกต่างกันไปตามบริบทและความต้องการของชุมชน การเลือกใช้รูปแบบที่เหมาะสมจึงควรพิจารณาจากศักยภาพของพื้นที่ ความพร้อมของคณะทำงาน และเป้าหมายของการดำเนินงาน ไม่ว่าจะเป็นการสร้างรายได้ การสร้างกองทุนเพื่อสวัสดิการ หรือการส่งเสริมจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม สิ่งสำคัญคือการบริหารจัดการที่โปร่งใส การมีส่วนร่วมของประชาชน และการสนับสนุนจากหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะช่วยให้อาจารย์ธนาคารขยะสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง เกิดประโยชน์ต่อทั้งเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม นำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในระยะยาว

2.6 ขยะรีไซเคิล

ขยะรีไซเคิล คือ วัสดุที่ยังสามารถนำมาใช้ได้ วัสดุเหลือใช้หรือของเสียบรรจุกัมมันต์ที่สามารถเก็บรวบรวม คัดแยก และนำมาเป็นวัตถุดิบในการผลิต หรือแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ โดยผ่านกรรมวิธีการผลิตทางอุตสาหกรรมแทนที่จะถูกทิ้งเป็นขยะฝังกลบหรือกำจัดทิ้ง โดยวัสดุเหล่านี้อาจได้แก่ แก้ว กระดาษ พลาสติก โลหะ ฯลฯ

2.6.1 ความสำคัญของขยะรีไซเคิล

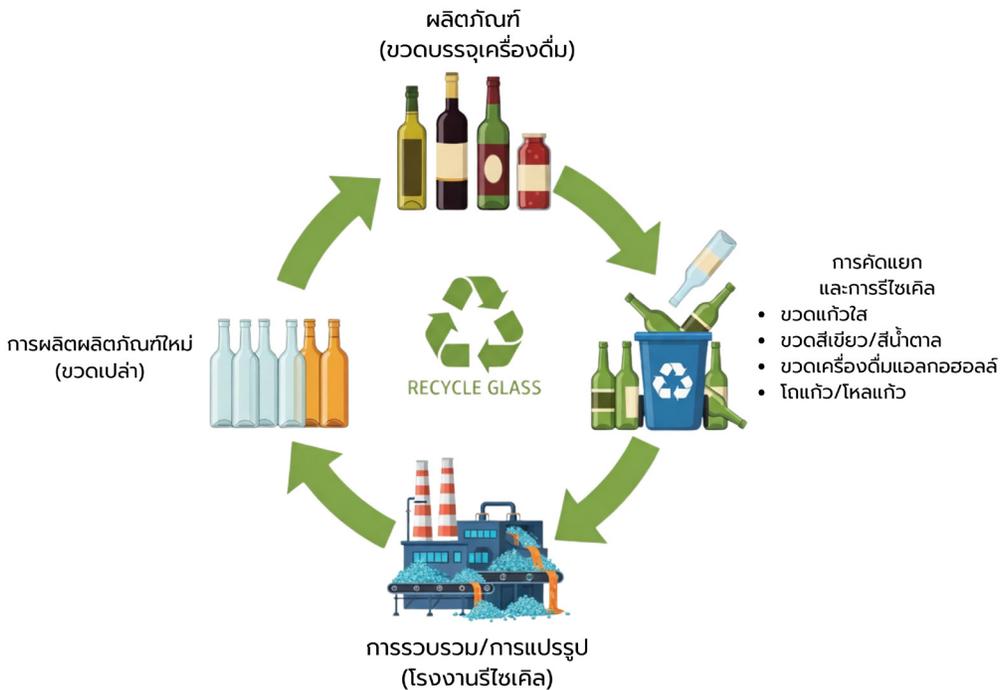
- 1) ลดปริมาณขยะที่ต้องกำจัด เนื่องจากขยะจะถูกแยกออกไปทำให้ปริมาณขยะที่ต้องกำจัดด้วยวิธีการฝังกลบและการเผาผลาญ ซึ่งใช้พื้นที่มากและก่อมลพิษ จึงทำให้ลดการใช้พื้นที่ฝังกลบและลดปัญหาสิ่งแวดล้อมระยะยาว
- 2) ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า วัสดุที่เหลือใช้ นำกลับเข้าสู่กระบวนการผลิตแทนการใช้ทรัพยากรใหม่ เช่น กระดาษ โลหะ พลาสติก แก้ว การรีไซเคิลจึงช่วยชะลอการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด และเป็นการหมุนเวียนทรัพยากร (circular economy)
- 3) ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การรีไซเคิลช่วยลดมลพิษจากการผลิตใหม่ และลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก เนื่องจากการผลิตวัสดุใหม่ตั้งแต่ต้น เช่น การผลิตอลูมิเนียมจากแร่บอกไซต์ ใช้พลังงานสูงมากและปล่อยก๊าซเรือนกระจกในปริมาณมาก แต่ถัารรีไซเคิลอลูมิเนียม จะใช้พลังงานน้อยกว่าถึง 90% นอกจากนี้การรีไซเคิลช่วยลดการตัดไม้ทำลายป่า ลดการขุดแร่ ลดการใช้น้ำและพลังงาน ในกระบวนการผลิตใหม่ และที่สำคัญคือช่วยลดโลกร้อน
- 4) สร้างมูลค่าและรายได้ เนื่องจากขยะรีไซเคิลเป็นวัตถุดิบที่สามารถซื้อขายได้ กลายเป็นรายได้เสริมของครัวเรือนหรือชุมชน หากมีการจัดตั้งธนาคารขยะ หรือโครงการรีไซเคิลร่วมกัน สามารถเกิดกองทุนหมุนเวียนเพื่อกิจกรรมชุมชนได้
- 5) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสังคม ทุกคนสามารถมีบทบาทในการคัดแยกและส่งต่อขยะรีไซเคิล การรีไซเคิลไม่ใช่เรื่องของหน่วยงานรัฐเพียงฝ่ายเดียว แต่ทุกคนสามารถมีส่วนร่วมได้ เช่น คัดแยกขยะตั้งแต่ในครัวเรือน ส่งต่อให้ผู้รับซื้อของเก่า หรือโครงการชุมชน สนับสนุนสินค้าจากวัสดุรีไซเคิล สิ่งเหล่านี้สร้าง วัฒนธรรมการรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม และทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างประชาชน ภาครัฐ และเอกชน

2.6.2 ประเภทหลักของขยะรีไซเคิล

วัสดุที่สามารถนำไปรีไซเคิลและมีมูลค่าในการซื้อขายในปัจจุบัน มี 4 ประเภทหลัก ประกอบด้วย แก้ว กระดาษ พลาสติก และโลหะ/อลูมิเนียม

1) **ขวดแก้ว** เป็นวัสดุผิวเรียบ แข็งใส แต่เปราะบาง แตกร้าวง่าย แก้วเป็นขยะที่ไม่ย่อยสลายแต่นำไปรีไซเคิลได้ แก้วที่นิยมในการรีไซเคิล ได้แก่ ขวดแก้วบรรจุเครื่องดื่ม เช่น ขวดน้ำอัดลม ขวดโซดา ขวดเครื่องดื่มบำรุงกำลัง ขวดเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ขวดเครื่องปรุงต่างๆ เป็นต้น ซึ่งขวดแก้วที่สภาพดีจะมีมูลค่าสูงกว่าเศษแก้ว และควรแยกขายตามสีของขวดแก้ว ผู้รับซื้อจะตีราคารายสี เพราะกระบวนการรีไซเคิลต่างกัน โดยขวดแก้วใสจะราคาดีกว่าขวดแก้วสี ถ้าขายเหมารวมหลายสี ราคาจะต่ำทันที เพราะต้องนำไปคัดซ้ำ และไม่ควรมีเศษขยะ เครื่องดื่มเหลือในขวด ควรจะเป็นขวดสะอาดจะได้ราคาดี โรงงานรีไซเคิลหลังรับซื้อจะนำไปล้างให้สะอาดฆ่าเชื้อโรค และนำกลับมาใช้ใหม่หากไม่แตกหรือบิ่น หากขวดมีสภาพไม่ดี ไม่สมบูรณ์ รวมถึงเศษแก้วแตกหรือขวดแตก โรงงานรีไซเคิลจะนำไปบด ผสมแก้วใหม่แล้วหลอมขึ้นรูป เพื่อเป็นขวดแก้วใหม่

กระบวนการรีไซเคิลแก้วใหม่

แนวทางการคัดแยกขวดแก้วเพื่อเพิ่มมูลค่า

ขวดแก้วใส

- แยกจากขวดแก้วสี
- ล้าง+เอาฝาดอก
- ราคาสูงสุด

ขวดแก้วสีน้ำตาล/ สีเขียว

- แยกสี+แยกประเภทขวด
- ลอกสติกเกอร์+เอาฝาดอก
- ได้ราคาสูงกว่าแก้วทั่วไป

เศษแก้ว (ขวดแก้วแตก)

- แยกตามสีของเศษแก้ว
- ราคาดีว่าการเผาผสม

ส่วนแก้วที่เป็นภาชนะ เช่น จานแก้ว ถ้วยแก้ว กระจกทุกประเภท แก้วเครื่องดื่มบางประเภท หลอดแก้ววิทยาศาสตร์ เหล่านี้ไม่นิยมนำมารีไซเคิล เนื่องจากมีการผสมสารเสริมที่แตกต่างกันเพื่อให้ทนความร้อน หรือมีคุณสมบัติพิเศษ และบางประเภทมีสารเคลือบจึงทำให้ยากต่อการนำมารีไซเคิลเพราะมีองค์ประกอบและจุดหลอมเหลวต่างกัน

แก้วที่ไม่สามารถรีไซเคิลได้

เซรามิก

กระจกทุกชนิด

หลอดไฟ

จอภาพ

เครื่องแก้วสารเคมี

2) กระดาษ

เป็นวัสดุรีไซเคิลที่ย่อยสลายง่ายที่สุดเพราะผลิตจากเยื่อไม้ธรรมชาติ แต่ปัญหาที่พบคือ เมื่อถูกทิ้งปนเปื้อนกับขยะอื่นๆ จะทำให้ยากต่อการนำกลับมารีไซเคิล รวมทั้งต้องมีสถานที่จัดเก็บที่ไม่โดนน้ำหรือฝน กระดาษที่สามารถรีไซเคิลได้ มีมูลค่าในการรับซื้อ เช่น กระดาษสำนักงานสีขาว (A4, A3) กระดาษสีน้ำตาล (ลัง, ซองน้ำตาล) นิตยสาร หนังสือพิมพ์ สมุด เอกสาร และกล่องขนม ซึ่งถ้ามีการแยกประเภทกระดาษชัดเจนรวมทั้งกำจัดสิ่งทีรีไซเคิลไม่ได้ ออก จะทำให้ขยะกระดาษมีมูลค่าสูงกว่าไม่แยกประเภทกระดาษหรือขายเป็นกระดาษผสม

สำหรับกระดาษรีไซเคิลได้ จะถูกนำกลับเข้าสู่การรีไซเคิล โดยแยกประเภทกระดาษที่แตกต่างกันออกจากกัน เช่น กระดาษแข็ง กระดาษสำนักงาน กระดาษนิตยสาร กระดาษลัง จากนั้นกระดาษแต่ละประเภทจะเข้าสู่การกรองเยื่อกระดาษเพื่อขจัดสิ่งปนเปื้อนอื่นๆ เช่น พลาสติก กาว และเยื่อกระดาษจะถูกนำไปกำจัดหรือล้างหมึก (De-inking) ด้วยสารเคมีเพื่อดีงหมึกออกจากเยื่อกระดาษ จากนั้นเยื่อกระดาษที่สะอาดแล้วจะถูกนำไปผลิตเป็นกระดาษใหม่

กระบวนการรีไซเคิลกระดาษ

กระดาษที่สามารถรีไซเคิลได้

- กระดาษขาวสำนักงาน
- กระดาษหนังสือพิมพ์
- กระดาษแข็งกล่องลูกฟูก
- สมุดนักเรียน/สมุดทั่วไป
- หนังสือและวารสาร

ชนิดของกระดาษที่ขายได้และการแยกประเภท

กระดาษแข็ง

- กล่องกระดาษลูกฟูกสีน้ำตาลทั้งหมด (เช่น กล่องพัสดุ)
- ถุงกระดาษสำหรับช้อปปิ้ง (สีน้ำตาล)
- ขອງจดหมายสีน้ำตาล

กระดาษผสม

- หนังสือพิมพ์/นิตยสาร
- ใบปลิว/แผ่นพับ/แคตตาล็อก
- กระดาษที่มีสี
- กล่องกระดาษอื่น ๆ
- กระดาษห่อที่มาเป็นริม

กระดาษขาวดำ

- กระดาษถ่ายเอกสาร
- กระดาษที่ผ่านการพิมพ์แล้ว
- ขອງจดหมายสีขาว
- สมุดจด (เอาปกออกก่อน)

เนื่องจากกระดาษมีหลากหลายรูปแบบ จึงควรติดป้ายประกาศตัวอย่างกระดาษที่ชัดเจน เพราะราคากระดาษแต่ละประเภทแตกต่างกัน รวมทั้งเงื่อนไขในการรับซื้อ ควรให้มีเจ้าหน้าที่ตรวจสอบคุณภาพกระดาษก่อนรับซื้อเพื่อความสะดวกในการซื้อขาย หากกรณีสมาชิกไม่ทำการแยกประเภทกระดาษจะถูกขายในประเภทกระดาษผสม แนวทางการคัดแยกกระดาษให้ขายได้ราคาดี ทำได้โดยแยกกระดาษเป็นประเภทต่างๆ เนื่องจากกระดาษแต่ละประเภทมีราคาแตกต่างกัน สามารถดำเนินการได้ดังนี้

ประเภทกระดาษ	ต้องคัดแยกอะไร	ผลลัพธ์ราคา
กระดาษ A4/ เอกสาร/ แบบฟอร์ม	แยกเฉพาะกระดาษ A4 นำลวด/ คลิป/ ปก/ พลาสติก เคลือบออก	ราคาสูงสุด
หนังสือพิมพ์	แยกจากประเภทอื่น	ราคาดี
หนังสือเรียน/ นิตยสารกระดาษธรรมดา	ถอดปกแข็ง, เอาเทปกออก	ราคาปานกลาง-ดี
นิตยสารกระดาษมัน/ โบรชัวร์/ วารสาร	ถอดปกแข็ง, เอาเทปกออก	ราคาปานกลาง
กล่องลังลูกฟูก/ กล่องพัสดุ	แกะเทปกาว/ สติ๊กเกอร์ออก	ราคาปานกลาง
กระดาษผสม/ ถุงกระดาษ/ กล่องขนม	ต้องสะอาด	ราคาต่ำ

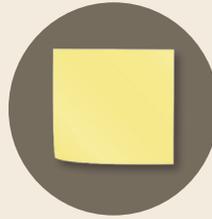
ส่วนกระดาษที่ไม่สามารถรีไซเคิลได้ คือ บรรจุภัณฑ์กระดาษที่ปนเปื้อน เช่น ครอบน้ำมัน ครอบอาหาร มีเทปใส สติกเกอร์ หรือพลาสติกติดมาด้วย กระดาษที่มี ครอบขาว กระดาษทิชชูเปียกและแห้ง กระดาษเหล่านี้รีไซเคิลได้ยาก นอกจากนี้ กระดาษใบเสร็จบางประเภทไม่สามารถรีไซเคิลได้เนื่องจากมีสารเคมี ซึ่งขยะกระดาษ ที่ไม่สามารถรีไซเคิลได้สามารถรวบรวมและส่งไปเป็นขยะเชื้อเพลิงได้

ขยะกระดาษแบบไหนที่รีไซเคิลไม่ได้

กระดาษใบเสร็จ

- เคลือบด้วย สารเคมีอันตราย กลายเป็นขยะ กำพรั

กระดาษโน้ตขาว

- มีแถบขาวที่ติดอยู่ ทำให้รีไซเคิลได้ยาก

กล่องพิชซ่า

- เปื้อนน้ำมันและ มีไขมันสูง รีไซเคิลได้ยาก

ทิชชูเปียก

- มีน้ำและกระดาษสั้นลง ใช้ครั้งเดียวทิ้ง รีไซเคิลยาก และ ใช้เวลาสลายตัวนาน

แก้วกาแฟกระดาษ

- มีพลาสติกหุ้มอยู่ในแก้ว รีไซเคิลไม่ได้ ใช้เวลาสลายตัวนาน กว่า 20 ปี

3) พลาสติก พลาสติกเป็นวัสดุสังเคราะห์ที่ผลิตจากปิโตรเลียมหรือน้ำมันดิบ มีคุณสมบัติทนทาน น้ำหนักเบา สีหลากหลาย และใช้งานได้กว้างขวาง จึงถูกนำมาใช้ผลิตภัณฑ์อาหาร สินค้าอุปโภคบริโภค และวัสดุต่างๆ ในชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตาม พลาสติกมีอายุยาวนานในสิ่งแวดล้อม ทำให้เพิ่มปริมาณขยะและสิ้นเปลืองพื้นที่ฝังกลบ หากกำจัดด้วยการเผาสร้างมลพิษทางอากาศตามมา ดังนั้น การใช้เคลจึงเป็นแนวทางสำคัญในการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและลดความต้องการใช้พลาสติกบริสุทธิ์

ก การรีไซเคิลพลาสติก คือ กระบวนการแปรรูปขยะพลาสติกให้อยู่ในรูปที่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ เช่น การนำขวดพลาสติกมาหลอมและขึ้นรูปเป็นบรรจุภัณฑ์ชนิดใหม่ ช่วยลดการใช้ทรัพยากรและลดปริมาณขยะพลาสติก แม้ว่าพลาสติกสามารถรีไซเคิลได้เกือบทุกชนิด ยังมีข้อจำกัดด้านความคุ้มค่า เนื่องจากพลาสติกมีน้ำหนักเบา กระจายตัวเก็บยาก และใช้พื้นที่ขนส่งมาก ทำให้ต้นทุนสูง บางประเภทจึงไม่คุ้มค่าต่อการรีไซเคิลในเชิงธุรกิจ

ขั้นตอนสำคัญของการรีไซเคิลคือ การคัดแยกพลาสติกตามชนิด เพราะพลาสติกมีโครงสร้างโมเลกุลซับซ้อน ไม่สามารถผสมข้ามชนิดได้เหมือนวัสดุอื่น ขยะพลาสติกจึงต้องทำความสะอาดก่อน ได้แก่ การล้างคราบอาหาร น้ำมัน หรือสารเคมี และตากให้แห้งเพื่อลดกลิ่นและการปนเปื้อน จากนั้นให้คัดแยกตามรหัสรีไซเคิล 1-7 ที่ปรากฏบนบรรจุภัณฑ์ เช่น ขวดใสเบอร์ 1 (PET) ขวดขาวเบอร์ 2 (HDPE) หรือกล่องพลาสติกเบอร์ 5 (PP) โดยควรจัดเก็บแยกชนิดอย่างชัดเจน เช่น แยกขวด HDPE ออกจากถุงหิ้ว HDPE เพื่อคุณภาพการขายและการนำไปรีไซเคิลที่ดีขึ้น

ในตลาดรีไซเคิล พลาสติกที่มีมูลค่าสูงและขายได้ง่าย ได้แก่ PET เบอร์ 1, HDPE เบอร์ 2 และ PP เบอร์ 5 ซึ่งเป็นบรรจุภัณฑ์ที่พบมากและมีความต้องการสูงในการนำกลับไปผลิตใหม่ การจัดเก็บควรบีบอัดเพื่อลดพื้นที่ บรรจุในถุงหรือกระสอบ พร้อมติดป้ายบอกรหัสพลาสติก และเก็บในที่แห้ง ไม่โดนแสงแดดหรือความร้อนโดยตรง เพื่อรักษาคุณภาพและเพิ่มมูลค่าการขายให้ธนาคารขยะหรือร้านรับซื้อของเก่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ

โดยสรุป การคัดแยกพลาสติกเพื่อขายให้ธนาคารขยะอย่างมีประสิทธิภาพ **ควรล้างทำความสะอาด ตากให้แห้ง ➡ แยกตามชนิด ➡ ถอดชิ้นส่วน/ วัสดุต่างชนิด ➡ อัดแน่น ➡ เก็บแห้งสะอาด** เพื่อให้ได้ราคาดีและเอื้อต่อการรีไซเคิลจริงในอุตสาหกรรม

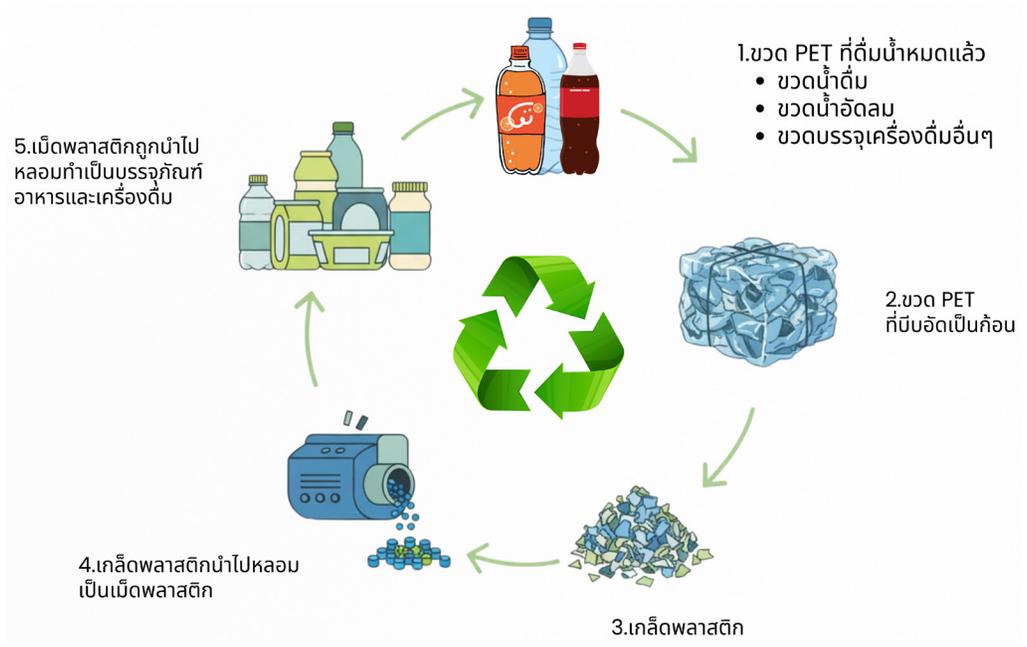
มูลค่าของพลาสติกแต่ละชนิดในตลาดรีไซเคิล

รหัสพลาสติก	ชนิดพลาสติก	ตัวอย่างผลิตภัณฑ์	วิธีคัดแยกและเตรียมก่อนขาย	มูลค่าตลาด**
เบอร์ 1 PET	PET พอลิเอทิลีน เทเรพทาเลต	ขวดน้ำดื่ม, ขวดน้ำอัดลม, ขวดน้ำมันพืช	ล้างสะอาด, ถอดฝา และฉลาก, บีบอัด เพื่อลดปริมาตร	★★★★ (สูง)
เบอร์ 2 HDPE	HDPE พอลิเอทิลีน ความหนา แน่นสูง	ขวดนมพาสเจอร์ไรส์, ขวดบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ ดูแลร่างกาย, ขวดน้ำยา ล้างจาน ขวดน้ำยาซักผ้า แกลลอน, ขวดน้ำขาวขุ่น	ล้างสะอาด, แยกสี (ขาว/ใส มูลค่าสูงกว่า แบบสี) แยกชนิด	★★★★ (สูง)
เบอร์ 3 PVC	PVC พอลิไวนิล คลอไรด์	ท่อน้ำประปา ข้อต่อ PVC กรวยจราจร	แยกประเภทให้ชัดเจน ไม่มีวัสดุอื่น	★ (ต่ำ)
เบอร์ 4 LDPE	LDPE พอลิเอทิลีน ความหนา แน่นต่ำ	ถุงพลาสติกหูหิ้ว ถุงบรรจุ อาหารแช่แข็ง (ถุงเย็น) ถุงซีป สายหุ้มทองแดง ของพัสดุ ถุงใส่แพมเพิร์ส ฟิล์มกันกระแทก แผ่นฟิล์มยึดหุ้มบรรจุภัณฑ์ เช่น ฟิล์มหุ้มแพ็คน้ำ **บางร้านอาจไม่รับซื้อ ควรสอบถามให้ชัดเจน ก่อนแจ้งสมาชิก**	รวมอัดแน่น, ควรสะอาดไม่มี เศษอาหารติด สติ๊กเกอร์/เทปกาว ต้องแกะออกให้หมด	★★★ (ปานกลาง)
เบอร์ 5 PP	PP พอลิโพรไพลีน	กล่องอาหาร, ฝาขวด, ถังน้ำพลาสติก ถ้วยโยเกิร์ต ขวดซอส ถุงร้อน/ ถุงหิ้ว	ล้างสะอาด, แยกออกจาก PET/ HDPE, เก็บรวมเป็นกลุ่มเดียว	★★★★ (สูง)

รหัสพลาสติก	ชนิดพลาสติก	ตัวอย่างผลิตภัณฑ์	วิธีคัดแยกและเตรียมก่อนขาย	มูลค่าตลาด**
เบอร์ 6 PS	PS พอลิสไตรีน	ชั้นล้นมพลาสติก, แก้วถ้วยพลาสติกใส, กล่องซีดี, ถาดไข่, กล่องโฟมเนื้อแน่นที่ใช้รักษาความเย็น หรือ โฟมกันกระแทกในกล่องเครื่องใช้ไฟฟ้า	ล้างสะอาด ไม่ค่อยมีผู้รับซื้อ ส่วนโฟมกันกระแทกมีราคาต่ำ เพราะมีน้ำหนักเบา	★ (ต่ำ)
เบอร์ 7 OTHER	พลาสติกอื่นๆ พลาสติกผสม	สายรัดพลาสติก, แผ่นพีวีเจอร์บอร์ด, กระสอบปุ๋ย	รีไซเคิลยาก, ไม่คุ้มค่าขายได้ราคาต่ำ	★ (ต่ำ)

** มูลค่าตลาด = ระดับความต้องการโดยทั่วไปของโรงงานรีไซเคิลและผู้รับซื้อของเก่า

ขั้นตอนกระบวนการรีไซเคิลขวด PET

พลาสติกเกรด PP / HDPE เท่านั้น

PP

ภาชนะทั่วไปใช้ในบ้าน

HDPE

ขวดน้ำมัน/น้ำยา

HDPE

บรรจุภัณฑ์อาหาร

PP

อื่นๆ

ถุงพลาสติกที่รีไซเคิลได้

ฟิล์มแพ็ค
หุ้มสินค้า

ถุงหิ้วไฮเดน
(หนาและ
เหนียว)

ถุงเย็น
บรรจุอาหาร
แช่แข็ง

พลาสติก
กัน
กระแทก

ถุงซิปล็อค

ถุงซิปล็อค

ฟิล์มยึด
สำหรับหุ้ม
สินค้าขนาดใหญ่

4) โลหะ เหล็ก อลูมิเนียม สามารถนำมารีไซเคิลใหม่ได้ ด้วยการหลอมความร้อน ซึ่งจะยังคงสภาพใกล้เคียง ไม่เสื่อมคุณภาพ จึงเป็นวัสดุที่มีมูลค่าสูงในการรีไซเคิล และมีตลาดรับซื้อแน่นอน โดยเฉพาะเหล็กและอลูมิเนียม ซึ่งถูกนำกลับมาใช้ซ้ำได้แทบไม่จำกัดครั้งสามารถหลอมใหม่ได้หลายครั้งโดยไม่สูญเสียคุณสมบัติเดิม เช่น ความแข็งแรง ความเหนียว

วิธีการรีไซเคิลโดยการนำมาหลอมและแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อื่นๆ ดังนั้น การแยกขยะโลหะจึงเป็นการเพิ่มคุณค่าทางเศรษฐกิจและสามารถเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือนได้ วิธีการแยกเหล็กออกจากอลูมิเนียมอาจใช้วิธีการง่ายๆ คือ ทดสอบโดยใช้แม่เหล็กดูด ซึ่งถ้ามีการแยกชนิดและประเภทของโลหะได้อย่างถูกต้องจะช่วยทำให้ขายได้มูลค่ามากกว่าการขายแบบรวม ซึ่งขยะโลหะสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ดังนี้

- **โลหะประเภทเหล็ก** เหล็กสามารถนำมารีไซเคิลได้แทบทุกชนิด สามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ เหล็กหล่อ (Cast Iron) เหล็กหนา และเหล็กบาง ราคาซื้อขายจะต่างกันตามประเภทของเหล็ก โดยเศษเหล็กที่รวบรวมได้พ่อค้ารับซื้อของเก่าจะทำการตัดเหล็กตามขนาดต่างๆตามที่โรงงานกำหนด เพื่อสะดวกในการเข้าเตาหลอมและการขนส่ง จากนั้นจะทำการรวบรวมแยกประเภทส่งจำหน่ายต่อไป โลหะประเภทเหล็กที่ซื้อขายได้ เช่น เหล็กท่อน กระจังเหล็ก ตะปู

ส่วนกระจังใส่อาหารโดยส่วนใหญ่จะขายในราคาของเหล็กแต่จะแยกออกมาจากเหล็กอื่นๆ มีราคาต่ำ เนื่องจากกระจังใส่อาหารมักเป็นเหล็กแผ่นเคลือบดีบุก และเหล็กแผ่นชุบโครเมียม เพื่อป้องกันมิให้คุณภาพของอาหารเสียและเหมาะสมกับอาหารที่มีฤทธิ์เป็นกรดค่อนข้างสูง และก่อนนำมาขายควรล้างคราบอาหาร

- **โลหะประเภทอะลูมิเนียม** แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือ (1) อะลูมิเนียมหนา เช่น อะไหล่เครื่องยนต์ ลูกสูบ อะลูมิเนียมอัลลอย ฯลฯ (2) อะลูมิเนียมบาง เช่น กระจังเครื่องดัด หม้อ กะละมัง ฯลฯ ราคาซื้อขายโลหะประเภทอะลูมิเนียมมีราคาที่แตกต่างกันแล้วแต่ประเภท โดยอะลูมิเนียมหนาจะมีราคาแพงกว่าอะลูมิเนียมบาง โดยกระจังอะลูมิเนียมเครื่องดัดจะมีราคาแพงสุด รองลงมาคือกระจังอะลูมิเนียมสเปรย์ และกระจังบรรจุอาหาร ซึ่งขยะกระจังอะลูมิเนียมเครื่องดัด เช่น กระจังน้ำอัดลม กระจังเบียร์ ซึ่งมีน้ำหนักเบาแต่เปลืองพื้นที่ ก่อนนำไปขายควรจะอัดกระจังให้มีปริมาตรเล็กลงเพื่อที่จะได้ประหยัดพื้นที่ในการจัดเก็บและขนส่ง
- **โลหะประเภททองเหลือง ทองแดง** เช่น ก๊อกน้ำ, ลูกบิด, ข้อต่อท่อ ให้แยกชิ้นส่วนที่เป็นเหล็กและยางออก ส่วนโลหะทองแดงจากสายไฟ ขดลวด ให้แยกสายไฟพลาสติกที่หุ้มออก ถ้าคัดทองเหลือง ทองแดงแยกออกมาให้ชัดเจนได้ จะได้ราคาสูงมาก โดยทองเหลืองสามารถนำกลับมาหลอมใหม่โดยทำเป็นพระพุทธรูป ระฆัง อุปกรณ์สุขภัณฑ์ ส่วนทองแดงสามารถนำกลับมาหลอมเป็นสายไฟได้
- **สแตนเลส** ราคาสูงรองจากทองแดง ส่วนใหญ่เป็นอุปกรณ์ครัวและของใช้ในบ้าน เช่น หม้อ ราวสแตนเลส ให้ทำความสะอาด แยกวัสดุอื่นเช่น ยาง หรือพลาสติกออก

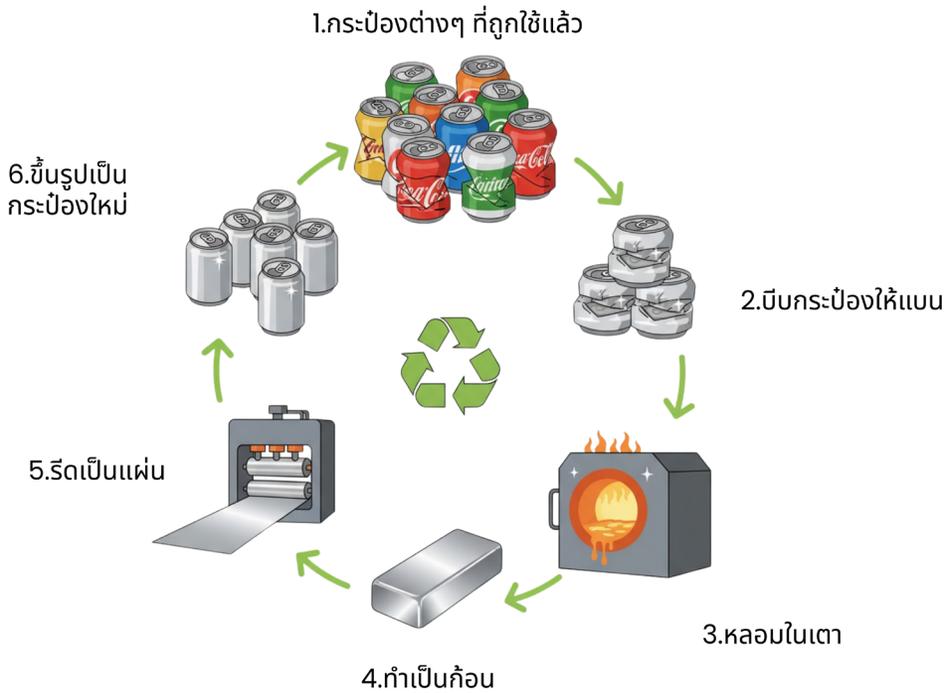

ปัจจัยสำคัญในการรีไซเคิลโลหะคือการแยกประเภทของขยะโลหะแต่ละชนิดออกจากกัน ทำความสะอาดวัสดุก่อนที่จะนำไปขาย ถ้าเป็นกระป๋องก็ควรจะทำกรัดเพื่อลดปริมาณของขยะก่อนที่จะนำไปขาย เป็นต้น

กระบวนการรีไซเคิลกระป๋องอลูมิเนียม

การเตรียมก่อนขาย

กระป๋องเหล็ก

ถังเหล็ก

กระป๋องสี/สเปรย์

กระป๋องอาหาร

กระป๋องกาแฟ

กระป๋องอาหารปืบ

กล่องขนม

บยะโลหะที่ขายไม่ได้มักเป็นเหล็กที่ปนเปื้อนมาก ผุกร่อน หรือถูกผสมกับวัสดุอื่นจนไม่สามารถแยกออกได้ เช่น เหล็กติดปูน ซีเมนต์ ยาง พลาสติก หรือสิ่งสกปรกจำนวนมาก รวมถึงเหล็กที่เป็นสนิมกินลึกหรือเหลือเนื้อเหล็กน้อย และเศษเหล็กชิ้นเล็กมาก/ ผงโลหะที่เก็บรวบรวมยาก วัสดุเหล่านี้ทำให้การหลอมและตัดแยกไม่คุ้มค่าแรงและต้นทุน ร้านรับซื้อหลายแห่งจึงมักไม่รับซื้อหรือให้ราคาต่ำมาก ดังนั้น ธนาคารขยะควรมีประกาศเงื่อนไขให้มีความชัดเจน

5) **ขยะอื่นๆ** ที่สามารถซื้อขายในตลาดรีไซเคิลได้ ธนาคารขยะในหลายชุมชนไม่ได้รับซื้อเฉพาะขยะรีไซเคิลทั่วไป (พลาสติก แก้ว กระดาษ โลหะ) แต่ยังมีกรรับซื้อหรือรวบรวมขยะพิเศษ เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้าข่ารด อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ของใช้ในบ้าน กล่องนม UHT หรือวัสดุที่มีมูลค่าอื่น ๆ ด้วย เช่น ยางรถยนต์ แบตเตอรี่รถยนต์

เครื่องใช้ไฟฟ้าและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ (E-waste) ตัวอย่างเช่น โทรศัพท์มือถือเก่า คอมพิวเตอร์ ทีวี พัดลม ตู้เย็น รวมทั้ง ยางรถยนต์ แบตเตอรี่รถยนต์ สามารถทำการซื้อขายกับร้านรับซื้อของเก่าได้ เพราะมีโลหะมีค่าเช่น ทองแดง เงิน ทอง ในแผงวงจร แต่ก็มีสารอันตราย เช่น ตะกั่วปรอท ที่อาจเกิดการปนเปื้อนได้ **แนวทางคือ ควรแยกออกจากขยะรีไซเคิลทั่วไป** และทางธนาคารขยะ**ไม่ควรแยกชิ้นส่วนเองในชุมชน** เพราะอาจเสี่ยงต่อสารพิษให้ทำการซื้อขายแบบชั่งน้ำหนักหรือประเมินราคารวมโดยประสานงานกับผู้รับซื้อ/ร้านรับซื้อของเก่าก่อนทำการกำหนดราคา ซึ่งการรับซื้อขยะเหล่านี้ช่วยป้องกันการนำไปทิ้งในที่สาธารณะ และลดความเสี่ยงอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมจากการปนเปื้อนสารเคมีในดินและแหล่งน้ำได้

เครื่องใช้ไฟฟ้าขนาดเล็กที่ร้านรับซื้อขยะจะรับซื้อโดยส่วนใหญ่ คือ พัดลม (ทั้งตัวหรือเฉพาะมอเตอร์) เตารีด หม้อหุงข้าว เครื่องปั่น บิมน้ำ กระจกน้ำร้อน เพราะเครื่องใช้ไฟฟ้าเหล่านี้แยกโลหะได้ง่าย รูปแบบการซื้อขายขยะเครื่องใช้ไฟฟ้าสำหรับธนาคารขยะที่เหมาะสมกับชุมชนทั่วไปที่ไม่มีผู้เชี่ยวชาญแยกชิ้นส่วน **ควรรับซื้อแบบชั่งกิโลกรัมหรือแบบเหมาชิ้น** โดยมีประกาศหรือป้ายแจ้งชัดเจนว่ารับซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้าประเภทใดบ้าง และมีการให้ราคาอย่างไร เช่น พัดลม 10-20 บาท/เครื่อง แล้วแต่ขนาดของเครื่องใช้ไฟฟ้า แต่ถ้ามีการแยกอะลูมิเนียมจากพัดลมออกมาขายจะได้ราคาเท่ากับโลหะ

2.7 ประโยชน์ของธนาคารขยะกับการจัดการขยะ

ธนาคารขยะมีส่วนช่วยสำคัญในระบบจัดการขยะของชุมชน ดังนี้

1) ลดปริมาณขยะต้นทาง เนื่องจากส่งเสริมให้ครัวเรือนแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง ทำให้ลดปริมาณขยะที่ปะปนไปกับขยะประเภทอื่น ลดภาระในการขนส่งและการกำจัด รวมทั้งลดการฟุ้งกระจายของกลิ่นและเผาทำลาย ซึ่งช่วยลดมลพิษทางอากาศ น้ำ และดิน

2) เพิ่มการรีไซเคิล ส่งเสริมการคัดแยกขยะที่ต้นทาง ทำให้วัสดุรีไซเคิลสามารถกลับเข้าสู่กระบวนการผลิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ สนับสนุนการลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติใหม่ (virgin resources) ขยะรีไซเคิลที่ถูกแยกแล้วถูกรวบรวมและนำเข้าสู่กระบวนการรีไซเคิลเพื่อผลิตเป็นวัสดุใหม่

3) สร้างรายได้และแรงจูงใจ เนื่องจากสมาชิกธนาคารขยะได้รับผลตอบแทนจากการร่วมเป็นสมาชิกธนาคารขยะ ทำให้เกิดแรงจูงใจในการคัดแยก และส่งเสริมการสร้างกองทุนหมุนเวียนในชุมชน

4) สร้างจิตสำนึกและเสริมสร้างความร่วมมือและความเข้มแข็งของชุมชน เนื่องจากต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกฝ่ายปลูกฝังความรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาพร้อมกัน และทำให้ได้รับความร่วมมือจากทุกคนเพื่อให้การจัดการขยะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

5) สนับสนุนการดำเนินงานตามนโยบาย 3Rs (Reduce, Reuse, Recycle) และ Roadmap การจัดการขยะของประเทศ สามารถขยายผลสู่พื้นที่อื่น ๆ ได้อย่างยั่งยืน

บทที่

๓

การวางแผน
และการจัดตั้ง
ธนาคารขยะ

การวางแผนและจัดตั้งธนาคารขยะ ถือเป็นขั้นตอนสำคัญที่จะทำให้ชุมชนสามารถดำเนินการได้อย่างมีระบบ โปร่งใส และยั่งยืน ซึ่งสามารถริเริ่มได้จากชุมชน และริเริ่มจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งสองรูปแบบล้วนต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างชุมชนกับ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการพัฒนาต่อเนื่อง ในส่วนของโดยการริเริ่มจากชุมชน มักจะเกิดจากการที่ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มอาสาสมัคร กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน หรือสภาชุมชน และประชาชนในหมู่บ้าน นั้นรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหาขยะภายในชุมชน มักเริ่มจากการสำรวจปัญหาและความต้องการของชุมชนเอง และหารือร่วมกับสมาชิกของชุมชนทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ (ownership) จุดแข็งคือความร่วมมือของสมาชิก แต่ข้อจำกัดคืออาจขาดทุนสนับสนุนทางการเงินหรือด้านเทคนิค ดังนั้น เมื่อรวมกลุ่มกันได้ จึงควรแจ้งทางองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อขอรับการสนับสนุน ซึ่งอาจจะได้รับการสนับสนุนในเรื่องอุปกรณ์ การวางระบบ การดำเนินการด้านเอกสาร การเป็นคณะกรรมการร่วมและการสนับสนุนทางวิชาการ

สำหรับการริเริ่มจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) มักเกิดจากนโยบายหรือโครงการของ องค์กรบริหารส่วนตำบล/ เทศบาล ทำให้มีโครงสร้างของธนาคารขยะที่ชัดเจนในด้านการสนับสนุนด้านงบประมาณ บุคลากร และกฎระเบียบ จุดแข็งคือมีความมั่นคงและความต่อเนื่องมากกว่า แต่ข้อจำกัดคือการมีส่วนร่วมจากชุมชน บางครั้งชุมชนอาจไม่รู้สึกรู้สึกมีส่วนร่วมมากนักถ้าไม่ได้ถูกดึงเข้ามาเริ่มดำเนินการหรือหารือร่วมกันตั้งแต่ต้น วิธีการเริ่มต้นจึงควรประชุมผู้นำชุมชนเพื่อชี้แจงนโยบายและหารือ กรณีที่ชุมชนไม่สามารถเริ่มดำเนินการพร้อมกันทุกชุมชนได้ อาจด้วยข้อจำกัดบางประการ ควรเริ่มจากชุมชนที่มีความพร้อมในการดำเนินงานและเป็นชุมชนที่มีผู้นำชุมชน อาสาสมัคร และสมาชิกให้ความร่วมมือเป็นอันดับขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อจะได้ทดลองทำเป็นพื้นที่ต้นแบบ แล้วจึงขยายผลไปยังพื้นที่อื่นๆ

3.1 การวางแผนและจัดตั้งธนาคารขยะ

ขั้นตอนของการวางแผนและการจัดตั้งธนาคารขยะ ไม่ว่าจะริเริ่มจากหมู่บ้าน หรือนโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กระบวนการในการจัดตั้งธนาคารขยะไม่มีความต่างกัน โดยมีกระบวนการวางแผนเพื่อการจัดตั้งธนาคารขยะ ดังนี้

1) การศึกษาความต้องการและความพร้อมของชุมชน ประเมินความสนใจและความตระหนักของชุมชน ปริมาณและชนิดของขยะรีไซเคิลในพื้นที่ ศึกษาตลาดรับซื้อขยะเพื่อเชื่อมโยงการขายขยะ

2) สร้างความเข้าใจและการมีส่วนร่วม โดยการทำเวทีประชาคม/แบบสอบถาม/สัมภาษณ์ครัวเรือน เพื่อชี้แจงแนวคิดและประโยชน์ของธนาคารขยะ พร้อมรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากสมาชิกชุมชน รวมทั้งประเมินความสนใจของประชาชนในการเป็นสมาชิก และสอบถามแรงจูงใจของชุมชน เช่น ต้องการรายได้ ต้องการสิ่งของ ต้องการลดค่าเก็บขยะ ต้องการสิ่งแวดล้อมดีขึ้น เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดระเบียบในการบริหารจัดการ

3) การวางโครงสร้างการบริหารจัดการ การจัดตั้งคณะกรรมการธนาคารขยะ ควรเลือกบุคคลที่ประชาชนมีความเชื่อถือในเรื่องความโปร่งใส ควรประกอบด้วยผู้นำชุมชน ครู/โรงเรียน ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสมาชิกอาสาสมัคร เมื่อได้คณะกรรมการครบถ้วนแล้ว ประชุมร่วมกันเพื่อกำหนดบทบาทหน้าที่ เช่น ประธาน กรรมการฝ่ายการเงิน ฝ่ายจัดซื้อ ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ฝ่ายบัญชี และหารี้อาร่วมกันเพื่อกำหนด

ระเบียบปฏิบัติหรือจัดทำข้อบังคับ และกำหนดราคารับซื้อขยะ และการจัดการค่าส่วนต่างจากการซื้อขายขยะ วางระบบการดำเนินงานและการกำหนดค่าตอบแทนการซื้อขายให้สมาชิก เช่น เงิน สิ่งของ (ไข่/ของใช้ในครัวเรือน) รางวัลทางสังคม เช่น โฉ่/เกียรติบัตร ลุ้นโชค ทำบุญ คะแนนสะสม

4) การวางระบบการดำเนินงานธนาคารขยะ โดยกำหนดรูปแบบการรับซื้อ วัน เวลา สถานที่ วางระบบการบันทึกบัญชี กำหนดรูปแบบผลตอบแทน เช่น เงินสด สวัสดิการชุมชน หรือการสะสมแต้ม และกำหนดกลไกการประสานงานกับผู้รับซื้อขยะรีไซเคิล เช่น วันเวลาทำการ วิธีรับซื้อ การบันทึกบัญชี การจ่ายเงิน การประกันราคาซื้อขาย เป็นต้น

5) การจัดเตรียมสถานที่ ควรเป็นสถานที่ที่สมาชิกเดินทางได้ง่ายและเป็นศูนย์กลางของชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอาจพิจารณาให้ใช้พื้นที่สำนักงานในการดำเนินงานธนาคารขยะชุมชนตามวัน-เวลาที่กำหนด รวมทั้งสำหรับจัดเก็บวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น และจัดเก็บขยะรีไซเคิลเพื่อรอการนำไปขายให้ผู้ประกอบการรับซื้อขยะรีไซเคิล หรืออาจใช้พื้นที่สาธารณประโยชน์ของชุมชน/หมู่บ้าน เช่น ศาลาประชาคมหมู่บ้าน หรือพื้นที่ของ โรงเรียน วัด มัสยิด ฯลฯ เพื่อดำเนินงานธนาคารขยะตามวัน-เวลาที่กำหนด และในกรณีที่ไม่มีพื้นที่ในการเก็บขยะรีไซเคิลควรประสานให้ผู้ประกอบการรับซื้อขยะรีไซเคิลเข้ามารับซื้อขยะรีไซเคิลในวันที่มีการดำเนินงานได้

6) การจัดหาทุนและทรัพยากรสนับสนุน

โดยแหล่งทุนของท้องถิ่น เช่น งบประมาณปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด กองทุนสิ่งแวดล้อม CSR ภาคเอกชน และจัดหาสถานที่อุปกรณ์พื้นฐาน เช่น เครื่องชั่งน้ำหนัก โต๊ะทำงาน สมุดบัญชีกลางของธนาคารขยะ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการซื้อขายขยะ หรือโปรแกรมดิจิทัล รวมทั้งจัดหาบุคลากรอาสาสมัครหรือผู้รับผิดชอบหลักในการรับซื้อแต่ละครั้ง และควรถูกกำหนดวันซื้อขายระยะยาวในรอบ 1 ปี เพื่อที่เจ้าหน้าที่และบุคลากรอาสาสมัครจะได้ทราบตารางล่วงหน้า

7) การสร้างการรับรู้และการประชาสัมพันธ์สู่ประชาชนในพื้นที่

โดยการจัดกิจกรรมรณรงค์ เช่น “ขยะมีค่า” “คัดแยกก่อนทิ้ง” และกิจกรรมประชาสัมพันธ์ธนาคารขยะสู่ประชาชนในพื้นที่ สร้างเครือข่ายกับโรงเรียน วัด ตลาด ร้านค้า ใช้สื่อในชุมชน เช่น ป้ายประกาศ เสียงตามสาย Line กลุ่ม/ Facebook ชุมชน

8) การทดลองดำเนินงาน

การเปิดรับสมัครสมาชิกและเปิดบัญชีธนาคารขยะ นำเข้าไปสู่ระบบรับซื้อ/ฝาก-ถอน ภายหลังดำเนินการซื้อขายขยะเสร็จสิ้น เจ้าหน้าที่จะจัดทำบัญชีและรายงานผล และหากพบปัญหา อุปสรรค จะสามารถนำมาปรับปรุงเพื่อป้องกันปัญหาการรับซื้อครั้งต่อไปได้ และถ้ามีการเพิ่มขึ้นของจำนวนสมาชิกสามารถต่อยอดสู่กองทุนหรือกิจกรรมเพื่อสังคมได้

9) การประเมินและพัฒนาต่อยอด

มีระบบติดตามผล เช่น ปริมาณขยะที่รับซื้อ รายได้สะสมของสมาชิก กิจกรรมคืนประโยชน์สู่ชุมชน การมอบรางวัล การจัดกิจกรรมกระตุ้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกและการสมัครเป็นสมาชิก สนับสนุนการประชาสัมพันธ์ฝึกอบรม เชื่อมโยงตลาดปลายทาง และสรุปบทเรียนปัญหา-อุปสรรคและแนวทางแก้ไข

3.2 การประเมินความพร้อมและการเลือกประเภทธนาคารขยะ

แบบประเมินตนเอง (Self-Assessment Checklist) สำหรับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดตั้งธนาคารขยะ เพื่อช่วยให้สามารถประเมินความพร้อมและเลือกรูปแบบธนาคารขยะที่เหมาะสมได้ สามารถใช้แบบประเมินนี้ก่อนประชุมหารือ ใช้เป็นเครื่องมือประกอบการประชุมและตัดสินใจร่วมกันของคณะกรรมการ ทำให้เกิดความเข้าใจตรงกันและสร้างการมีส่วนร่วมมากขึ้น การประเมินตนเองช่วยให้เห็นศักยภาพจริง นอกจากนี้ องค์กรปกครองท้องถิ่นสามารถใช้เพื่อวางแผนสนับสนุนตามระดับความพร้อมของแต่ละชุมชน

แบบประเมินนี้ ควรให้คณะกรรมการ คณะทำงาน อาสาสมัคร ตอบตามจริง ไม่มองโลกในแง่ดีเกินไป เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่เหมาะสมและช่วยให้การเลือกรูปแบบธนาคารขยะที่ถูกต้องและเหมาะสมกับชุมชนของตน ทั้งนี้ เมื่อประเมินทุกหัวข้อครบทั้ง 6 ด้าน รวบรวมผล โดยคะแนนเต็ม 18 หากตอบใช่ได้ 1 คะแนน ตอบไม่ใช่ได้ 0 คะแนน รวมคะแนนแล้วนำผลคะแนนไปเทียบกับตารางคำแนะนำและแปลผล จะช่วยให้เห็นภาพรวมศักยภาพของชุมชนแบบองค์รวม และเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นได้หากคะแนนต่ำในบางด้าน ให้กำหนดเป็นจุดต้องพัฒนา เช่น ระบบการเงินและความโปร่งใส ได้คะแนนน้อย จัดทำแผนให้มีการปรับระบบบัญชี เป็นต้น

ตัวอย่างแบบประเมินตนเองเพื่อเลือก “รูปแบบธนาคารขยะที่เหมาะสม” สำหรับชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

ส่วนที่ 1: แบบประเมินความพร้อมของชุมชน (Checklist)

1) ความพร้อมของผู้นำชุมชนและการสนับสนุนจากองค์กรท้องถิ่น

รายการประเมิน	ใช่	ไม่ใช่
ผู้นำชุมชน/คณะกรรมการเห็นชอบและสนับสนุนให้ตั้งธนาคารขยะ		
อปท. พร้อมสนับสนุนด้านสถานที่/อุปกรณ์/งบประมาณเริ่มต้น		
มีผู้ประสานงานหลัก (แกนนำ) ที่เข้าถึงชุมชนอย่างน้อย 3-5 คน		

• คะแนนรวม (0-3):

2) ความตระหนักและการมีส่วนร่วมของชุมชน

รายการประเมิน	ใช่	ไม่ใช่
ครัวเรือนส่วนใหญ่มีการคัดแยกขยะรีไซเคิลอยู่แล้ว		
ชุมชนพร้อมเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง (อย่างน้อย 1 ครั้ง/เดือน)		
มีโรงเรียน/วัด/กลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่ให้ความร่วมมือ		

• คะแนนรวม (0-3):

3) ความพร้อมด้านสถานที่และโครงสร้างพื้นฐาน

รายการประเมิน	ใช่	ไม่ใช่
มีสถานที่ที่ปลอดภัย/ สะดวก ต่อการตั้งจุดรับซื้อขยะ		
มีที่จัดเก็บขยะที่แยกตามประเภทและกันฝนได้		
มีร้านรับซื้อของเก่า/ ผู้รับซื้อรายใหญ่ที่ให้ราคาขยะที่ชัดเจนและพร้อมอำนวยความสะดวก		

• คะแนนรวม (0-3):

4) ระบบการเงินและความโปร่งใส

รายการประเมิน	ใช่	ไม่ใช่
มีผู้ดูแลบัญชีอย่างน้อย 1 คน		
ชุมชนยอมรับระบบบันทึกข้อมูลรายรับ-รายจ่าย		
สามารถเปิดบัญชีส่วนกลางหรือมีระบบเก็บเงินส่วนกลางได้		

• คะแนนรวม (0-3):

5) ความพร้อมด้านบุคลากรและเวลา

รายการประเมิน	ใช่	ไม่ใช่
มีอาสาสมัครช่วยรับซื้อ/ ชั่งน้ำหนัก/ บันทึกข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ		
ทีมงานมีเวลาพอในการเปิดทำการ (อย่างน้อย 1-2 ครั้ง/เดือน)		
สามารถแบ่งหน้าที่ชัดเจน เช่น รับซื้อ บัญชี จัดเก็บ ประสานงาน		

• คะแนนรวม (0-3):

6) ปริมาณขยะรีไซเคิลในชุมชน

รายการประเมิน	ใช่	ไม่ใช่
มีปริมาณขยะรีไซเคิลเพียงพอ เช่น 200–300 กก./เดือนขึ้นไป		
ประเภทขยะมีความหลากหลาย: พลาสติก โลหะ กระดาษ ขวดแก้ว ฯลฯ		
มีร้านรับซื้อของเก่าที่เสนอราคาผลตอบแทนเหมาะสม และราคาสูงกว่าร้านรับซื้อ/ ชาเลนจ์ที่รับซื้อขยะในชุมชน		

• คะแนนรวม (0–3):

การแปลผลให้รวมคะแนนทั้ง 6 ด้าน คะแนนรวมเต็ม 18 หากตอบใช่ได้ 1 คะแนน ตอบไม่ใช่ได้ 0 คะแนน รวมคะแนนแล้วนำผลคะแนนไปเทียบกับตารางคำแนะนำและแปลผล

คะแนนรวม	ระดับความพร้อม	รูปแบบธนาคารขยะที่แนะนำ
0–7 คะแนน	ความพร้อมน้อย	Basic Model — เปิดรับซื้อเป็นครั้งคราว / ไม่มีระบบบัญชีซับซ้อน/ ตลาดนัดรีไซเคิล
8–12 คะแนน	ความพร้อมปานกลาง	Standard Model — มีระบบบัญชีสมาชิก / เปิดทุกเดือน / ทำกำไรปกติ
13–16 คะแนน	ความพร้อมมาก	Welfare Model — สามารถจัดเป็นระบบสวัสดิการ เช่น ฌาปนกิจ กองทุนสุขภาพ
17–18 คะแนน	พร้อมมากเป็นพิเศษ	Advanced Model/ Recycling Hub — ทำเป็นจุดรวมขยะระดับตำบล/ มีรายได้สูง / ทำระบบออนไลน์

ขั้นตอนสู่ธนาคารขยะชุมชนที่ยั่งยืน

พิมพ์เขียว: การวางแผนและเตรียมการ

**ประเมินความพร้อม
และสร้างการมีส่วนร่วม**
ศึกษาปริมาณขยะ จัดเวทีประชาคม
เพื่อรับฟังความคิดเห็น
และสร้างความเข้าใจ

**จัดตั้งทีมบริหาร
และวางกฎเกณฑ์**
เลือกคณะกรรมการที่น่าเชื่อถือ
กำหนดระเบียบการซื้อขาย
และรูปแบบผลตอบแทน

**เตรียมสถานที่
และทรัพยากร**
หาพื้นที่ส่วนกลางที่เข้าถึงง่าย
จัดหาแหล่งทุนและอุปกรณ์
ที่จำเป็น เช่น เครื่องชั่ง

ปฏิบัติการ: เปิดตัวและต่อยอด

**ประชาสัมพันธ์
และเปิดรับสมัคร**
จัดกิจกรรมรณรงค์
สร้างการรับรู้
และเชิญชวนคนในชุมชน
มาสมัครสมาชิก

**ทดลองเปิดดำเนินการ
และปรับปรุง**
เริ่มรับซื้อขายตามระบบที่วางไว้
และนำปัญหาที่พบมาแก้ไข
พัฒนากระบวนการ

**ประเมินผล
และสร้างความยั่งยืน**
ติดตามปริมาณขยะ
และรายได้สมาชิก
เพื่อนำไปพัฒนาต่อยอด
สู่กองทุนหรือสวัสดิการชุมชน

3.3 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับธนาคารขยะและบทบาทหน้าที่

ในการจัดตั้งธนาคารขยะสำหรับชุมชน นอกจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ผู้นำชุมชน สมาชิกชุมชน ผู้รับซื้อขยะรีไซเคิลแล้ว ยังมีอีกหลายฝ่ายที่มีส่วนสำคัญ โดยบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นดังนี้

1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)

- กำหนดนโยบาย แผนปฏิบัติ
- สนับสนุนงบประมาณ อุปกรณ์ สถานที่ บุคลากร
- ออกระเบียบ ข้อบังคับ หรือเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาท้องถิ่น
- ส่งเสริมการอบรมและประชาสัมพันธ์
- สนับสนุนเจ้าหน้าที่เข้าไปช่วยดูแลชุมชนในเรื่องของการจัดทำบัญชี จัดทำเอกสารต่างๆ
- สนับสนุนงบประมาณจากกองทุนสิ่งแวดล้อมหรือกองทุนชุมชน และการให้ความรู้

2) ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน

- จัดประชุม ชี้แจง สร้างความเข้าใจแก่ชาวบ้าน และระดมความคิดเห็นก่อนการจัดตั้ง
- ประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อขอการสนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ หรือองค์ความรู้
- มีบทบาทในการกำกับให้คณะทำงานธนาคารขยะดำเนินงานโปร่งใส ตรวจสอบได้
- สนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนอย่างต่อเนื่อง

3) คณะกรรมการธนาคารขยะ (ตัวแทนชุมชน)

- บริหารจัดการ อำนาจการในการรับฝาก-ถอนจากบัญชีธนาคารขยะ
- จัดทำบัญชีรายรับรายจ่าย สมุดคู่ฝากสมาชิก
- วางแผนการขายและเจรจากับผู้รับซื้อ
- กำหนดนโยบายและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน

4) สมาชิกในชุมชน

- เป็นผู้ฝากขยะรีไซเคิล และได้รับประโยชน์จากระบบเครดิต/เงินปันผล
- มีส่วนร่วมในการเสนอแนะข้อคิดเห็น และการทำกิจกรรม ตรวจสอบการดำเนินงาน
- มีสิทธิเสนอชื่อและลงคะแนนเสียงเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการธนาคารขยะชุมชน

5) กลุ่มอสม./ กลุ่มมถล./ กลุ่มสตรี/ กลุ่มผู้สูงอายุ

- ช่วยรณรงค์ ตรวจสอบเรื่องการจัดการขยะในชุมชน
- สื่อสารกับครัวเรือน ชักชวนให้มาเป็นสมาชิกธนาคารขยะ กองทุนสวัสดิการต่างๆ
- กระตุ้นให้สมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง
- ส่งเสริมการขายขยะรีไซเคิล และการทำผลิตภัณฑ์จากขยะเพื่อสร้างรายได้

6) โรงเรียน/ สถานศึกษาในพื้นที่

- ร่วมกิจกรรมเป็นสมาชิกธนาคารขยะในนามโรงเรียน เพื่อให้มีปริมาณของขยะรีไซเคิลมากขึ้นจะได้สามารถต่อราคาได้ดีขึ้น
- เป็นแหล่งเรียนรู้ สร้างจิตสำนึกเยาวชน
- สร้างกิจกรรมการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมเชื่อมโยงกับธนาคารขยะ

7) ภาคเอกชน (CSR)

- สนับสนุนทุน อุปกรณ์ รางวัล การจัดกิจกรรม หรือการอบรมเชิงวิชาชีพ
- สนับสนุนด้านการตลาดและเครือข่าย

8) หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

- ให้ความรู้ เทคโนโลยี และคำปรึกษา
- ร่วมกิจกรรมเป็นสมาชิกธนาคารขยะในนามหน่วยงาน และช่วยประชาสัมพันธ์

9) ผู้รับซื้อขยะรีไซเคิล/ ชาเล้ง/ โรงงานปลายทาง

- กำหนดราคาซื้อ-ขายขยะ และการประกันราคา
- กำหนดชนิดของขยะและรูปแบบการรับซื้ออย่างชัดเจน
- อำนวยความสะดวกในการรับซื้อ ขนส่งให้กับธนาคารขยะ

10) ธนาคารพาณิชย์หรือสหกรณ์ชุมชน (ถ้ามี)

- เป็นพี่เลี้ยงด้านระบบบัญชีและการออม
- ดูแลบัญชีธนาคาร เชื่อมโยงสู่การเป็นกองทุนหมุนเวียนของชุมชน

3.4 งบประมาณเริ่มต้นและแหล่งทุน

3.4.1 งบประมาณเริ่มต้นในการดำเนินการ

คณะกรรมการธนาคารชุมชน ควรมีการจัดเตรียมงบประมาณในการดำเนินงานระยะเริ่มต้น โดยเป็นทุนในการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นเบื้องต้นในการดำเนินงาน ดังนี้

1) ค่าอุปกรณ์สำหรับการรับซื้อและคัดแยกขยะรีไซเคิล ควรเตรียมอุปกรณ์ที่จำเป็น เพื่อให้การรับซื้อ ชั่งน้ำหนัก คัดแยก และจัดเก็บเป็นไปอย่างถูกต้องและปลอดภัย ได้แก่

- เครื่องชั่งน้ำหนัก อย่างน้อย 1 เครื่อง รับน้ำหนักในการชั่ง 20 กิโลกรัมขึ้นไป หรือ เครื่องชั่งดิจิตอลแบบแท่น สำหรับขยะปริมาณมาก
- เครื่องคิดเลข/ เครื่องคิดเลขแบบพิมพ์ใบเสร็จ (ถ้าจำเป็น)
- กระสอบ/ ถุงขนาดใหญ่ สำหรับเก็บรวบรวมวัสดุแต่ละประเภท
- ถุงมือผ้า/ ถุงมือยาง สำหรับป้องกันบาดเจ็บและสัมผัสสิ่งสกปรก
- โตะและเก้าอี้ สำหรับจัดพื้นที่รับซื้อและพื้นที่บันทึกข้อมูล
- อุปกรณ์ช่างพื้นฐาน เช่น มีดคัตเตอร์สำหรับตัดถุงหรือแกะขยะ กรรไกร คีม ค้อน สำหรับปรับแก้สภาพขยะบางประเภท
- ถังหรือภาชนะสำหรับแยกประเภท เช่น พลาสติก กระดาษ ขวดแก้ว เหล็ก อลูมิเนียม
- อุปกรณ์สำนักงาน เช่น ปากกา ไม้บรรทัด คลิปหนีบกระดาษ เครื่องเย็บกระดาษ หมึกพิมพ์ แฟ้มเก็บเอกสาร ฯลฯ

2) ค่าจัดทำเอกสารและแบบฟอร์มต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น สมุดบัญชีธนาคารขยะ (บัญชีรายรับ-รายจ่าย) บัญชีรายการรับซื้อ/ แบบฟอร์มชั่งน้ำหนักประจำวัน ใบนำฝากขยะของสมาชิก แบบฟอร์มบันทึกข้อมูลสมาชิกใหม่ ทะเบียนคุมวัสดุคงเหลือในคลังขยะ ใบเสร็จหรือสลิปจ่ายเงิน (กรณีตลาดนัดรีไซเคิล)

3) ค่าแผ่นป้ายประชาสัมพันธ์ แผ่นป้ายประกาศราคา เช่น การจัดทำป้ายประกาศ วัน-เวลาเปิดทำการ ป้ายแสดงราคารับซื้อขยะรายประเภท ที่สามารถปรับแก้ราคารับซื้อตามความเป็นจริงได้ โปสเตอร์/ ใบปลิวประชาสัมพันธ์ เกี่ยวกับการคัดแยกที่ถูกต้อง

4) ค่าปรับปรุงสถานที่จัดเก็บขยะรีไซเคิล กรณีมีการปรับสถานที่เพื่อให้มีพื้นที่จัดเก็บอย่างเป็นระบบ เช่น การทำหลังคา/ กันสาด เพื่อป้องกันฝนและแดด การทำรั้วหรือกั้นพื้นที่เพื่อความปลอดภัย การจัดทำชั้นวาง/ พาเลทสำหรับวางขยะให้เป็นหมวดหมู่ การติดตั้งไฟฟ้าส่องสว่าง การติดตั้งถังดับเพลิง กรณีมีวัสดุติดไฟง่าย เช่น กระดาษ พลาสติก

5) ค่าใช้จ่ายในการฝึกอบรมและประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ ค่าจัดประชุมชี้แจงและให้ความรู้แก่ประชาชน ค่าออกภาคสนามประชาสัมพันธ์ตามหมู่บ้าน ค่าเตรียมกิจกรรมรณรงค์ เช่น วันเปิดธนาคารขยะ

6) งบประมาณสำรองค่าใช้จ่ายในการรับซื้อขยะ จำเป็นมากสำหรับการรับซื้อในช่วงเริ่มต้น ควรจะมีเงินสดสำรองอย่างน้อย 3,000–10,000 บาท ขึ้นกับขนาดชุมชน ใช้เพื่อจ่ายผลตอบแทนให้สมาชิกก่อนนำขยะไปขายให้ร้านรับซื้อ เมื่อขายขยะแล้วให้หมุนกลับเป็นเงินทุนรอบต่อไป

7) อุปกรณ์และระบบเพิ่มเติม (กรณีเป็นธนาคารขยะขนาดใหญ่) สำหรับชุมชนที่มีสมาชิกจำนวนมากหรือปริมาณขยะสูง อาจมีความจำเป็นต้องใช้ คอมพิวเตอร์ โปรแกรมบริหารจัดการบัญชีธนาคารขยะ เครื่องพิมพ์ ระบบบันทึกข้อมูลสมาชิกแบบดิจิทัล

3.4.2 แหล่งทุนสนับสนุน

1) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) คณะกรรมการธนาคารขยะชุมชน ที่ได้จัดตั้งขึ้นตามหนังสือสั่งการของกระทรวงมหาดไทย สามารถรับเงินอุดหนุนจากองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นได้ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยเงินอุดหนุนขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2559 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ดังนั้น เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล สามารถสนับสนุนการดำเนินงานธนาคารขยะของชุมชนหรือหมู่บ้านได้ ผ่านกิจกรรมส่งเสริมการบริหารจัดการขยะมูลฝอยตามภารกิจที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นตามกฎหมาย

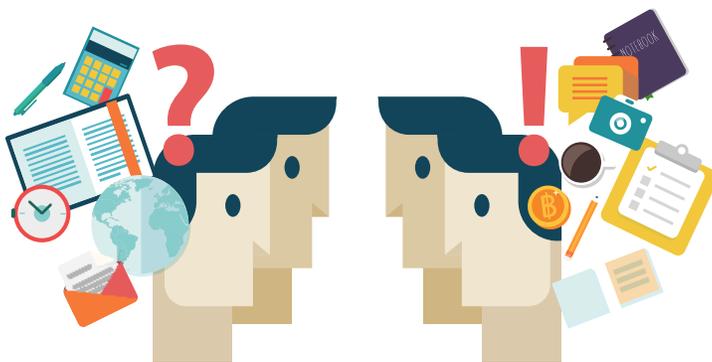
แนวทางการขอรับการสนับสนุนจากอปท. โดยจัดทำโครงการที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการบริหารจัดการขยะในชุมชน พร้อมวัตถุประสงค์ แผนดำเนินงาน และงบประมาณ ควรเขียนให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาท้องถิ่น 3–5 ปี พร้อมแนบหลักฐาน ได้แก่ รายชื่อคณะกรรมการธนาคารขยะ รายงานผลการดำเนินงานที่ผ่านมา และความต้องการของชุมชน สามารถเสนอเป็นโครงการระยะสั้น หรือ โครงการรายปี เพื่อขออนุมัติงบประมาณตามรอบปีงบประมาณ

2) **โครงการ CSR ของภาคเอกชน** ขอบรับการสนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ เงิน/ของรางวัล การจัดกิจกรรม หรือการฝึกอบรม แนวทางการขอทุนหรือความร่วมมือสามารถทำได้โดยหาบริษัทในพื้นที่หรือบริษัทที่มีนโยบายด้านสิ่งแวดล้อม เช่น โรงงานอุตสาหกรรม ศูนย์การค้า ห้างร้าน เป็นต้น ควรประสานความร่วมมือก่อนจัดทำหนังสือขอสนับสนุน รายละเอียดในหนังสือควรระบุความต้องการที่ชัดเจน เช่น วัสดุอุปกรณ์ งบประมาณกิจกรรม หรือสื่อประชาสัมพันธ์ พร้อมทั้งระบุประโยชน์ที่บริษัทจะได้รับ เช่น การเผยแพร่โลโก้บนป้ายโครงการ หรือการเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน และควรแนบข้อเสนอโครงการพร้อมแนบรูปภาพกิจกรรมเดิมเพื่อสร้างความเชื่อมั่น

3) **การระดมทุนจากชุมชน** เงินสมทบจากสมาชิก หรือกิจกรรมหารายได้ เช่น งานประเพณี กิจกรรมการกุศล กิจกรรมการประกวดแข่งขัน การผลิตผลิตภัณฑ์จากขยะเพื่อจำหน่าย กิจกรรมต่างๆ ที่จัดเป็นการเพิ่มความเข้มแข็งและความยั่งยืนให้ธนาคารขยะผ่านการมีส่วนร่วมจากสมาชิกและชุมชน ทั้งนี้ เพื่อความโปร่งใสด้านบัญชี ควรประกาศยอดรายได้-รายจ่ายจากการจัดกิจกรรมให้รับทราบ รวมทั้งการนำเงินรายได้ไปทำประโยชน์

4) **กองทุนสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ / กองทุนสุขภาพตำบล** เป็นแหล่งเงินสนับสนุนโครงการด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ที่ส่งเสริมการลดขยะ คัดแยกขยะต้นทาง และพัฒนาสุขภาพชุมชน แนวทางการขอรับทุน เนื่องจากมีรอบปีงบประมาณและเงื่อนไขต่างกัน จึงควรศึกษาหลักเกณฑ์การขอรับทุนของแต่ละกองทุน จัดทำข้อเสนอโครงการที่มีองค์ประกอบชัดเจน เช่น ปัญหา/เหตุผล ความสำคัญ วัตถุประสงค์ ตัวชี้วัดผลลัพธ์ และงบประมาณ ระบุผลประโยชน์ที่สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของกองทุน ควรยื่นโครงการผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

3.5 การจัดตั้งคณะกรรมการ/ คณะทำงานธนาคารขยะชุมชน

ธนาคารขยะชุมชนจำเป็นต้องมี คณะทำงานหรือคณะกรรมการที่ชัดเจน ทำหน้าที่บริหารจัดการ กำกับดูแล และเป็นแกนกลางของการดำเนินงาน เพื่อสร้างความโปร่งใส ความน่าเชื่อถือ และความต่อเนื่องการจัดตั้งคณะกรรมการ/คณะทำงานธนาคารขยะชุมชน อาจตั้งกรรมการเป็น 2 ชุด ประกอบด้วย คณะกรรมการธนาคารขยะชุมชน ทำหน้าที่อำนวยการ กำหนดนโยบาย/ทิศทางการดำเนินงาน กำกับดูแลการดำเนินงาน อนุมัติแผนงานและงบประมาณ และติดตามประเมินผล ส่วน คณะทำงานปฏิบัติการ เปิดทำการรับซื้อ-ฝากขยะบนที่บัญชีการฝากถอนของสมาชิก คัดแยก จัดเก็บ เตรียมขยะเพื่อจำหน่าย และจัดกิจกรรมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งนี้ คณะทำงานแต่ละตำแหน่งไม่ควรเป็นคนเดียวกัน เพื่อแสดงถึงความโปร่งใสของการบริหารจัดการภายใน

ในส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อาจมีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารธนาคารขยะมีบทบาทในการสนับสนุนและขับเคลื่อนการดำเนินงานธนาคารขยะชุมชน เพื่อให้การดำเนินงานธนาคารขยะบรรลุเป้าหมาย เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและมีทิศทางที่สอดคล้องกับการดำเนินงานของท้องถิ่น รวมทั้งให้คำปรึกษา สนับสนุนงบประมาณและการดำเนินกิจกรรมของธนาคารขยะชุมชน รวมทั้งติดตามและประเมินผล เพื่อปรับปรุงให้เกิดความโปร่งใสอย่างต่อเนื่อง

3.5.1 คณะกรรมการธนาคารขยะชุมชน

คณะกรรมการชุดนี้มีบทบาทในการขับเคลื่อนและบริหารจัดการขยะมูลฝอยในระดับชุมชนหรือหมู่บ้าน บริหารธนาคารขยะชุมชนให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและบรรลุวัตถุประสงค์ ออกข้อบังคับและระเบียบธนาคารขยะ แต่งตั้งคณะทำงานปฏิบัติการ ให้ความเห็นชอบในการจ่ายเงินของธนาคารขยะและเงินเพื่อจัดสรรสวัสดิการให้แก่สมาชิก ตรวจสอบเอกสารหลักฐานการดำเนินงานให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีความโปร่งใส ประสานงานกับส่วนราชการและองค์กรต่าง ๆ เพื่อสร้างความร่วมมือในการดำเนินงาน ประสานงานกับผู้ประกอบการรับซื้อขยะรีไซเคิลในพื้นที่ร่วมกันกำหนดราคารับซื้อไว้ให้เป็นมาตรฐาน รายงานผลการดำเนินงาน ชี้แจงปัญหาและแนวทางแก้ไขต่อคณะกรรมการบริหารธนาคารขยะและสมาชิก

ในการแต่งตั้งคณะกรรมการธนาคารขยะชุมชนควรมีการคัดเลือกผู้แทนจากชุมชนโดยสมาชิกชุมชนเป็นผู้คัดเลือกหรือเสนอชื่อ ซึ่งควรเป็นบุคคลที่คนในชุมชนให้ความนับถือและไว้วางใจในการทำงาน มีความรับผิดชอบและซื่อสัตย์ รวมถึงผู้รับผิดชอบในส่วนของหน่วยงานท้องถิ่น และผู้แทนจากคณะกรรมการบริหารควรมาร่วมเป็นคณะกรรมการธนาคารขยะชุมชน

องค์ประกอบของคณะกรรมการ ควรประกอบด้วย

- 1) นายกเทศมนตรี/นายก อบต.
- 2) ตัวแทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 3) ตัวแทนผู้นำชุมชน / ผู้ใหญ่บ้าน
- 4) สมาชิกชุมชนที่สนใจและมีจิตอาสา
- 5) ตัวแทนอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน/ อาสาสมัครท้องถิ่นรักษ์โลก
- 6) ผู้มีประสบการณ์ด้านการจัดการขยะ หรือการเงิน

ในกรณี บางพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ริเริ่มดำเนินการด้วยตนเอง โดยให้เจ้าหน้าที่ทางเทศบาล/อบต. ดำเนินการธนาคารขยะ รับสมัครสมาชิก และรับชื่อขยะเอง การจัดตั้งคณะกรรมการขยะควรให้นายกเทศมนตรี/นายก อบต. เป็นประธานกรรมการ คณะกรรมการประกอบด้วย ปลัดเทศบาล/อบต. ตัวแทนสภาท้องถิ่น/กรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ตัวแทนโรงเรียน วัด หรือหน่วยงานในพื้นที่ และให้ฝ่ายที่เกี่ยวข้องของเทศบาล/อบต. เช่น กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมเป็นเลขานุการ

บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ

ประธานกรรมการ (Chairperson)

- **หน้าที่หลัก:** รับผิดชอบในภาพรวม ควบคุมดูแลการทำงานของคณะกรรมการ กำกับนโยบายทำหน้าที่เป็นตัวแทนชุมชน ประชุมคณะกรรมการ และตรวจสอบความถูกต้องทางการเงิน
- **งานประจำ:** เรียกประชุมประจำเดือน ติดตามแผนยุทธศาสตร์ ประสานกับหน่วยงานท้องถิ่น
- **คุณสมบัติ:** มีทักษะผู้นำ ความน่าเชื่อถือในชุมชน

รองประธาน (Vice-chair)

- **หน้าที่หลัก:** ช่วยประธาน ทำหน้าที่แทนเมื่อขาดประสานงานกับคณะกรรมการบริหาร คณะกรรมการและคณะทำงานปฏิบัติการ
- **งานประจำ:** ติดตามตรวจสอบการดำเนินงานของธนาคารขยะ

คณะกรรมการ (Member)

- **หน้าที่หลัก:** ร่วมกำหนดแผน ทิศทาง และวางเป้าหมายในการดำเนินงานของธนาคารขยะ สนับสนุนกิจกรรมการดำเนินงานธนาคารขยะให้สอดคล้องกับแนวทางขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- **งานประจำ:** เข้าร่วมประชุม ให้ความเห็น และลงมติตรวจสอบการดำเนินงานของธนาคารขยะให้เกิดความโปร่งใสและต่อเนื่อง

เลขานุการ (Secretary)

- **หน้าที่หลัก:** จัดทำวาระการประชุม/รายงานการประชุม บันทึกสมาชิก ดูแลเอกสารราชการ/ใบอนุญาต ประสานร้านรับซื้อของเก่า สำรวจราคาตลาด เจริญราคา
- **งานประจำ:** ตรวจสอบทะเบียนสมาชิก สมุดทะเบียนสมาชิก ส่งจดหมายเชิญ เช็คราคาขยะ รีไซเคิลกับร้านรับซื้อของเก่า เสนอราคากลางให้คณะกรรมการพิจารณา ประชาสัมพันธ์ข่าวสาร

3.5.2 คณะทำงานธนาคารขยะชุมชน

คณะทำงานธนาคารขยะชุมชนถูกแต่งตั้งโดยคณะกรรมการธนาคารขยะชุมชน เพื่อดำเนินงานธนาคารขยะในฝ่ายงานต่างๆ ที่ได้กำหนดหน้าที่รับผิดชอบอย่างชัดเจน เพื่อเป็นการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน สามารถใช้วิธีการคัดเลือกจากตัวแทนชุมชน/หมู่บ้าน เพื่อเข้ามาเป็นคณะทำงานฯ ได้ โดยมีคณะกรรมการธนาคารขยะเป็นที่ปรึกษาหรือพี่เลี้ยง เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพ จำนวนสมาชิกของคณะทำงานไม่ได้มีการกำหนดชัดเจน แต่ควรมีการแบ่งหน้าที่ให้ครอบคลุมกระบวนการทำงานเพื่อไม่ให้ภาระหนักเกินไป

องค์ประกอบและบทบาทหน้าที่ของคณะทำงาน

1) คณะทำงานฝ่ายทะเบียนสมาชิกและบันทึกข้อมูล

- หน้าที่: รับผิดชอบจัดทาสมาชิก รับสมัครสมาชิก จัดทำแบบฟอร์มใบสมัคร และสมุดฝาก ชี้แจงระเบียบของธนาคารขยะให้แก่สมาชิกทราบ
- งานประจำ: จัดทำทะเบียนสมาชิกและบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ประสานงานกับสมาชิก แจกตารางเวลาและสถานที่ในการรับซื้อขยะ อำนวยความสะดวกในการเดินทางนำขยะมาขายให้กับทางธนาคารขยะฯ ในพื้นที่มีข้อจำกัดด้านการเดินทาง

2) คณะทำงานฝ่ายการเงินและบัญชี/ เหนรัญญิก/ ผู้ดูแลการเงิน/ เจ้าหน้าที่บัญชี

- หน้าที่: รับผิดชอบเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเงิน เช่น บัญชีธนาคาร รายรับ-รายจ่าย จัดทำงบเดือน/งบบปี และจัดการสมุดคู่ฝากสมาชิก เก็บรักษาเงิน ตรวจสอบความถูกต้องของบัญชีและการเงิน
 - งานประจำ: ตรวจสอบการคำนวณราคาในใบนำฝาก สรุปยอดเงินฝากของสมาชิก สรุปยอดรายรับ-รายจ่ายของธนาคารเป็นรายเดือน/รายปี กระทบยอดบัญชีกับใบเสร็จ ลงบัญชีส่วนกลาง รายงานการเงินรายเดือน ประกาศงบสรุปประจำเดือนเป็นตัวเลขที่ตรวจสอบได้
- **การดำเนินงานควรมีผู้ช่วยในการทำงานเพื่อลงรายละเอียดในสมุดของสมาชิก**

3) คณะทำงานฝ่ายจัดซื้อ/ฝ่ายขาย หรือชั่งน้ำหนักและบันทึก (Weighing & Recording Officer)

- หน้าที่: รับซื้อขยะ ประเมินราคา ควบคุมการชั่งน้ำหนักและระบุชนิดให้ถูกต้อง กรณีไม่แน่ใจในการรับซื้อให้ประสานงานเลขานุการ บันทึกข้อมูลการซื้อขาย
 - งานประจำ: จัดเตรียมแบบฟอร์มใบนำฝาก สอบเทียบเครื่องชั่งก่อนเปิดงาน ชั่งน้ำหนักขยะรีไซเคิลประเมินราคาลงในใบนำฝากเพื่อส่งต่อให้บันทึกลงในสมุดคู่ฝาก/ระบบ ทวนสอบใบนำฝาก สรุปปริมาณรวมจากใบนำฝาก เพื่อตรวจสอบกับร้านรับซื้อของเก่า จดบันทึกลงในสมุดบัญชีรายการของ ธนาคารขยะ
- **การดำเนินงานควรมีผู้ช่วยในการทำงานเพื่อช่วยในการชั่งน้ำหนักและบันทึกข้อมูล

4) คณะทำงานฝ่ายประชาสัมพันธ์

- หน้าที่: ประชาสัมพันธ์กิจกรรม ให้ข้อมูลที่ถูกต้องและเผยแพร่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องให้แก่สมาชิก รับข้อร้องเรียนจากสมาชิก สร้างแรงกระตุ้นให้ประชาชนจัดการขยะที่ต้นทางและเผยแพร่ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง
- งานประจำ: กระจายข่าวประกาศรายเดือน ประชาสัมพันธ์กิจกรรมให้แก่สมาชิก อธิบายการเข้าร่วมเป็นสมาชิก กระตุ้นสมาชิกในการเข้าร่วมกิจกรรม ติดต่อประสานงานเครือข่าย เช่น โรงเรียน วัด ฯลฯ

5) คณะทำงานฝ่ายตรวจสอบและประเมินผล (Monitoring & Evaluation Officer)

- หน้าที่: ทำรายงานผลการดำเนินงานประจำเดือน ประจำปี วิเคราะห์แนวโน้ม ตรวจสอบความโปร่งใสของบัญชี ตรวจสอบงบการเงินและระบบบันทึกข้อมูล
- งานประจำ: ทวนสอบข้อมูลบันทึก ตรวจสอบการซื้อขาย สำนวความพึงพอใจ และเสนอแนวทางปรับปรุงรายงานต่อคณะกรรมการและประชาคม

6) **คณะกรรมการฝ่ายคัดแยกและคลัง** คณะทำงานชุดนี้อาจจะมีหรือไม่มีก็ได้ หรือจะให้ เป็นคณะทำงานชุดเดียวกับคณะทำงานฝ่ายจัดซื้อ/ฝ่ายขายก็ได้ แต่ธนาคาร ขยะบางที่อาจไม่ได้จำหน่ายขยะให้ผู้ประกอบการทันที หรือต้องการนำขยะ มาจัดการเพิ่มเติมเพื่อเพิ่มมูลค่า

- **หน้าที่:** ควบคุมการคัดแยก เก็บรักษาขยะรีไซเคิล ป้องกันการเสียหาย/ไฟไหม้/สัตว์รบกวน มีระบบการจัดที่เก็บที่ชัดเจน และจัดทำรายการขยะรีไซเคิล คงคลัง
- **งานประจำ:** รวมขยะประเภทเดียวกันไว้ด้วยกัน ตรวจสอบคุณภาพและการปะปน ของขยะรีไซเคิล จัดการเบื้องต้นก่อนส่งขาย จัดหมวดหมู่สต็อก อำนวยความสะดวกในการขนส่ง ประสานกับผู้ประกอบการ/ร้านรับซื้อขยะ ตรวจสอบความ ถูกต้องของปริมาณขยะระหว่างวันที่ขยะคงคลังกับร้านรับซื้อ

3.5.3 วิธีการคัดเลือกคณะกรรมการและคณะทำงานธนาคารขยะชุมชน

คณะกรรมการธนาคารขยะชุมชน และคณะทำงานธนาคารขยะชุมชน ควรให้ ชุมชนมีส่วนในการคัดเลือก และควรใช้รูปแบบที่มีความโปร่งใส วิธีการคัดเลือก ทั้งนี้สามารถทำได้หลากหลายวิธี ขึ้นกับความพร้อมของแต่ละพื้นที่ ในกรณี พื้นที่ที่สมาชิกยังไม่พร้อมประชุมเลือกตั้ง และธนาคารขยะเป็นโครงการของเทศบาล หรือ อบต. ดังนั้น เทศบาล หรือ อบต. สามารถออกคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการได้ โดยอาจคัดเลือก กรรมการจากกลุ่มแกนนำในชุมชนมาเป็นคณะกรรมการและคณะทำงาน สำหรับธนาคารขยะ ที่มีความเข้มแข็ง สมาชิกสามารถมีส่วนร่วมในการคัดเลือกกรรมการโดยลงคะแนนในที่ประชุม เป็นวิธีที่ดีที่สุด จัดประชุมชุมชนประกาศวาระ ตั้งคณะกรรมการธนาคารขยะ เสนอชื่อผู้สมัคร หรือผู้ถูกเสนอชื่อ ให้สมาชิกที่เข้าร่วมประชุมลงคะแนน และทำบันทึกประชุมเป็นหลักฐาน

คุณสมบัติที่ควรมีของคณะกรรมการและคณะทำงาน คือ มีความซื่อสัตย์ โปร่งใส มีเวลาว่างสม่ำเสมอ สามารถอ่าน-เขียนเอกสารได้ มีทักษะด้านบัญชี และเป็นที่ยอมรับในชุมชน ระยะในการดำรงตำแหน่ง 2-4 ปี แล้วแต่ตามในระเบียบประกาศ และสามารถดำรงตำแหน่ง ได้ไม่เกิน 2 วาระติดต่อกัน เพื่อป้องกันการผูกขาดตำแหน่ง รวมทั้งเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ เข้ามามีส่วนร่วม

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

START

แต่งตั้ง

คณะกรรมการบริหารธนาคารขยะ

กำกับดูแล/สนับสนุน

ธนาคารขยะชุมชน

คัดเลือกผู้แทน

คณะกรรมการธนาคารขยะชุมชน

จัดตั้ง/ควบคุมการทำงาน

- ฝ่ายทะเบียนและข้อมูล
- ฝ่ายการเงินและบัญชี
- ฝ่ายจัดซื้อ/ฝ่ายขาย
- ฝ่ายประชาสัมพันธ์
- ฝ่ายตรวจสอบประเมินผล
- ฝ่ายคัดแยกและคลัง

คณะทำงานธนาคารขยะชุมชน

ดำเนินการตามบทบาทหน้าที่

การมีส่วนร่วมของสมาชิก

การดำเนินงานธนาคารขยะชุมชนที่มีประสิทธิภาพ

การพัฒนาในมิติสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ

ความร่วมมือของคนในชุมชน

3.6 บทบาทและหน้าที่หลักของคณะกรรมการและคณะทำงาน

- **กำหนดกติกาและระเบียบ** ในการดำเนินงานธนาคารขยะจัดทำนโยบายและข้อบังคับ ประกอบด้วย กติกาการรับขยะ เกณฑ์การเป็นสมาชิก การได้รับสิทธิ์/การตัดสิทธิ์ กรณีดำเนินการร่วมกับกองทุน และต้องมีการทบทวนนโยบาย กติกา และเกณฑ์เป็นระยะ รวมทั้งการกำหนดขั้นตอนการปฏิบัติงานมาตรฐานสำหรับการรับซื้อขยะและฝากรายได้เข้าธนาคาร
- **วางแผนและประชาสัมพันธ์** กำหนดรูปแบบการรับสมัครสมาชิก กำหนดเกณฑ์สมาชิก สิทธิประโยชน์ ราคาการซื้อขายขยะ รายละเอียดบัญชี และสรุปรายงานขาย/ปริมาณ/ราคาตลาด พร้อมเผยแพร่ให้สมาชิก รวมทั้งการจัดทำแผนสื่อสารประชาสัมพันธ์ธนาคารขยะให้คนในชุมชนรับทราบ โดยผ่านใบปลิว โปสเตอร์ เสียงตามสาย ช่องทาง Social ของกลุ่มชุมชน
- **จัดการรับซื้อ/คัดแยก/ชั่งน้ำหนัก/บันทึกข้อมูล** กระบวนการรับขยะรีไซเคิล การกำหนดวันและเวลาเปิด-ปิดจุดรับซื้อขยะ มาตรฐานการชั่ง (เครื่องชั่งสอบเทียบ) ใบรายการบันทึกชนิดและน้ำหนักขยะ และการบันทึกเข้าระบบ/ สมุดคู่ฝากรวมทั้ง การทวนสอบ การตรวจสอบสต็อก และการจัดเรียงวัสดุเตรียมส่งขาย รวมทั้งประสานการขนส่ง
- **ดูแลบัญชีและสมุดคู่ฝาก บัญชีรายรับ-จ่าย** รายงานการซื้อขาย ข้อมูลการเบิกจ่าย ค่าตอบแทน การซื้อวัสดุอุปกรณ์ ค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ต้องมีการตรวจสอบภายใน/ภายนอก และสรุปให้สมาชิกรับทราบอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้
- **จัดอบรมและสร้างการมีส่วนร่วม** กิจกรรมฝึกสอนการคัดแยก ข้อดีของการรีไซเคิล การใช้ธนาคารขยะ และการสร้างแรงจูงใจ
- **ประสานงานกับหน่วยงานท้องถิ่นและผู้รับซื้อขยะรีไซเคิล** สร้างความสัมพันธ์ เจรจรรยา ค่าทำสัญญาซื้อขาย และรายการราคาและประเภทของขยะรีไซเคิลที่รับซื้อ

3.7 ระเบียบธนาคารขยะ

การจัดทำระเบียบธนาคารขยะ เพื่อใช้ในการกำกับดูแลการดำเนินงานของธนาคารขยะ ทำให้การบริหารงานมีความชัดเจน โปร่งใส และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะ ต้องเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรชัดเจน เพื่อให้ทุกฝ่ายปฏิบัติเหมือนกัน รายละเอียดระเบียบธนาคารขยะควรประกอบด้วย

- **ข้อความทั่วไป** ระบุวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งธนาคารขยะ
- **โครงสร้างของธนาคารขยะ** คณะกรรมการบริหาร/ คณะกรรมการธนาคารขยะ/ คณะทำงาน ควรมีการระบุรายชื่อ ตำแหน่งในโครงสร้าง อำนาจหน้าที่ และบทบาทการทำงาน
- **ระเบียบสมาชิก** การกำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิ์สมัครสมาชิก การลงทะเบียน การได้รับสิทธิ หน้าที่ของสมาชิก และเพิกถอนสิทธิ การลาออก
- **ระเบียบการดำเนินงาน** วิธีการรับซื้อขยะและการบันทึกบัญชี การกำหนดวัน-เวลา เปิดทำการ เงื่อนไขการฝาก การถอนเงิน การปันผล การกำหนดการหักค่าใช้จ่าย ในการดำเนินการ การกำหนดเกณฑ์การเบิกค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน เช่น ค่ายานพาหนะ ค่าอาหารและเครื่องดื่มของคณะทำงาน เป็นต้น
- **การจัดเก็บเอกสาร** ต้องมีการจัดเก็บเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น ใบนำฝากขยะ บัญชีรายวัน บัญชีสรุปรายยอดวัสดุ บัญชีเงินฝากสมาชิก ให้มีการกำหนดวิธีและสถานที่จัดเก็บ รวมทั้งกำหนดระยะเวลาในการจัดเก็บ
- **การสรุปการซื้อขายขยะ** การสรุปปริมาณขยะ สรุปรายยอดการซื้อขาย สรุปรายยอดเงินรายรับ – รายจ่าย การนำเงินเข้าบัญชี ควรมีการกำหนดหน้าที่และวิธีการให้ชัดเจนในการดำเนินงาน
- **การรายงานบัญชีและการตรวจสอบ** การจัดทำรายงานยอดเงินในบัญชีธนาคารขยะรายเดือน และรายปีงบประมาณ สรุปรายผลการดำเนินงาน ระบบการตรวจสอบการเงิน การบัญชี และการพัสดุ การเผยแพร่ผลการดำเนินงานและการตรวจสอบธนาคารขยะ

3.8 กติกาการบริหารและธรรมาภิบาล (ข้อเสนอแนะปฏิบัติ)

- **วาระและการสรรหา:** วาระของคณะกรรมการควรกำหนดให้อยู่ระหว่าง 2-4 ปี การสรรหากรรมการโดยการเลือกตั้งจากสมาชิก/ประชาคมหมู่บ้าน
- **การประชุม:** คณะกรรมการควรจัดการประชุมอย่างน้อยเดือนละครั้ง และควรมีการรายงานผลการดำเนินการซื้อขายขยะในแต่ละเดือนให้คณะกรรมการและสมาชิกทราบ
- **รูปแบบการตัดสินใจ:** ใช้เสียงข้างมากจากการโหวตของสมาชิก โดยจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมประชุมไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมด และควรได้รับคะแนนมากกว่าร้อยละ 50 ของผู้เข้าร่วมประชุม กรณีเรื่องสำคัญเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงระเบียบของธนาคารขยะชุมชนจะต้องผ่านมติที่ประชุมใหญ่เท่านั้น เช่น การเปลี่ยนนโยบายการเงิน การนำเงินไปลงทุน การปรับเปลี่ยนสวัสดิการ เป็นต้น ให้เสนอระเบียบที่ขอเปลี่ยนแปลงให้ทางที่ประชุมได้รับทราบ และพิจารณาแก้ไขเปลี่ยนแปลงระเบียบข้อบังคับ โดยระเบียบที่ขอแก้ไขเปลี่ยนแปลงต้องไม่ขัดต่อหลักกฎหมายทั่วไปและระเบียบทางราชการ ทั้งนี้ ควรแจ้งสมาชิกล่วงหน้าให้เข้าประชุมอย่างน้อย 1-2 สัปดาห์
- **องค์ประกอบความโปร่งใส:** ประกาศงบการเงินรายเดือนให้สมาชิกรับทราบ แสดงสมุดคู่ฝาก/บันทึกรายละเอียดต่างๆ เมื่อร้องขอ
- **การเปิดบัญชีและการถอนเงิน:** การเปิดบัญชีกลางของธนาคารขยะควรเปิดบัญชีธนาคารพาณิชย์หรือสหกรณ์ในพื้นที่เพื่อลดการถือเงินสด โดยแจ้งความประสงค์กับเจ้าหน้าที่ธนาคารว่าต้องการเปิดบัญชีร่วมกัน 3 ชื่อ โดยควรเลือกผู้แทนคณะกรรมการจำนวน 3 ท่านที่มาจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชน/หมู่บ้าน อย่างน้อย 2 แห่ง ดำเนินการเปิดบัญชีในนาม “ธนาคารขยะ...ระบุนุชื่อ...” และกำหนดเงื่อนไขการถอนเงินจากบัญชีกลางต้องมีลายมือชื่อของผู้มีอำนาจอย่างน้อย 2 คน สำหรับการถอนเงินที่นอกเหนือจากการซื้อขายขยะ เช่น การนำเงินไปจ่ายสวัสดิการให้สมาชิก การนำเงินไปจัดกิจกรรม รวมการนำเงินไปใช้ประโยชน์นอกเหนือจากกิจกรรมของธนาคารขยะต้องมีการทำเอกสารขออนุมัติประกอบการถอน หรือการลงนามรับทราบการถอนเงินจากสมาชิก
- **การตรวจสอบ:** ตรวจสอบภายในอย่างสม่ำเสมอ และจัดให้มีการตรวจสอบภายนอกประจำปี อาจให้ฝ่ายการเงินและบัญชีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นช่วยในการตรวจสอบ

มาตรการป้องกันการทุจริต

- ผู้นำและคณะทำงานต้องโปร่งใส สามารถตรวจสอบข้อมูลได้

- เฝ้าระวังรายการและการดำเนินงาน ที่ผิดปกติหรืออาจมีลักษณะเป็นการทุจริต

- เปิดเผยผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ และจัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

ข้อกำหนดและกฎระเบียบ

- คຸ້ມครองข้อมูลสมาชิกและจัดเก็บบันทึกบัญชีอย่างเป็นระบบตามแนวทางองค์กรปกครองท้องถิ่น

- ปฏิบัติตามมาตรฐานความปลอดภัยและข้อบังคับด้านการจัดการขยะและการรีไซเคิล

3.9 การกำหนดผลประโยชน์และสวัสดิการสำหรับสมาชิก

ผู้มีสิทธิสมัครเป็นสมาชิกธนาคารชยะต้องมีคุณสมบัติตามที่คณะกรรมการได้กำหนด คณะกรรมการต้องร่วมกันกำหนดเงื่อนไขของการได้รับสิทธิภายหลังการเป็นสมาชิก โดยต้องมีการกำหนดจำนวนครั้งของการเข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละปี เพื่อให้สมาชิกเข้าร่วมอย่างต่อเนื่อง และมีการระบุดอกเงินคงเหลือในบัญชีขั้นต่ำเพื่อเป็นการรักษาสิทธิ์สมาชิก

สำหรับสิทธิประโยชน์และสวัสดิการสังคมที่สมาชิกจะได้รับนั้น จะเป็นไปตามที่ระเบียบธนาคารชยะได้กำหนดไว้ สิทธิประโยชน์และสวัสดิการขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและการตกลงระหว่างคณะกรรมการธนาคารชยะ สมาชิก และประชาชนในพื้นที่ ผ่านการประชุมร่วมกัน ในการกำหนดสวัสดิการ สิทธิคุ้มครอง การต่ออายุสมาชิก และผลประโยชน์อื่น ๆ ซึ่งสิทธิประโยชน์และสวัสดิการสังคมที่สมาชิกได้รับนั้นเป็นการสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนสมัครเข้าร่วมเป็นสมาชิกเพิ่มขึ้นและกระตุ้นให้สมาชิกลำบาชยะรีไซเคิลมาฝากอย่างต่อเนื่อง เช่น การรับสิทธิการคุ้มครองสวัสดิการชยะประกันชีวิต สวัสดิการชยะเพื่อการมาปนกิจ การรับสิทธิสวัสดิการค่ารักษาพยาบาล และผลประโยชน์ด้านสังคมอื่น ๆ เป็นต้น

นอกจากนี้ เมื่อการรวมกลุ่มมีจำนวนสมาชิกมากขึ้น ทำให้เกิดโอกาสในการต่อรองหรือการขอรับผลประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภายในพื้นที่ เนื่องจากการรวมกลุ่มจะมีการรับฟังความคิดเห็นของสมาชิก ดังนั้น จึงสามารถร่วมกันกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนได้

3.10 การบริหารการเงินและผลตอบแทนของธนาคารขยะชุมชน

การเงินและบัญชีเป็นหัวใจสำคัญของการดำเนินงานธนาคารขยะชุมชน เพราะสะท้อน ทั้งความโปร่งใส ความน่าเชื่อถือ และแรงจูงใจของสมาชิก ซึ่งระบบการจ่ายผลตอบแทนและการบริหารบัญชีที่โปร่งใสและมีมาตรฐาน จะช่วยสร้างความไว้วางใจจากสมาชิก กระตุ้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และทำให้ธนาคารขยะดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน โดยทั่วไปสามารถแบ่งการบริหารเงินออกเป็นประเด็นหลักดังนี้

1) การจ่ายผลตอบแทนให้สมาชิก

- ใช้ระบบ ผาก-ถอน เสมือนบัญชีธนาคาร โดยสมาชิกนำขยะรีไซเคิลมาฝาก เจ้าหน้าที่ซึ่งน้ำหนักและคำนวณราคา ก่อนบันทึกลงสมุดคู่ฝาก
- สมาชิกสามารถ “ถอนเงิน” ได้ตามเงื่อนไขที่กำหนด เช่น ถอนทันทีหลังฝาก หรือถอนกรณีมีความจำเป็นต้องใช้สวัสดิการ
- นอกจากการรับเงินสด บางชุมชนยังใช้ระบบแลกเปลี่ยน เช่น แลกเป็นของใช้ในครัวเรือน หรือไข่ไก่

2) การบริหารบัญชีรายรับ-รายจ่าย

- รายรับ: มาจากการจำหน่ายขยะรีไซเคิลให้ผู้ประกอบการรับซื้อขยะ เงินทุนสนับสนุนจากหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานเอกชน หรือเงินสมทบจากชุมชน และดอกเบี้ยจากการฝากเงินกับธนาคารพาณิชย์หรือสหกรณ์
- รายจ่าย: ค่าวัสดุอุปกรณ์ ค่าบำรุงสถานที่ ค่าดำเนินงานเจ้าหน้าที่ ค่าขนส่ง และการจ่ายผลตอบแทนและสวัสดิการแก่สมาชิก
- ต้องจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายประจำเดือน และสรุปผลทุกเดือนเพื่อรายงานต่อคณะกรรมการและชุมชน

3) เงินกองกลางและการแบ่งผลประโยชน์

- มีการประชุมร่วมกันระหว่างคณะกรรมการและสมาชิกเพื่อปันเงินบางส่วนมาใช้สำหรับการซ่อมแซมอุปกรณ์ จัดกิจกรรมให้สมาชิก หรือรองรับค่าใช้จ่ายฉุกเฉิน
- เงินกองกลางยังสามารถนำไปใช้ประโยชน์สาธารณะ เช่น สนับสนุนกิจกรรมโรงเรียน กิจกรรมชุมชน พัฒนาพื้นที่ หรือเป็นกองทุนสิ่งแวดล้อม
- เมื่อสิ้นรอบปี หากธนาคารขยะมีกำไร สามารถแบ่งปันเป็น เงินปันผล ให้กับสมาชิกตามสัดส่วนการฝากขยะ

4) การบริหารสภาพคล่อง

- เนื่องจากการดำเนินงานของธนาคารขยะ การเงินต้องไม่ขาดมือ เพราะต้องพร้อมจ่ายสมาชิก จึงต้องมีการบริหารสภาพคล่องโดยกำหนด “เงินสดสำรองขั้นต่ำ” ซึ่งอาจใช้วงเงิน 20–30% ของยอดการซื้อขายรายเดือน
- แบ่งเงินออกเป็น 2 ส่วนชัดเจน คือ เงินสมาชิก (เงินฝาก) และเงินกองทุน/เงินบริหารงาน/ กำไรสะสม โดยเงินสมาชิกห้ามนำไปใช้จ่ายใด ๆ นอกจากจ่ายคืนสมาชิก
- ขยะรีไซเคิลที่รับซื้อมาจากสมาชิกควรรีบดำเนินการจำหน่ายออกให้ผู้ประกอบการ/ ร้านรับซื้อขยะรีไซเคิล เพื่อกลับมาเป็นเงินสดหมุนเวียน ไม่ควรสะสมไว้จำนวนมาก เนื่องจากทำให้เสียสภาพคล่องทางการเงินได้ และลดความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงราคาขยะ

กรณีการบริหารการเงินและผลตอบแทนของธนาคารขยะเพื่อการฌาปนกิจ หรือ กองทุนสวัสดิการชุมชน ต้องเน้นความโปร่งใส ปลอดภัย และยั่งยืน ควรดำเนินการดังนี้

1) แบ่งบัญชีออกเป็น 2 กองทุนชัดเจน เพื่อความโปร่งใสและตรวจสอบได้ ควร แยกเงินเป็น 2 ส่วน คือ บัญชีรายรับ-รายจ่ายจากการขายขยะ และบัญชีกองทุนสวัสดิการ ฌาปนกิจ/ กองทุนสวัสดิการชุมชน ทั้งสองบัญชีไม่ควรปะปนกัน และควรมีผู้ตรวจสอบจาก คณะกรรมการอย่างน้อย 3 คน

2) จัดสรรรายได้จากการขายขยะเป็นสัดส่วน โดยรายได้จากการขายขยะนำมา จัดสรรเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 คินเป็นเงินออมของสมาชิกตามปริมาณการขายขยะในแต่ละ รอบ ส่วนที่ 2 รายได้จัดสรรเข้ากองทุน ตามสัดส่วนที่กำหนดจากการประชุม และส่วนที่ 3 ค่า บริหารจัดการ ค่าดำเนินงาน ทั้งนี้ สัดส่วนสามารถปรับได้ตามที่ชุมชนเห็นชอบผ่านมติการ ประชุม

3) การจ่ายผลตอบแทนให้สมาชิก กรณีมีเหตุการณ์เสียชีวิต/ เจ็บป่วย หรือกรณี อื่นๆ ตามที่กองทุนกำหนด ดังนั้น กองทุนควรกำหนดเกณฑ์อย่างชัดเจน เช่น ต้องเป็นสมาชิก ไม่น้อยกว่า 6-12 เดือน ต้องมีการนำขยะรีไซเคิลมาขายให้ธนาคารขยะโดยการกำหนดจำนวน ครั้งหรือยอดเงินที่ต้องมีในบัญชีขั้นต่ำ มีการแจ้งจำนวนค่าช่วยเหลือต่อรายให้ชัดเจน บางที่ อาจกำหนดเป็นค่าคงที่ บางที่อาจแปรตามจำนวนสมาชิก และการกำหนดช่องทางจ่าย เช่น ออกเช็ค เงินสดพร้อมใบเซ็นรับเงิน การรับมอบในพื้นที่จัดงานศพ

4) การกำหนดระเบียบปฏิบัติของกองทุนฌาปนกิจ ประกอบด้วย คุณสมบัติสมาชิก ค่าบำรุงหรือการออมขั้นต่ำ หลักเกณฑ์การจ่ายผลประโยชน์ ขั้นตอนพิจารณาการช่วยเหลือ เป็นต้น ทั้งนี้ กองทุนฌาปนกิจอาจมีการจัดเก็บเพิ่มเติมตามจำนวนผู้เสียชีวิต โดยจะมีการ กำหนดการจัดเก็บเงินเพิ่มเติมในรูปแบบต่างๆ

5) กองทุนควรมีการตรวจสอบบัญชีประจำปี และการจัดทำรายงานต่อที่ประชุมใหญ่ ทั้งนี้ ข้อบังคับควรประชุมรับรองโดยสมาชิกทั้งหมด รวมทั้งมีการวางแผนบริหารจัดการ ในกรณี หากเงินกองทุนไม่เพียงพอ

3.11 ระเบียบการใช้เงินเพื่อเป็นค่าตอบแทนกรรมการ/เจ้าหน้าที่

การดำเนินงานธนาคารขยะต้องอาศัยความทุ่มเทของคณะกรรมการและคณะทำงานปฏิบัติ ซึ่งอาจต้องใช้เวลาและแรงงานอย่างต่อเนื่อง การจัดสรรค่าตอบแทนจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่ย่วยสร้างแรงจูงใจและความยั่งยืน โดยปกติแล้วจะใช้งินส่วนต่างหรือกำไรสุทธิ จากการจำหน่ายขยะรีไซเคิลหลังหักค่าใช้จ่ายและผลตอบแทนสมาชิกมาใช้ในการจ่ายค่าตอบแทน โดยค่าตอบแทนอาจจะไม่ได้จัดสรรให้ในรูปของเงิน แต่อาจเป็นสวัสดิการอาหารเครื่องดื่ม และค่าเดินทาง แนวทางการดำเนินการมีดังนี้:

- **กำหนดสัดส่วนที่ชัดเจน** การกำหนดสัดส่วนขึ้นกับการประชุมคณะกรรมการและสมาชิกให้ความเห็นชอบร่วมกัน โดยการกั้นเงินกำไรสุทธิเป็นเงินกองกลาง เช่น 30% เพื่อพัฒนาธนาคารขยะ, 20% เพื่อกิจกรรมสาธารณะ, 20% เพื่อค่าตอบแทนกรรมการและเจ้าหน้าที่ และ 30% เป็นเงินปันผลสมาชิก เป็นต้น
- **หลักเกณฑ์การจ่ายค่าตอบแทน** อาจจ่ายเป็นรายเดือน รายไตรมาส หรือปีละครั้งตามผลประกอบการ โดยค่าตอบแทนอาจคำนวณตามตำแหน่ง หรือจ่ายในอัตราเท่ากัน หรือแบ่งตามสัดส่วนการมีส่วนร่วม
- **การใช้ระบบอนุมัติจากคณะกรรมการ** ต้องมีมติคณะกรรมการธนาคารขยะรับรองและบันทึกในรายงานการประชุม มีการเปิดเผยข้อมูลต่อสมาชิกเพื่อสร้างความโปร่งใส
- **ข้อควรระวัง** คือ การจ่ายค่าตอบแทนซึ่งเป็นรายจ่ายของเงินกองกลางต้องไม่กระทบต่อผลตอบแทนของสมาชิก และไม่ทำให้ระบบขาดทุน ค่าตอบแทนควรอยู่ในระดับเหมาะสม เพื่อไม่ให้กลายเป็นภาระของกองทุน

โดยสรุป การนำเงินส่วนต่างจากการขายขยะมาใช้จ่ายเป็นค่าตอบแทนกรรมการหรือเจ้าหน้าที่ เป็นแนวทางที่ทำได้ แต่ต้องผ่านความเห็นชอบของชุมชน มีเกณฑ์การจัดสรรที่ชัดเจนโปร่งใส และสมดุลระหว่างผลประโยชน์ของบุคลากรกับประโยชน์รวมของสมาชิกและชุมชน

3.12 Checklist ความพร้อมก่อนจัดตั้งธนาคารขยะ

การตรวจสอบความพร้อมก่อนจัดตั้งธนาคารขยะอย่างมีประสิทธิภาพ เน้นการเตรียมความพร้อมในด้าน นโยบาย โครงสร้าง พื้นที่ และความร่วมมือในชุมชนเพื่อให้ชุมชนสามารถนำไปใช้ประเมินตนเองว่าชุมชน “พร้อมเริ่มต้นหรือยัง” โดยการให้ชุมชนทำเครื่องหมาย ✓, ✗, หรือ (อยู่ระหว่างดำเนินการ) ในการประเมินความพร้อมของตนเองในแต่ละช่อง เพื่อให้เห็นภาพรวมว่าต้องเร่งดำเนินการในส่วนใดก่อนการเปิดตัวธนาคารขยะอย่างเป็นทางการ

หมวดที่ 1: ด้านนโยบายและการสนับสนุนจากท้องถิ่น

สถานภาพ	รายการตรวจสอบที่สำคัญ	รายละเอียดเกณฑ์ความพร้อม
	การรับรองแนวคิดจากเทศบาล/อบต.	ได้รับความเห็นชอบเบื้องต้นหรือมติคณะผู้บริหาร
	นโยบายท้องถิ่นที่สอดคล้อง	มีแผนจัดการขยะชุมชน หรือแผนลดการฝังกลบ
	ผู้รับผิดชอบประสานงาน	ระบุชื่อหน่วยงานและผู้ประสานงานหลักชัดเจน
	แหล่งงบประมาณเริ่มต้น	มีงบประมาณสนับสนุน เช่น งบ อปท., CSR, หรือเงินสมทบชุมชน

หมวดที่ 2: ด้านชุมชนและการมีส่วนร่วม

สถานภาพ	รายการตรวจสอบที่สำคัญ	รายละเอียดเกณฑ์ความพร้อม
	การประชุมชี้แจงแนวคิด	มีผู้เข้าร่วมประชุมหลากหลายกลุ่ม เช่น ผู้นำ กรรมการอาสาสมัคร สมาชิกในชุมชน กลุ่มอาชีพต่างๆ และจำนวนไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด

สถานภาพ	รายการตรวจสอบที่สำคัญ	รายละเอียดเกณฑ์ความพร้อม
	ความเข้าใจและการยอมรับ	ชุมชนยอมรับแนวคิดธนาคารขยะ ผลจากการสำรวจ/มติจากการประชุม
	คณะกรรมการแกนนำ	มีอาสาสมัครหรือคณะกรรมการแกนนำ อย่างน้อย 5-7 คน พร้อมเป็น “ทีมก่อตั้ง”

หมวดที่ 3: ด้านสถานที่และความพร้อมของพื้นที่

สถานภาพ	รายการตรวจสอบที่สำคัญ	รายละเอียดเกณฑ์ความพร้อม
	พื้นที่เหมาะสม	อยู่ในจุดที่ชุมชนเข้าถึงได้ และไม่รบกวน ผู้อยู่อาศัย
	ความสะดวกในการขนย้าย	ทางเข้า-ออกสะดวก และรถรับซื้อสามารถ เข้าถึงได้
	โครงสร้างพื้นฐานเบื้องต้น	มีหลังคา, พื้นคอนกรีต, และระบบน้ำ + ระบายน้ำ
	แผนปรับปรุงพื้นที่	มีแผนการปรับปรุง เช่น ติดตั้งป้ายชื่อ ธนาคารขยะ หากต้องมีการจัดเก็บ ต้องมีการวางพื้นที่การจัดเก็บขยะ

หมวดที่ 4: ด้านตลาดและเครือข่ายผู้รับซื้อ

สถานภาพ	รายการตรวจสอบที่สำคัญ	รายละเอียดเกณฑ์ความพร้อม
	ผู้รับซื้อประจำ/ ร้านรับซื้อ ขยะรีไซเคิล	มีข้อมูลติดต่อและเงื่อนไขการรับซื้อขยะ รีไซเคิลที่ชัดเจน
	ข้อมูลราคา	มีข้อมูลราคาขยะรีไซเคิลจากร้านรับซื้อ เพื่อใช้เป็นฐานในการตั้งราคารับฝาก

สถานภาพ	รายการตรวจสอบที่สำคัญ	รายละเอียดเกณฑ์ความพร้อม
	แนวทางการขนส่งขยะ	มีแผนการขนส่งขยะไปยังจุดจำหน่าย เช่น ใช้รถของร้านรับซื้อ หรือของอปท.

หมวดที่ 5: ด้านระบบบริหารจัดการเบื้องต้น

สถานภาพ	รายการตรวจสอบที่สำคัญ	รายละเอียดเกณฑ์ความพร้อม
	คณะกรรมการบริหาร/คณะทำงานธนาคารขยะชุมชน	มีการระบุบทบาทหน้าที่ของทุกตำแหน่งชัดเจน
	ร่างระเบียบดำเนินงาน	มีร่างระเบียบครอบคลุมการรับ-จ่าย, การฝาก-ถอน, และการปันผล
	แบบฟอร์มเอกสาร	เตรียมแบบฟอร์มเบื้องต้น เช่น ใบฝากขยะ และสมุดบัญชีสำหรับสมาชิก
	แผนฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะ	มีแผนการฝึกอบรมหรือศึกษาดูงานสำหรับคณะทำงานและสมาชิกหลัก

หมวดที่ 6: ด้านสิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย

สถานภาพ	รายการตรวจสอบที่สำคัญ	รายละเอียดเกณฑ์ความพร้อม
	แผนจัดการของเสีย	มีแผนจัดการน้ำเสียหรือขยะตกค้าง โดยนำส่งเทศบาล/ อปท. หรือจุดกำจัดที่ถูกต้อง
	อุปกรณ์ความปลอดภัย	มีการเตรียมอุปกรณ์ความปลอดภัยสำหรับผู้ปฏิบัติงาน เช่น หน้ากากอนามัย ถุงมือ และรองเท้าบูทยาง

ไทม์ไลน์จัดตั้งธนาคารขยะชุมชน (6 เดือน - 1 ปี)

ช่วงที่ 1: เตรียมการและวางระบบ (เดือนที่ 1-3)

สำรวจพื้นที่ และจัดตั้งทีมงาน
ประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และแต่งตั้งคณะกรรมการธนาคารขยะ

พัฒนาระบบ และเครื่องมือ
จัดทำกฎระเบียบ คู่มือการทำงาน และวางระบบบัญชีให้พร้อมใช้

ช่วงที่ 2: เปิดตัวและดำเนินงาน (เดือนที่ 4-5)

ทดลองเปิดบริการ
ทดสอบระบบ 1-2 ครั้ง เพื่อรวบรวมปัญหา และข้อเสนอแนะ

เปิดดำเนินการ
อย่างเป็นทางการ ประชาสัมพันธ์ในชุมชน และเริ่มเปิดบัญชีรับสมาชิก

ผลลัพธ์: มีนโยบายและระบบพร้อมใช้งาน
มีคณะกรรมการ นโยบาย และระบบงานที่ชัดเจน

ผลลัพธ์: ธนาคารขยะเริ่มให้บริการต่อเนื่อง
ชุมชนรับรู้และธนาคารขยะสามารถเปิดให้บริการได้

ช่วงที่ 3: ปฏิบัติการและพัฒนา (เดือนที่ 5-12)

ดำเนินงานประจำ
รับซื้อ-ส่งขายขยะ ตรวจสอบบัญชี และจัดกิจกรรมพิเศษ

ติดตามและประเมินผล
ประเมินผลทุกไตรมาส (การเงิน, ปริมาณขยะ) เพื่อปรับปรุงระบบ

ผลลัพธ์: ระบบเข้าที่และมีแผนพัฒนาระยะยาว
มีรายได้หมุนเวียนและมีแผนสำหรับกิจกรรมในปัดต่อไป

บทที่

การดำเนินงาน
และการจัดการ

การดำเนินงานและการจัดการธนาคารขยะชุมชน เป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้แนวคิดธนาคารขยะเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม ไม่เพียงแต่เป็นกลไกในการรับซื้อและแปรสภาพขยะรีไซเคิลให้เกิดคุณค่าทางเศรษฐกิจ แต่ยังเป็นระบบที่ช่วยสร้างวินัยด้านการคัดแยกขยะ ลดปริมาณขยะต้นทาง และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอย่างยั่งยืน การจัดการธนาคารขยะจึงต้องมีการวางแผนที่เป็นระบบ ตั้งแต่ขั้นตอนการจัดตั้ง การดำเนินงานประจำวัน การบริหารด้านการเงินและบุคลากร ไปจนถึงการติดตามประเมินผลและการพัฒนาต่อยอด ทั้งนี้เพื่อให้ธนาคารขยะสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง

4.1 ขั้นตอนการดำเนินการซื้อขายขยะกับธนาคารขยะ

1) ประชาสัมพันธ์และรับสมัครสมาชิก โดยเชิญชวนครัวเรือนเข้าร่วม ผู้ที่สนใจกรอรายละเอียดลงในใบสมัคร ผูกเงิน และลงนามรับทราบในข้อตกลงในการซื้อขายการผูกเงิน การเบิกจ่ายจากธนาคารขยะ จากนั้นเจ้าหน้าที่ธนาคารขยะจะให้เลขที่แก่สมาชิก พร้อมทั้งลงรายละเอียดในหน้าบัญชีสมุดคู่ฝาก

2) การรับซื้อขยะ การชั่งน้ำหนัก และการบันทึกบัญชี สมาชิกนำขยะรีไซเคิลมาขาย คณะทำงานชั่งน้ำหนัก ด้วยเครื่องชั่งมาตรฐาน จากนั้นชั่งน้ำหนักขยะตามประเภทและบันทึกผลในใบนำฝาก/ ใบรายการซื้อขาย โดยบันทึกเป็นปริมาณน้ำหนักของขยะแต่ละประเภท และนำไปส่งให้เจ้าหน้าที่พร้อมสมุดบัญชีของสมาชิก (คล้ายสมุดบัญชีธนาคาร) เพื่อให้เจ้าหน้าที่แปลงมูลค่าน้ำหนักของขยะเป็น “ยอดเงินฝาก” ของสมาชิก และจดบันทึกยอดนำฝากลงในสมุด ส่วนใบนำฝากเก็บไว้ที่คณะทำงานเพื่อตรวจสอบการคิดเงิน ทั้งนี้ควรให้สมาชิกเจ้าของบัญชีร่วมตรวจสอบความถูกต้องในการคำนวณเงินเพื่อป้องกันปัญหา กรณีที่ต้องการถอนเงินจากบัญชี ควรแจ้งเจ้าหน้าที่เพื่อทำการถอนเงิน และเจ้าหน้าที่จะได้ลงบันทึกในสมุดบัญชีของสมาชิก เพื่อเก็บเป็นหลักฐาน ทั้งนี้ควรให้สมาชิกลงนามรับทราบท้ายยอดฝาก-ถอนในแต่ละครั้งเพื่อใช้เป็นหลักฐาน

1. การสมัครเป็นสมาชิก

2. การขายขยะกับธนาคาร

3. คณะทำงานตรวจสอบ
ความสะอาดและการคัดแยกชนิดขยะ

4. การชั่งน้ำหนักและแปลงมูลค่า

5. เจ้าหน้าที่บันทึกข้อมูลการนำฝาก

6. สมาชิกตรวจสอบความถูกต้อง

3) การฝาก-ถอน กรณีการฝาก เจ้าหน้าที่จะบันทึกยอดเงินจากการจำหน่ายขยะเข้าบัญชีสมาชิก ซึ่งจำนวนเงินที่ฝากต้องตรงกับใบนำฝาก สำหรับกรณีการถอนสมาชิกสามารถถอนเงินสดจากบัญชีได้ตามยอดที่มีอยู่หรือจำนวนขั้นต่ำตามที่ตกลงกัน และควรกำหนดรอบการถอน เช่น สามารถแจ้งถอนได้ในวันที่มีการซื้อขายขยะ เพื่อความสะดวกในการบริหารเงินสด กรณีมีความจำเป็นต้องถอนเงินจากบัญชีนอกเหนือเวลาที่กำหนด ควรกำหนดแนวปฏิบัติและรูปแบบการดำเนินการให้ชัดเจน เพื่อที่สมาชิกจะได้รับทราบและปฏิบัติตาม

4.2 ขั้นตอนการดำเนินการหลังปิดธนาคารขยะในแต่ละครั้ง

1) **การจัดทำเอกสารทะเบียนคุมสมาชิก** หลังจากดำเนินการกิจกรรมธนาคารขยะเสร็จสิ้น เจ้าหน้าที่จะต้องรวบรวมใบสมัครสมาชิกมาลงรายละเอียดในเอกสารทะเบียนคุมสมาชิก เพื่อเก็บข้อมูลจำนวนสมาชิกทั้งหมดที่เข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละครั้ง

2) **รวบรวมและจำหน่ายขยะรีไซเคิล** เจ้าหน้าที่คัดแยกประเภทขยะ และตรวจสอบความถูกต้องของปริมาณรวมของขยะแต่ละประเภทให้ตรงกับใบนำฝาก ดำเนินการรวบรวม/จัดเก็บขยะที่ทางธนาคารรับซื้อมา ติดต่อผู้รับซื้อขยะรายใหญ่หรือโรงงานรีไซเคิลเพื่อทำการขายขยะ ทั้งนี้อาจจะให้รถของผู้รับซื้อมายังสถานที่ตั้งธนาคาร หรือจะรวบรวมและเก็บขนไปยังร้านรับซื้อขยะก็ได้ ตามบริบทของแต่ละพื้นที่ ซึ่งควรริบดำเนินการเพื่อป้องกันปัญหาการเปลี่ยนแปลงราคาขยะ

3) **จัดการทางการเงิน** เจ้าหน้าที่ตรวจสอบยอดรวมการซื้อขาย การฝาก-ถอนจากรายละเอียดในเอกสารสรุปการนำฝาก ตรวจสอบยอดรายจ่ายให้สมาชิกให้ตรงกับใบนำฝาก บันทึกรายละเอียดสรุปยอดการซื้อขายลงในเอกสารบัญชีของธนาคาร และเอกสารทะเบียนคุมสมาชิกควรมียอดเงินที่ตรงกัน บันทึกรายได้จากการจำหน่ายขยะให้ร้านรับซื้อของเก่าลงบัญชีรายรับ-รายจ่ายของธนาคาร หากมีค่าใช้จ่ายให้ถอนออกจากบัญชีกลาง ทำการสรุปรวมรายรับ-รายจ่าย เพื่อให้เงินส่วนต่างเข้าบัญชีกลางของธนาคาร และควรสรุปผลการดำเนินงานในแต่ละเดือนส่งให้ประธานตรวจสอบความถูกต้อง จากนั้นแจ้งแก่สมาชิกของธนาคาร กรรมการสามารถนำรายได้ส่วนหนึ่งคืนสมาชิกในรูปแบบสวัสดิการ อีกส่วนหนึ่งใช้พัฒนากิจกรรมชุมชน เช่น กองทุนสวัสดิการ หรือกิจกรรมสาธารณะประโยชน์

4) **การรายงานผลและพัฒนากิจกรรม** ควรมีการจัดประชุมสมาชิก เพื่อรายงานผลการดำเนินงาน สรุปยอดเงินรายเดือน/รายปี รายรับและรายจ่ายส่วนกลาง การแจกรางวัลให้แก่สมาชิกที่เข้าร่วมอย่างต่อเนื่อง และสมาชิกที่ยอดสะสมสูงที่สุด การจัดกิจกรรมพัฒนาชุมชน จัดอบรมให้ความรู้เรื่องการแยกขยะ การรีไซเคิล และการลดขยะต้นทาง

4.3 เอกสารที่ใช้ในการดำเนินงานธนาคารขยะชุมชน

1) **ทะเบียนสมาชิกธนาคารขยะ** – ข้อมูลชื่อ ที่อยู่ หมายเลขสมาชิก ระบุนข้อมูลส่วนบุคคลของสมาชิก ประกอบด้วย เลขที่บัญชีสมาชิก ชื่อ-สกุลผู้สมัครที่อยู่หรือชุมชนที่พักอาศัย หมายเลขโทรศัพท์

2) **สมุดบัญชีสมาชิก หรือ สมุดคู่ฝากสมาชิก** – ใช้บันทึกรายการนำขยะมาขาย ยอดเงินสะสม การถอนเงิน รายละเอียดประกอบด้วย วันที่/ ธุรกรรม (ขายขยะ/ ถอน/ ฝากเงิน)/ ยอดเงินสะสมคงเหลือ/ ลายมือชื่อผู้บันทึก

3) **แบบฟอร์มรับซื้อขยะรีไซเคิล หรือ ใบนำฝาก หรือ ใบบันทึกน้ำหนัก (Weight Slip)** – บันทึกวันที่, เลขสมาชิก/ ชื่อสมาชิก/ ประเภทขยะ/ น้ำหนักขยะแต่ละประเภทที่นำมาขาย (กิโลกรัม)/ ราคาขยะที่รับซื้อต่อกิโลกรัม/ มูลค่ารวม (บาท)/ ลายมือชื่อผู้ชั่ง และควรมีสำเนาเพื่อให้สมาชิกและคณะทำงานเก็บไว้เป็นหลักฐานคนละใบ กรณีที่มีการกำหนดประเภทขยะที่รับซื้อชัดเจนแล้ว อาจระบุประเภทขยะในใบนำฝากเพื่อให้ใส่เฉพาะน้ำหนักเท่านั้น เพื่อความสะดวกรวดเร็ว

4) **สมุดบัญชีรายรับ-รายจ่ายธนาคารขยะ** – ใช้ในการบันทึกรายการรายรับ-รายจ่ายทั้งหมดของธนาคารขยะ

5) **บันทึกการขายขยะ** – เป็นหลักฐานการซื้อขายขยะระหว่างธนาคารขยะกับผู้ประกอบการ/ร้านรับซื้อขยะรีไซเคิล ควรจดบันทึกยอดรวมการขายทั้งปริมาณและมูลค่าทุกครั้ง รวมทั้งเก็บใบเสร็จหรือใบบันทึกการขายจากร้านค้าสำหรับทุกการทำธุรกรรม เพื่อการตรวจสอบ รายละเอียดควรมีการระบุวันที่ขาย/ ผู้รับซื้อ/ ประเภทวัสดุ/ น้ำหนัก (กิโลกรัม)/ ราคาวัสดุต่อกิโลกรัม/ ยอดรวมการซื้อขาย

6) **สมุดเงินฝากธนาคาร** – เป็นบัญชีเงินฝากที่ระบุชื่อธนาคารขยะ โดยเปิดบัญชีกับธนาคารพาณิชย์หรือสหกรณ์ในพื้นที่ โดยให้คณะกรรมการธนาคารขยะมีอำนาจลงนาม

7) **รายงานการเงินประจำเดือน/ประจำปี** – สรุปรายละเอียดการรับซื้อขยะ รายรับ-รายจ่าย เสนอในที่ประชุมและต่อสมาชิก ในรายงานควรมีการชี้แจง จำนวนสมาชิกที่เข้าร่วม/ ปริมาณขยะที่รับซื้อ แยกประเภท (กิโลกรัม)/ รายจ่ายจากการรับซื้อขยะ/ ปริมาณขยะรีไซเคิลที่ขายให้ร้านรับซื้อขยะ/ รายได้รวมจากการจำหน่ายขยะ/ ค่าใช้จ่าย/ ยอดคงเหลือ ซึ่งรายงานควรจัดทำอย่างง่ายและนำเสนอในที่ประชุมชุมชน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและความโปร่งใส

8) บันทึกการประชุมคณะกรรมการ – ระบุการอนุมัติการใช้เงินหรือการตัดสินใจทางการเงิน

9) ทะเบียนสต็อกคลัง (กรณีต้องมีการสะสมให้ได้ปริมาณที่เหมาะสมจึงจะขายให้ร้านรับซื้อ) – ใช้ในการบันทึกประเภทชนิดขยะ/ น้ำหนัก (กิโลกรัม)/ สถานที่เก็บ/ วันที่รับ/ วันครบอายุ (ถ้ามี)

เอกสารสำคัญ บริหารอาคารขยะชุมชนให้โปร่งใส

เอกสารสำหรับสมาชิกและการดำเนินงานรายวัน

ทะเบียนและสมุดบัญชีสมาชิก
บันทึกข้อมูลส่วนบุคคลสมาชิก
และติดตามยอดเงินสะสม
ของสมาชิกแต่ละราย

แบบฟอร์มรับซื้อขยะรีไซเคิล
เป็นหลักฐานการรับซื้อ
ระบุประเภท น้ำหนัก
และมูลค่าขยะแต่ละครั้ง

บันทึกรายการขายขยะ
ใช้ควบคุมปริมาณขยะ
ที่จัดเก็บในคลัง ก่อนนำไปขายต่อ
ให้ผู้ประกอบการ

เอกสารเพื่อการจัดการการเงินและความโปร่งใส

**บัญชีรายรับ-รายจ่าย
และบันทึกการขายขยะ**
ติดตามธุรกรรมการเงินทั้งหมด
และเป็นหลักฐานการจ่ายขยะ
ให้ร้านรับซื้อ

**รายงานการเงิน
และบันทึกการประชุม**
สรุปผลการดำเนินงานและมติ
ที่ประชุมเพื่อชี้แจงต่อสมาชิก

สมุดเงินฝากธนาคาร
บัญชีเงินฝากในชื่อธนาคารขยะ
เพื่อจัดการการเงินอย่างเป็นระบบ

4.4 การกำหนดราคาขายและการเจรจากับผู้รับซื้อ

ราคาขายรีไซเคิลมีความผันผวนตามภาวะตลาดและอัตราความต้องการของโรงงานรีไซเคิล ส่งผลให้ธนาคารขยะไม่สามารถกำหนดราคาซื้อแบบตายตัว นอกจากนี้ แต่ละพื้นที่ยังมีข้อจำกัดในเรื่องของร้านรับซื้อที่แตกต่างกัน ดังนั้น จึงควรเลือกร้านรับซื้อที่มีรูปแบบการดำเนินงาน การกำหนดราคาที่มีความสอดคล้องกับบริบทการทำงานของธนาคารขยะ

ก

การกำหนดราคา สามารถทำได้ดังนี้ คณะกรรมการควรติดต่อผู้รับซื้อรายใหญ่หรือร้านขายของเก่าในท้องถิ่นที่สะดวกต่อการเดินทางหลายๆ ร้านเพื่อเปรียบเทียบราคา ชนิดของขยะที่รับซื้อ และการให้บริการ โดยให้คณะกรรมการและสมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยส่วนใหญ่ร้านที่ธนาคารขยะขายขยะรีไซเคิลให้ทางผู้รับซื้อหรือร้านรับซื้อของเก่าจะเป็นผู้ทำหน้าที่รวบรวม ตัด/บด/อัดก้อน และส่งให้บริษัทรีไซเคิลเป็นคู่ค้าสำคัญในการรับซื้อและนำไปใช้รีไซเคิลเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ต่อไป ดังนั้น การตั้งราคาซื้อขยะจากสมาชิก ควรพิจารณาจากราคาที่ได้รับข้อมูลจากร้านรับซื้อ หักต้นทุนการขนส่งและค่าใช้จ่ายในการดำเนินการธนาคารขยะ เช่น ค่าวัสดุ ค่าตอบแทนคณะทำงาน/ ค่าเบี้ยเลี้ยง เป็นต้น

เมื่อเลือกร้านรับซื้อได้แล้ว การกำหนดราคาซื้อ-ขายขยะ เนื่องจากราคาซื้อขยะรีไซเคิลมีการปรับเปลี่ยนขึ้นลงตามช่วงเวลา ดังนั้น ผู้รับซื้อขยะควรให้ความร่วมมือในการประกันราคา กรณีที่ธนาคารขยะสอบถามราคาล่วงหน้า แต่มาขายหลังจากดำเนินการเสร็จซึ่งระยะเวลาอาจจะห่างกัน 2-3 วัน ราคาขยะอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ จึงควรมีการจัดทำเอกสารการประกันราคาการรับซื้อขยะจากธนาคารขยะ กำหนดระยะเวลาในการยืนยันราคาที่ชัดเจน เพื่อให้เกิดความแน่นอนด้านราคาและปริมาณ หรืออาจทำสัญญาระยะสั้น/ระยะยาวกับผู้รับซื้อที่น่าเชื่อถือ โดยมีการระบุคุณภาพขยะขั้นต่ำ และเงื่อนไขการชำระเงินที่ชัดเจนเพื่อป้องกันปัญหาภายหลัง

เพื่อเป็นการรักษาผลประโยชน์ให้แก่ธนาคารขยะ คณะทำงานควรเทียบราคาที่กำหนดอ้างอิงราคากลางจากแพลตฟอร์มออนไลน์และเครือข่ายซื้อขายขยะรีไซเคิล โดยเทียบราคาของแต่ละชนิดขยะในช่วงเวลาเดียวกันเพื่อป้องกันการกำหนดราคาผิดพลาด ร้านรับซื้อควรกำหนดชนิดของขยะที่รับซื้ออย่างชัดเจนว่าแบบไหนรับหรือไม่รับซื้อ ราคากรณีมีการแยกแบบ

จัดการมาแล้ว และไม่จัดการและยอมให้ขยะมีการปนเปื้อนได้ในระดับใด ควรแจ้งทางธนาคารขยะให้รับทราบ หรืออาจมีการส่งภาพมาสอบถามได้ กรณีที่มีสมาชิกนำขยะบางประเภทมาขายที่ได้สอบถามราคารับซื้อกันล่วงหน้า สำหรับกรณีต้องการส่วนต่างเพื่อมาใช้ในการบริหารจัดการ ควรกำหนดราคารับซื้อขยะจากสมาชิกสูงกว่าร้านชาเล้งทั่วไป เพื่อสร้างแรงจูงใจให้แก่สมาชิกในการนำขยะมาขายกับธนาคารมากกว่าขายเอง

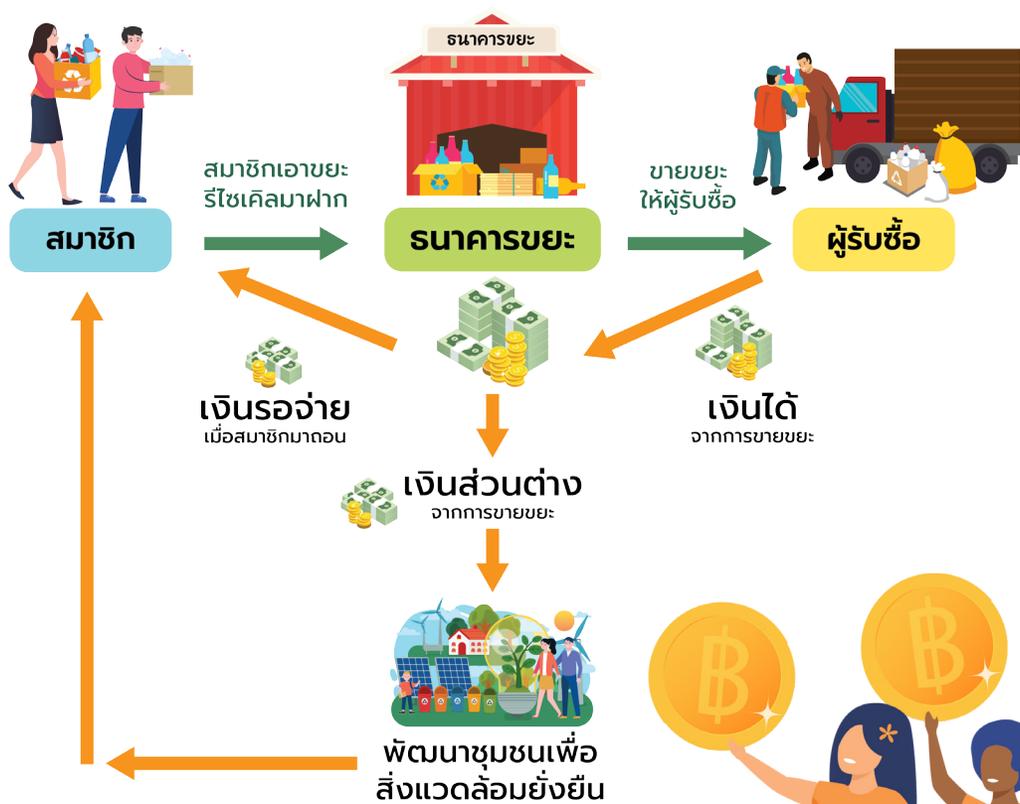
4.5 รายได้ที่เกิดจากการดำเนินงานของธนาคารขยะ

เงินที่หมุนเวียนภายในธนาคารขยะเป็นเงินที่ได้มาจาก 2 แหล่งคือ เงินจากสมาชิกที่นำขยะมาขายแล้วฝากเป็นเงินออมกับทางธนาคารขยะ และเงินจากการจำหน่ายขยะรีไซเคิลที่เป็นส่วนต่างจากที่จ่ายให้กับสมาชิก

รายได้ของสมาชิก คือ รายได้ที่เกิดจากการที่สมาชิกนำขยะรีไซเคิลมาจำหน่ายและแปลงเป็นมูลค่าเงินฝากในบัญชีของธนาคารขยะชุมชน ซึ่งทางคณะกรรมการธนาคารขยะจะดำเนินการนำฝากเป็นเงินออมไว้ในสมุดบัญชีธนาคารขยะรายสมาชิก รายได้ที่เกิดจากขายขยะรีไซเคิลของสมาชิกที่ทำการฝากไว้ในบัญชีเพื่อการออมเงิน สามารถนำมาใช้ในการจัดสรรสวัสดิการสังคมให้แก่สมาชิกและชุมชน สมาชิกจะสามารถถอนและได้รับสิทธิสวัสดิการและผลประโยชน์อื่น ๆ สามารถทำได้ตามเงื่อนไขที่ตกลงกันในที่ประชุมและกำหนดไว้ในระเบียบของธนาคาร

รายได้ส่วนต่างจากการขายขยะรีไซเคิลให้แก่ผู้ประกอบการรับซื้อขยะ เป็นรายได้จากการดำเนินงานธนาคารขยะ รายได้ส่วนนี้เกิดจากการนำขยะไปขายให้กับผู้ประกอบการในราคาที่ตกลงกับทางผู้ประกอบการไว้ โดยสมาชิกนำขยะรีไซเคิลมาขายให้กับธนาคารขยะจะมีราคารับซื้อต่อกิโลกรัมต่ำกว่าราคาที่ขายให้ผู้ประกอบการ/ร้านรับซื้อขยะ เช่น ขวดน้ำพลาสติก ร้านรับซื้อขยะให้ราคา กิโลกรัมละ 10 บาท แต่ทางธนาคารขยะกำหนดราคารับซื้อกิโลกรัมละ 8 บาท ทำให้เกิดรายได้ส่วนต่างกิโลกรัมละ 2 บาท เป็นต้น ซึ่งรายได้ส่วนต่างนี้ ระเบียบธนาคารขยะอาจกำหนดไว้ว่า รายได้ไม่เกิน 5-10% ของการขาย คณะทำงานธนาคารขยะจะสามารถนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานของธนาคารขยะได้ เช่น ค่าขนส่ง ค่าวัสดุอุปกรณ์ ค่าอาหาร เครื่องดื่มสวัสดิการให้คณะกรรมการ เป็นต้น โดยยอดเงินส่วนที่เหลือจะถูกนำไปจัดสรรสวัสดิการ

ให้แก่สมาชิกตามระเบียบของธนาคารขยะ โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือคณะกรรมการบริหารธนาคารขยะเป็นผู้ตรวจสอบดูแลความโปร่งใสของการบริหารจัดการการเงินเพื่อให้ธนาคารขยะสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ การบริหารจัดการรายได้ทั้งสองส่วนขึ้นอยู่กับบริบทและการตกลงในแต่ละพื้นที่/รายการ ซึ่งในบางพื้นที่ที่ไม่มีค่าใช้จ่ายในการดำเนินการก็อาจไม่มีการเก็บรายได้ส่วนต่างเป็นต้น

4.6 การบริหารจัดการรายได้ของธนาคารขยะชุมชน

การดำเนินงานของธนาคารขยะชุมชนจำเป็นต้องมีระบบบริหารจัดการด้านการเงินที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และเป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล ทั้งนี้เพื่อให้ธนาคารขยะสามารถดำเนินงานได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนในระยะยาว รายได้ของธนาคารขยะแบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลัก ได้แก่ (1) รายได้ของสมาชิก และ (2) รายได้จากส่วนต่างของการขายขยะรีไซเคิล ซึ่งทั้งสองประเภทมีวัตถุประสงค์และวิธีการจัดการที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน จึงต้องทำระบบบัญชีแยกประเภท (Double-entry) หรืออย่างน้อยต้องมีเอกสารรับ-จ่ายที่ตรวจสอบได้ รายได้ของสมาชิก

4.6.1 รายได้ของสมาชิก

คือ เงินฝากของสมาชิก ในบัญชีสะสมของแต่ละคน เงินประเภทนี้ถือเป็นทรัพย์สินของสมาชิกโดยแท้จริง และธนาคารขยะมีหน้าที่เพียงเก็บรักษา บันทึกข้อมูล และอำนวยความสะดวกในการถอนหรือใช้สิทธิประโยชน์ตามเงื่อนไขที่กำหนด การบริหารรายได้ส่วนนี้ควรยึดหลักการดังต่อไปนี้ เงินฝากของสมาชิกต้องแยกจากเงินส่วนอื่นอย่างเด็ดขาด ห้ามนำเงินของสมาชิกไปใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน สมาชิกสามารถถอนเงินหรือใช้สิทธิประโยชน์ตามที่ระบุไว้ในระเบียบธนาคาร การแยกเงินสมาชิกออกจากเงินส่วนอื่นอย่างชัดเจน เป็นกฎเกณฑ์สำคัญที่ทำให้ธนาคารขยะได้รับความเชื่อมั่นจากสมาชิก และทำให้สามารถตรวจสอบได้ง่าย เมื่อต้องมีการทบทวนข้อมูลในภายหลัง

4.6.2 รายได้จากส่วนต่างของการขายขยะรีไซเคิล

เป็น “รายได้ส่วนต่าง” ถือเป็นรายได้ของธนาคารขยะที่ใช้สำหรับการบริหารจัดการและการพัฒนา การบริหารรายได้ส่วนต่างควรปฏิบัติดังนี้ มีการประชุมเพื่อกำหนดสัดส่วนของรายได้ชัดเจนว่าจะนำไปใช้ในส่วนใดบ้าง เช่น ใช้เพื่อสนับสนุนการดำเนินงาน สวัสดิการให้แก่สมาชิกกิจกรรมสาธารณะ ต้องมีการเปิดเผยยอดรายได้และค่าใช้จ่ายในที่ประชุมสมาชิกอย่างสม่ำเสมอ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือคณะกรรมการตรวจสอบควรมีบทบาทในการติดตามความโปร่งใส การตัดสินใจใช้เงินส่วนต่างหรือการเปลี่ยนแปลงสำคัญต้องผ่านมติสมาชิก ทั้งนี้ การกำหนดขอบเขตและการใช้เงินส่วนต่างอย่างรอบคอบ จะช่วยให้ธนาคารขยะมีต้นทุนดำเนินงานที่เพียงพอ และสามารถให้สวัสดิการแก่สมาชิกได้อย่างต่อเนื่องโดยไม่กระทบต่อเสถียรภาพทางการเงิน

ก

ารกำกับดูแลในการบริหารรายได้ บัญชีรายได้ทั้ง 2 ประเภทควรแยกออก
 จากกันอย่างชัดเจน เพื่อป้องกันการปะปนของเงินสมาชิกและเงินส่วนต่าง
 ทำให้การตรวจสอบเป็นไปได้ง่าย และช่วยลดข้อครหาหรือความกังวลของ
 สมาชิกเกี่ยวกับการใช้เงินผิดประเภทและสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ธนาคารขยะ นอกจากนี้
 การรักษาสภาพคล่องของธนาคารขยะมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะหากธนาคารขยะไม่มีเงินสด
 เพียงพอในการจ่ายเงินให้สมาชิกหรือรับซื้อขยะ จะทำให้เกิดปัญหาความเชื่อมั่นและอาจทำให้
 การดำเนินงานสะดุดได้ ดังนั้น ควรเตรียมเงินสดหมุนเวียนอย่างน้อย 1 รอบของการรับซื้อขยะ
 บริหารระยะเวลาขายขยะให้ผู้ประกอบการอย่างต่อเนื่อง ไม่เก็บขยะคงคลังนานเกินไป จัดทำ
 เงินสำรองฉุกเฉินเพื่อใช้ในสถานการณ์จำเป็น และไม่ใช้เงินของสมาชิกเพื่อหมุนค่าใช้จ่ายอื่น
 เมื่อปฏิบัติได้ตามนี้ ธนาคารขยะจะสามารถบริหารจัดการรายได้ที่เป็นธรรม โปร่งใส และสามารถ
 ยืนหยัดได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว เป็นประโยชน์ต่อทั้งสมาชิกและชุมชนโดยรวม

4.7 สุขอนามัยและความปลอดภัยสำหรับผู้ปฏิบัติงาน

1) แนวทางป้องกันความเสี่ยงจากขยะ

- จัดให้มีจุดล้างมือ สบู่ และอุปกรณ์ปฐมพยาบาลสำหรับผู้ปฏิบัติงาน
- ใช้ถุงมือยาง หน้ากากอนามัย และรองเท้าหุ้มส้นขณะปฏิบัติงาน
- พื้นที่ปฏิบัติงานควรมีหลังคา มีการระบายอากาศได้ดี เพื่อป้องกันไม่ให้คนทำงาน และขยะรีไซเคิลที่รวบรวมโดนแดดหรือความร้อนโดยตรง
- ควรแจ้งสมาชิกหรือทำป้ายหรือโปสเตอร์ว่า “ขวดสารเคมี—ต้องล้างก่อนนำมาขาย” เพื่อความปลอดภัยของเจ้าหน้าที่
- ตรวจสอบสภาพขยะก่อนรับซื้อ หากสภาพขยะเสียหาย ปนเปื้อนมาก ไม่ควรรับซื้อ โดยเฉพาะพวกกระป๋องสเปรย์ กระป๋องสี ควรเป็นกระป๋องเปล่าไม่มีสารละลายอยู่ภายใน กรณีมีสารเหลืออยู่ห้ามเทสารลงพื้น ดิน หรือท่อน้ำ และห้ามเจาะ บีบกระป๋องสเปรย์เด็ดขาด
- การรับซื้อขวดบรรจุภัณฑ์จากน้ำยาทำความสะอาด น้ำยาล้างห้องน้ำ น้ำยาฆ่าเชื้อ และสารเคมีภายในครัวเรือน ให้ตรวจสอบสภาพภายนอกไม่ชำรุดหรือมีรอยแตก รั่ว และดูว่าขวดยังมีสารตกค้างอยู่หรือไม่ หากขวดยังมีของเหลวอยู่ อย่าเปิดฝาดม เก็บแยกเป็น “ของเสียอันตราย” ทันที เมื่อรับซื้อแล้วจัดเก็บแยกประเภท ไม่ปะปนกับพลาสติกทั่วไป
- ไม่ควรรับขยะอันตราย เช่น ถ่านไฟฉาย หลอดไฟ แบตเตอรี่มือถือ ภาชนะสารเคมี ควรนำไปส่งที่จุดรับขยะอันตรายของเทศบาล/ อบต. แทน

2) การจัดเก็บขยะในพื้นที่

- จัดเก็บขยะในถัง/กระสอบ/ลังที่สะอาดและแยกเก็บตามประเภท
- จัดเก็บในสถานที่ระบายอากาศได้ดี มีหลังคากันแดดฝน
- ทำความสะอาด กำจัดแมลง/หนูในพื้นที่จัดเก็บขยะอย่างสม่ำเสมอ

3) การจัดการด้านความปลอดภัย

- ติดตั้งป้ายเตือน เช่น “ห้ามสูบบุหรี่” ในพื้นที่เก็บขยะ
- เตรียมอุปกรณ์ดับเพลิง (ถังดับเพลิง) ไว้ในกรณีฉุกเฉิน
- จัดอบรมให้เจ้าหน้าที่และสมาชิกธนาคารขยะเข้าใจความเสี่ยงของขยะอันตราย

4) การจัดการเหตุฉุกเฉิน

- กรณีสารเคมีสัมผัสผิวหนัง รีบล้างด้วยน้ำสะอาดจำนวนมากอย่างน้อย 15 นาที หากมีอาการแสบร้อน/พุพอง ให้รีบไปพบแพทย์ทันที
- กรณีเข้าตา เปิดเปลือกตาแล้วล้างด้วยน้ำไหลทันที 15-20 นาที รีบนำส่งสถานพยาบาล
- กรณีสูดดมไอระเหย เคลื่อนผู้ปฏิบัติงานไปยังที่อากาศถ่ายเท หยุดการทำงานทันที หากมีอาการมึนงง คลื่นไส้ หายใจติดขัด ต้องรีบนำส่งโรงพยาบาล

5) มาตรการสุขอนามัยหลังปฏิบัติงาน

- การถอดอุปกรณ์ป้องกันส่วนบุคคลอย่างถูกวิธี ไม่จับใบหน้า ตา ปาก หรือจมูก หลังการถอดอุปกรณ์ เก็บอุปกรณ์เฉพาะที่สามารถนำกลับมาใช้ได้และนำไปทำความสะอาด/ฆ่าเชื้อ
- ล้างมือด้วยสบู่และน้ำสะอาด อย่างน้อย 20 วินาที ทุกครั้งเมื่อเลิกงาน หากมีการสัมผัสขยะประเภทสารเคมี ให้ล้างมือและบริเวณผิวหนังที่สัมผัสซ้ำด้วยสบู่หลายครั้ง
- เปลี่ยนถุงมือและหน้ากากทันทีหากเปียกหรือเปื้อนสารเคมี ชุดที่สวมใส่ควรแยกซัก ไม่รวมกับเสื้อผ้าปกติ
- ทำความสะอาดโต๊ะ เครื่องมือ ยานพาหนะ และพื้นที่รับซื้อด้วยน้ำยาทำความสะอาดหรือน้ำยาฆ่าเชื้อ เพื่อจัดคราบสารเคมีตกค้าง

สุขอนามัยและความปลอดภัยของคณะทำงานและผู้ปฏิบัติงานเป็นปัจจัยสำคัญที่ต้องให้ความใส่ใจในการดำเนินงานธนาคารชยะ เนื่องจากการจัดการขยะเกี่ยวข้องกับการสัมผัสวัสดุที่อาจมีสิ่งสกปรก เชื้อโรค หรือของมีคม การดูแลสุขอนามัยอย่างเหมาะสม เช่น การสวมถุงมือ หน้ากาก รองเท้า และเสื้อป้องกัน รวมถึงการล้างมือให้สะอาดหลังปฏิบัติงาน จึงช่วยลดความเสี่ยงจากการติดเชื้อและอุบัติเหตุได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ การจัดพื้นที่ทำงานให้สะอาด เป็นระเบียบ และมีการจัดเก็บขยะแยกประเภทอย่างถูกต้อง ยังช่วยสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่ปลอดภัยและนำทำงานมากขึ้น สุขอนามัยและความปลอดภัยจึงไม่เพียงปกป้องสุขภาพของผู้ปฏิบัติงานเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นฐานสำคัญของการดำเนินงานธนาคารชยะที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

บทที่

การสร้าง
การมีส่วนร่วม
กับชุมชน

การสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชนในการดำเนินงานธนาคารขยะเป็นหัวใจสำคัญของความสำเร็จและความยั่งยืนของการดำเนินงาน เพราะธนาคารขยะไม่สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพหากปราศจากการสนับสนุนและการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชน การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผน การดำเนินงาน ไปจนถึงการติดตามประเมินผล จะช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน ทำให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจและพร้อมสนับสนุนกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมยังช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ ทำให้ธนาคารขยะพัฒนาได้ตรงกับบริบทและความต้องการของพื้นที่ ธนาคารขยะมีจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้น มีความมั่นคงทางระบบการบริหารนอกจากนี้ การที่สมาชิกชุมชนเข้ามามีบทบาทร่วมในการดำเนินงานธนาคารขยะ ยังส่งเสริมการจัดการขยะในชีวิตประจำวันอย่างรับผิดชอบ

5.1 หลักการสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน

1) หลักการสร้างการมีส่วนร่วมแบบ “Bottom-up Participation” การให้ชุมชนเป็นเจ้าของ (Ownership) และร่วมคิดร่วมทำตั้งแต่ต้น เริ่มด้วยการ “ฟัง” ผ่านเวทีประชาคม/การสนทนากลุ่มย่อย เพื่อเข้าใจความต้องการจริงของชุมชน และการให้ชุมชนร่วมรับทราบปัญหาขยะในพื้นที่ และควรให้คนในชุมชนช่วยออกแบบระเบียบการดำเนินงานธนาคารขยะ จะทำให้รู้สึกว่าได้ทำงานร่วมกัน

2) หลักการสร้างใจไว้วางใจ (Trust Building) ความร่วมมือเกิดจากชุมชนมีความเชื่อมั่นว่ากระบวนการธนาคารขยะมีความโปร่งใส และให้ผลตอบแทนที่เป็นธรรม ดังนั้น การอธิบายระเบียบการดำเนินงานให้สมาชิกทุกคนมีความเข้าใจตรงกัน การเปิดเผยข้อมูลบัญชีธนาคารขยะ การรายงานผลการดำเนินงานช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้กับสมาชิกได้

3) หลักการ “Win-Win” หรือ ประโยชน์ร่วม (Mutual Benefit) โดย

ส่วนใหญ่คนจะเข้าร่วมเป็นสมาชิกก็ต่อเมื่อเห็นว่ามีผลประโยชน์ที่จับต้องได้ เช่น เงิน สุขภาพ สิ่งแวดล้อม ดังนั้น การประชุมร่วมกันเพื่อกำหนดรูปแบบการให้สวัสดิการ จากการเป็นสมาชิก การวางระเบียบการดำเนินงานธนาคารในระยะในเรื่องการเบิกสิทธิ์ สวัสดิการ และมีการประชาสัมพันธ์กรณีมีผู้ได้รับสวัสดิการ จะช่วยทำให้คนในชุมชน ที่ยังไม่ได้เป็นสมาชิกมีความสนใจและอยากเข้ามาเป็นสมาชิก และยังช่วยให้สมาชิกมีความมั่นใจในการเป็นสมาชิกมากยิ่งขึ้น

4) หลักการเสริมพลังอำนาจชุมชน (Empowerment) ทำได้โดยสร้างโอกาส

ให้ชุมชนได้ร่วมในการเรียนรู้ การลงมือทำ และมีศักยภาพดูแลระบบด้วยตนเอง โดยอาจจัดอบรมสมาชิกเรื่องการตัดแยกขยะเพื่อสร้างมูลค่าที่เพิ่มขึ้น การคำนวณต้นทุน-กำไร การให้รางวัลแก่สมาชิกที่ร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง การให้รางวัลแก่สมาชิกที่ช่วยเป็นกระบอกเสียงในการหาสมาชิกเพิ่มหรือชักชวนคนในชุมชนมาเป็นสมาชิก เป็นต้น

5) หลักการสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม (Context-based) การ

ดำเนินงานของธนาคารขยะควรมีกระบวนการที่สอดคล้องกับชีวิตประจำวันและ วัฒนธรรมของคนในชุมชน กระบวนการไม่ยุ่งยากหรือมีกติกามากเกินไปจนเกิดความจำเป็น ตัวอย่างเช่น การกำหนดวันเปิดรับขยะควรเลือกวันและเวลาที่สมาชิกส่วนใหญ่สะดวก การใช้กิจกรรมชุมชนที่มีอยู่แล้ว เช่น งานบุญ งานวัด มาเป็นเวทีประชาสัมพันธ์ธนาคาร ขยะสื่อสารด้วยภาษาท้องถิ่น/สำนวนง่าย ๆ เช่น “ขยะแลกเงิน” มากกว่าคำศัพท์เชิงวิชาการ

ดังนั้น การสร้างการมีส่วนร่วมในธนาคาร ขยะสำหรับชุมชน ควรเน้นการสื่อสารแบบเข้าใจง่าย ความโปร่งใสในการดำเนินงาน ผลประโยชน์ จับต้องได้ การใช้บริบทชุมชนเป็นฐาน การมีส่วนร่วม ในการบริหาร และการเสริมพลังแรงจูงใจ สิ่งเหล่านี้ จะช่วยให้การดำเนินงานของธนาคารขยะมีความ ยั่งยืน ไม่ใช่แค่โครงการชั่วคราว แต่เป็นระบบ สิ่งแวดล้อมของชุมชน

5.2 แนวทางการเพิ่มจำนวนสมาชิกธนาคารขยะ

ปัญหาที่สำคัญของการดำเนินงานธนาคารขยะ คือ ความสะดวกของชาล้ง/รถรับซื้อขยะรีไซเคิลที่มารับขยะถึงบ้าน ซึ่งมีความสะดวกสบายและได้รับเงินรายได้จากการจำหน่ายขยะทันที ดังนั้น การดึงคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับธนาคารขยะหรือเข้ามาเป็นสมาชิกธนาคารขยะนั้น ควรมุ่งเน้น แรงจูงใจ-ความง่าย-ความคุ้มค่า ซึ่งต้องดำเนินการไปพร้อมกัน ดังนี้

1) ทำให้สะดวกขึ้น เพื่อลดช่องว่างระหว่างธนาคารขยะกับชาล้ง การขายขยะกับธนาคารแม้จะยังไม่สะดวก 100% แต่การอำนวยความสะดวกของคนในชุมชนให้ได้มากที่สุด อาจทำให้เกิดแรงจูงใจได้มากขึ้น ดังนี้

- การรับซื้อเคลื่อนที่ (Mobile Waste Bank) โดยใช้รถเข็น/รถสามล้อ/รถขนาดเล็กขับเข้าไปตามหมู่บ้านเป็นโซน ๆ หรือบางพื้นที่อาจใช้รถของร้านรับซื้อขยะเข้าไปตามชุมชนต่างๆ เดือนละ 1-2 ครั้ง แจ้งตารางล่วงหน้าใน LINE กลุ่ม/ประกาศเสียงตามสายในหมู่บ้าน วิธีนี้ทำให้ความสะดวกใกล้เคียงชาล้งแต่ราคา/สวัสดิการดีกว่า
- ทำจุดรับฝากขยะล่วงหน้า (Drop-off Point) เนื่องจากสมาชิกอาจไม่สะดวกนำขยะมาขายในช่วงที่ธนาคารขยะเปิดการรับซื้อ หากมีบริการรับฝากขยะล่วงหน้าอาจเป็นการอำนวยความสะดวกให้สมาชิก โดยแจ้งให้สมาชิกเขียนชื่อที่ถูขยะอย่างชัดเจน สมาชิกเมื่อนำมาฝากแล้วถ่ายรูปส่งในกลุ่มไลน์
- ปรับเวลาทำการให้สอดคล้องพฤติกรรมกับสมาชิก เช่น เปิดเสาร์-อาทิตย์ เปิดช่วงเย็นหลังเลิกงาน เปิดเฉพาะวันรับซื้อแต่นัดหมายล่วงหน้าได้

2) ให้แรงจูงใจที่คุ้มค่า ประชาสัมพันธ์ให้เห็นถึงข้อดีของการเป็นสมาชิกธนาคารขยะหรือให้สิทธิพิเศษในการทำกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชน เป็นการสร้างแรงจูงใจให้แก่คนในชุมชนได้ดีขึ้น แนวทางการสร้างแรงจูงใจทำได้ดังนี้

- ราคาที่ยุติธรรมและมีความโปร่งใส ให้มีการประกาศราคารับซื้อขยะที่ชัดเจน โดยปรับราคาให้ใกล้เคียงชาล้งหรือสูงกว่าเล็กน้อยในบางชนิด เช่น กระดาษลัง พลาสติกแข็ง โลหะ รวมทั้งการใช้ตาชั่งดิจิทัลสามารถช่วยให้เกิดความโปร่งใสได้

- ช่วยหาแนวทางเพิ่มราคา โดยการให้เจ้าหน้าที่แนะนำกับสมาชิกที่นำขยะมาขาย หากเห็นว่าถ้ามีการจัดการขยะเพิ่ม หรือแยกประเภทเพิ่มจะได้ราคาที่ดีขึ้น จะช่วยให้สมาชิกรู้สึกว่าได้ถูกเอาเปรียบหรือถูกกดราคา รวมทั้งหากสมาชิกช่วยในการแยกประเภทจะทำให้ทางธนาคารประหยัดเวลาในการดำเนินการด้วย
- เพิ่มผลประโยชน์ การเข้าร่วมธนาคารขยะนอกจากตอบแทนเป็นเงินควรให้ผลตอบแทนรูปแบบอื่น เช่น สะสมแต้มแลกของใช้จำเป็น คุปองลดหย่อนค่าใช้บริการในชุมชน สิ่งนี้คือสิ่งที่ซาเล้ง “ไม่มี” ทำให้ธนาคารขยะแตกต่างและน่าดึงดูด
- สิทธิประโยชน์สำหรับสมาชิก เช่น เงินปันผลรายปี กองทุนฌาปนกิจ กองทุนสุขภาพสวัสดิการฉุกเฉิน ทุนการศึกษา หรือของที่ระลึกในการเข้าร่วมกิจกรรม

3) ทำให้รู้สึกอยากมีส่วนร่วมกับชุมชน โดยการสร้างภาพจำว่าเป็นงานของชุมชน ไม่ใช่งานของคณะกรรมการหรือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยการจัดกิจกรรมง่าย ๆ เช่น ครอบครัพลอดขยะ แบ่งพื้นที่แบ่งชั้นสะสมขยะรีไซเคิล เน้นกิจกรรมที่ต้องรวมกลุ่ม จะทำให้คนในชุมชนอยากมาร่วมมากขึ้น อาจใช้กิจกรรมของโรงเรียนหรือวัด เป็นตัวดึงคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม เช่น โรงเรียนให้เด็กสะสมขยะส่งโรงเรียน ส่งผลให้ครอบครัวต้องแยกตามไปด้วยหรือวัดมีข้อกำหนดแยกขวดพลาสติกส่งต่อให้ ธนาคารขยะ คนในชุมชนที่มาวัดก็จะร่วมกิจกรรมไปด้วย รวมถึงมีการติดป้ายประกาศหน้าบ้านว่าบ้านนี้เป็นสมาชิกธนาคารขยะ จะช่วยสร้างความภูมิใจ

4) การให้ข้อมูลชัดเจน สื่อสารแบบเห็นผลเร็ว จะช่วยลดความกังวลและความไม่มั่นใจ โดยโพสต์รายรับ-รายจ่าย ทุกเดือนหลังดำเนินการซื้อขายขยะเสร็จสิ้น แจ้งยอดปริมาณขยะที่รับซื้อในแต่ละรอบ จำนวนเงินสะสมที่ใช้เป็นสวัสดิการ รวมทั้ง การติดป้ายประกาศราคาขยะที่ชัดเจน การแจ้งว่าขยะแบบไหนขายได้-ขายไม่ได้ เพื่อลดปัญหาการนำขยะมาขายไม่ได้ มาขายแล้วผิดหวัง

5) ทำให้การมาที่ธนาคารขยะ “รู้สึกดี” โดยการได้รับบริการดี รวดเร็ว หากมีสมาชิกจำนวนมากควรมีตาชั่งหลายจุด มีเจ้าหน้าที่ช่วยในการอำนวยความสะดวกให้คำแนะนำ สอดแทรกความรู้แบบไม่สอน แต่ชวนคุย จะทำให้สมาชิกอยากมาอีกถ้ารู้สึกสบายใจ บางพื้นที่อาจมีการจัดกิจกรรมอื่นๆ ร่วมด้วยเช่น ตลาดนัดชุมชน ตลาดนัดสินค้าเกษตร เป็นต้น เพื่อเป็นการจูงใจให้ออกมาร่วมกิจกรรม 1 ครั้ง แล้วคุ้มเวลาที่ได้ทำอะไรหลายๆ อย่างพร้อมกัน

การสื่อสารและประชาสัมพันธ์

การผลิตเนื้อหา รายงาน และการตอบกลับ

- 1) สรุปผลการดำเนินงานเป็นเนื้อหาสั้น กระชับ เข้าใจง่าย ทำเป็นโปสเตอร์ หรือภาพ
- 2) ตอบกลับข้อคิดเห็นและข้อร้องเรียนอย่างสุภาพและรวดเร็ว
- 3) ประเมินการเข้าถึงสมาชิกและปรับแผนตามผลตอบรับ

ช่องทางหลักในการสื่อสาร

ใช้ช่องทางหลากหลายควบคู่กันเพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายทุกช่วงอายุ โดยออกแบบข้อความให้สั้น กระชับ เข้าใจเนื้อหาได้ง่าย และเน้นการเชิญชวนให้ร่วมกิจกรรม

เสียงตามสายและป้ายประกาศ

ประกาศข่าวสารสำคัญ กิจกรรม และผลลัพธ์ในพื้นที่ โดยใช้ภาษาชัดเจนและเวลาที่สม่ำเสมอ

กลุ่ม Line/Facebook ของชุมชน

จัดกลุ่มออนไลน์เพื่อเผยแพร่ข้อมูล เชิญชวน และรับฟังความคิดเห็นจากสมาชิกอย่างต่อเนื่อง

สรุปผลการดำเนินงานรายเดือน

จัดทำรายงานสั้นสรุปกิจกรรม ผลการดำเนินงาน สถิติการมีส่วนร่วมของสมาชิก และผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น เพื่อเพิ่มความโปร่งใสและความเชื่อมั่น

วางแผนปฏิทินสื่อสาร

กำหนดตารางการสื่อสารรายเดือนและกิจกรรมสำคัญ เพื่อให้วางแผนดำเนินการได้อย่างเป็นระบบและครอบคลุม

5.3 แนวทางการจัดกิจกรรมสร้างแรงจูงใจ

การประชาสัมพันธ์และจัดกิจกรรม แนวทางกระตุ้นชุมชนให้ตื่นตัว ปฏิบัติได้จริง ทำให้อาณาการขยะเป็น “กิจกรรมสาธารณะ” ที่เข้าถึงง่าย มีคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ-สังคม-สิ่งแวดล้อม ที่เห็นผลชัดเจน โดยเฉพาะการมีผลประโยชน์ทางการเงิน/สวัสดิการจะช่วยเร่งการมีส่วนร่วม รูปแบบกิจกรรมที่แนะนำ มีดังนี้

1) **จัดงาน “ตลาดนัดรีไซเคิล”** ใช้เป็นพื้นที่ในการให้ความรู้เรื่องการคัดแยกขยะ ปริมาณขยะที่ลดลงจากการดำเนินงาน รายได้ชุมชนจากการจำหน่ายขยะ หรือการนำรายได้จากการดำเนินงานธนาคารขยะมาใช้ในการพัฒนาชุมชน มีการจำหน่ายสินค้าทำจากวัสดุเหลือใช้ และมีกิจกรรมเปิดรับสมาชิกใหม่

2) **ระบบการสะสมแต้มแลกส่วนลด/ คุปอง (point system)** แบบง่าย โดยอาจ แลกคุปองร้านท้องถิ่นสำหรับผู้เข้าร่วม หรือแลกของใช้ในชีวิตประจำวัน หรือการสร้างแรงจูงใจที่ไม่ใช่เงิน เป็นการเพิ่มแรงจูงใจเชิงสังคม เช่น ระบบ “คะแนนความดี” แลกสิทธิ์เข้าร่วมอบรม/ทัศนศึกษา โครงการ “แลกขยะเป็นเมล็ดพันธุ์/ต้นไม้” ร่วมปลูกในชุมชน เป็นต้น

3) **การแข่งขันประเภทครัวเรือน/ ประเภทชุมชน และการมอบสถานะ** เพื่อกระตุ้นการมีส่วนร่วมและส่งเสริมผู้ที่มีแนวปฏิบัติที่ดี เช่น สมาชิกยอดเยี่ยมแห่งเดือน สมาชิกธนาคารขยะดีเด่น โดยมอบแผ่นป้ายหน้าบ้าน ประกาศผลในงานชุมชน/บอร์ดข่าว เพื่อกระตุ้นการยอมรับทางสังคม

4) **การประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง** ผ่านป้ายไว้นิลประชาสัมพันธ์ ใบปลิว เสียงตามสาย กระดานข่าวชุมชน สื่อสังคมออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก ไลน์กลุ่มของชุมชน โดยให้ผู้นำชุมชนเล่าเรื่องความสำเร็จเชิงตัวเลข เช่น ครัวเรือน X ได้คุปอง/ได้เงิน Y บาท, รายงานผลรายเดือนแสดงน้ำหนัขยะที่รับและมูลค่าที่ชุมชนได้รับ เพื่อสร้างความภูมิใจร่วมกัน และเป็นสิ่งจูงใจให้ประชาชนในพื้นที่ให้เข้าร่วมเป็นสมาชิก

5) **การจัดกิจกรรมโดยดึงหน่วยงานภายนอกเข้ามามีส่วนร่วม** เช่น โรงเรียน วัด หน่วยงานอื่นๆ ในพื้นที่ โดยเฉพาะโรงเรียนนอกจากสร้างเครือข่ายแล้วยังเป็นการเสริมสร้างพฤติกรรมอันดีในการจัดการขยะให้แก่เยาวชน และสร้างแรงขับเคลื่อนชุมชน โดยทำ MOU/ข้อตกลงความร่วมมือแบบง่ายกับโรงเรียน ทางโรงเรียนอาจจะมีธนาคารขยะภายในโรงเรียน

แล้วนำขยะรีไซเคิลที่รวบรวมได้มาขายต่อให้ทางธนาคารขยะ เพื่อที่จะได้มีขยะรีไซเคิลจำนวนมากขึ้น และมีอำนาจในการต่อรองราคากับผู้ประกอบการรับซื้อขยะได้ดียิ่งขึ้นและอาจทำให้ทางผู้ประกอบการรู้สึกยินดีในการมารับขยะถึงพื้นที่เมื่อดำเนินการจัด

เมื่อจัดกิจกรรมเสร็จสิ้นแล้ว คณะกรรมการและคณะทำงานควรประชุมทบทวนผลการจัดกิจกรรมเพื่อให้ทราบถึงผลตอบรับที่เกิดขึ้น และนำข้อมูลมาใช้เพื่อปรับกิจกรรมเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ดียิ่งขึ้น

5.4 การเชื่อมโยง “บริบทพื้นที่” กับ “การจัดการธนาคารขยะ”

1) พื้นที่เมือง/ ชุมชนหนาแน่น

ลักษณะบริบท: ประชากรหนาแน่น ครว้เรือนจำนวนมาก มีเวลาและพื้นที่จำกัด ขยะรีไซเคิลมีปริมาณมาก และมีความหลากหลาย ระบบเศรษฐกิจเน้นความสะดวก รวดเร็ว มีโครงสร้างพื้นฐานการจัดการขยะ เช่น รถเก็บขยะ ผู้รับซื้อขยะรายใหญ่มีความพร้อม

หลักการจัดการธนาคารขยะในพื้นที่เมือง:

- ควรจัดระบบ จุดรับซื้อหลายจุด หรือรับซื้อที่ละชุมชน แทนธนาคารขยะแบบ ศูนย์กลางเพียงแห่งเดียว
- การกระจายข่าวสารควรใช้ทำเป็นอินโฟกราฟฟิกที่อ่านเข้าใจง่าย เผยแพร่ผ่านช่องทางที่สะดวกรวดเร็ว เช่น สื่อออนไลน์, Line กลุ่มชุมชน เพื่อความสะดวกในการประชาสัมพันธ์ข่าวสาร
- ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาช่วยในการบันทึกข้อมูล และติดตามผล รวมทั้งการนำระบบเงินอิเล็กทรอนิกส์มาใช้ในการฝาก-ถอน เพื่อความสะดวกและง่ายต่อการเก็บหลักฐาน
- เน้นการสร้างแรงจูงใจที่จับต้องได้ เช่น เงินสด/ คุปอง/ แด้มสะสม/ ผลิตภัณฑ์อุปโภคบริโภค
- สร้างความร่วมมือกับจุดรวมคน เช่น ร้านค้า/ ตลาด/ อาคารที่อยู่อาศัย/ หมู่บ้าน เพื่อสร้างระบบเก็บรวบรวมขยะรีไซเคิล

2) พื้นที่ชานเมือง/ เกษตรกรรม

ลักษณะบริบท: ครัวเรือนกระจายตัว จำนวนประชากรไม่มาก มีพื้นที่มาก เศรษฐกิจชุมชนยังคงพึ่งพากัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด ทูทางสังคมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้มแข็ง ปริมาณขยะไร้เคิลไม่สูงเท่าในเมือง แต่ขยะอินทรีย์มีสัดส่วนสูง บางพื้นที่อาจไม่มีระบบจัดเก็บขยะต้องจัดการขยะด้วยตนเอง

หลักการจัดการธนาคารขยะในพื้นที่ชานเมือง/ เกษตรกรรม:

- ธนาคารขยะควรอยู่ภายใต้ ชุมชนเป็นศูนย์กลาง (Community-based) และผูกโยงกับกิจกรรมชุมชน เช่น วัด โรงเรียน และเน้นการรวมกลุ่มเพื่อสวัสดิการชุมชน เช่น กองทุนออมทรัพย์ กองทุนฌาปนกิจ กองทุนสวัสดิการประกันชีวิต
- การกำหนดวัน เวลา สถานที่ในการดำเนินการธนาคารขยะให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต และการประกอบอาชีพ
- การกระจายข่าวสารผ่านทางผู้นำชุมชน เสียงตามสาย การเคาะประตูบ้าน
- ส่งเสริมการสร้างคุณค่าเพิ่มจากขยะ เช่น การทำปุ๋ยหมักจากขยะอินทรีย์ การนำขยะมาทำผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ (upcycling)
- ใช้แรงจูงใจทางสังคม เช่น การนำเงินปันผลจากธนาคารขยะมาใช้ร่วมกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ และพัฒนาชุมชน
- ระบบบัญชีฝาก-ถอนควรดำเนินการในวันที่มีการรับซื้อขยะ เพื่อลดภาระทางบัญชี

3) พื้นที่กิ่งเมือง

ลักษณะบริบท: อยู่ระหว่างชานเมืองและเมือง มีการขยายตัวของชุมชน ความสัมพันธ์ชุมชนเริ่มเปลี่ยนไปจากเดิม แต่ยังมีทุนทางสังคมบางส่วน ขยะมีทั้งลักษณะของเมืองและชนบท การเข้าถึงผู้ประกอบการรับซื้อขยะไร้เคิลมีมากขึ้น แต่ยังไม่หลากหลายเท่าในเมือง

หลักการจัดการธนาคารขยะในพื้นที่กิ่งเมือง:

- ต้องสร้าง สมดุลระหว่างระบบการจัดการแบบดิจิทัลและแบบชุมชน
- ขยะไร้เคิลควรมีระบบเชื่อมโยงกับผู้รับซื้อรายใหญ่ในเมือง เพื่อให้ได้ราคาที่ดีขึ้น
- ใช้แรงจูงใจผสมผสาน เช่น เงินสด และ สิทธิประโยชน์ชุมชน สวัสดิการ เช่น ทุนการศึกษา, กองทุนสุขภาพ, กองทุนฌาปนกิจ เป็นต้น
- สร้าง “ศูนย์กลางธนาคารขยะ” ที่เป็นทั้งจุดเรียนรู้และแหล่งรวบรวมขยะ เพื่อที่จะได้ให้สมาชิกนำมาฝากไว้ กรณีไม่สะดวกนำมาในวันที่มีการซื้อขยะ
- การประชาสัมพันธ์ ใช้แบบผสมผสาน ทั้งแบบออนไลน์ และการแจ้งในที่ประชุม

บทที่

กฎหมาย นโยบาย
และการสนับสนุน

การดำเนินงานธนาคารขยะมีความสอดคล้องกับแผนแม่บทการจัดการขยะมูลฝอยของประเทศ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชน ส่งเสริมการรีไซเคิลและการจัดตั้งธนาคารขยะ ทั้งนี้การจัดตั้งธนาคารขยะไม่มีกฎหมายเฉพาะ แต่ควรดำเนินการให้สอดคล้องกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องและอยู่ภายใต้การรับรองของหน่วยงานท้องถิ่นหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งควรมีข้อบังคับหรือระเบียบภายในของธนาคารขยะ หนังสือแต่งตั้งคณะกรรมการจากผู้นำชุมชนหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และบัญชีธนาคารในนามธนาคารขยะเพื่อให้เกิดความโปร่งใสและสามารถดำเนินงานได้อย่างยั่งยืน

6.1 กฎหมายและนโยบายหลักที่เกี่ยวข้อง

1) พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 – เป็นกรอบกฎหมายหลักสำหรับการจัดการสิ่งแวดล้อมรวมถึงการจัดการมูลฝอย/การลดมลพิษ และเป็นฐานสำหรับนโยบายท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง ให้อำนาจหน่วยงานของรัฐและท้องถิ่นในการกำหนดแผนและมาตรการด้านการจัดการของเสีย มลพิษ และการมีส่วนร่วมของชุมชน

2) พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2560) – ให้อำนาจองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นออกข้อบัญญัติท้องถิ่นเรื่องการจัดการขยะ มาตรา 25-33 ว่าด้วยเรื่องการควบคุมสิ่งปฏิกูลและมูลฝอย การกำกับเรื่องพื้นที่จัดเก็บขยะต้องมีสัญลักษณ์ที่ดี มีการคัดแยกและรวบรวมอย่างปลอดภัย ไม่ส่งผลกระทบต่อสุขอนามัย หากธนาคารขยะจะดำเนินการต้องมีการควบคุมสุขอนามัยตามมาตรฐาน ไม่ก่อให้เกิดเหตุรำคาญ กลิ่น เสียง หรือปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมา

3) นโยบาย/แนวทางจากกระทรวงมหาดไทย – กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (DLA) ได้ออกแนวทางการขับเคลื่อนธนาคารขยะ (Recyclable Waste Bank) เพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) จัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริม และสนับสนุนการขยายผลเป็นต้นแบบจังหวัด/อำเภอ ข้อความในเอกสารชี้ให้เห็นว่าท้องถิ่นต้องรณรงค์และส่งเสริมการคัดแยกที่ต้นทาง

4) ข้อบัญญัติท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หรือเทศบาล

– ต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับข้อบัญญัติว่าด้วยการจัดการขยะมูลฝอยของพื้นที่ ซึ่งเทศบาล/อบต. สามารถออกข้อบัญญัติ เช่น ข้อบัญญัติการจัดการมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลของเทศบาล... (ปี พ.ศ. ...) ข้อบัญญัติการกำหนดพื้นที่/การให้การสนับสนุนงบประมาณแก่กิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม และในการกำหนดสถานที่ดำเนินการควรขอหนังสือรับรองหรือหนังสือยินยอมให้ใช้พื้นที่จาก อบต./เทศบาล

5) ระเบียบว่าด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชน พ.ศ. 2562

– รองรับความร่วมมือระหว่างประชาชนกับหน่วยงานรัฐในการดำเนินกิจกรรมเพื่อประโยชน์สาธารณะ เช่น ธนาคารขยะ

6) นโยบายระดับจังหวัด/เทศบาล

– หลายจังหวัด/เทศบาลออกคำสั่งหรือข้อปฏิบัติการขับเคลื่อนธนาคารขยะเป็นโครงการประจำปี (ตัวอย่างเอกสารคำสั่ง/โครงการของอำเภอ/เทศบาล)

7) นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจหมุนเวียน

– ธนาคารขยะมีความเชื่อมโยงกับแนวคิด circular economy เพื่อการสนับสนุนทางกฎหมายและการตลาดวัสดุรีไซเคิล โดยเป็นกลไกหนึ่งที่จะช่วยให้วัสดุรีไซเคิลกลับเข้าสู่วงจรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6.2 การสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

บ ทบาทและหน้าที่ของกระทรวงมหาดไทย โดยกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ภายใต้เป้าหมายตามแผนปฏิบัติการด้านการจัดการขยะของประเทศ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2565 - 2570) มาตราการที่ 3 การพัฒนาเครื่องมือบริหารจัดการขยะ ผ่านการส่งเสริมการขับเคลื่อนธนาคารขยะ (Recyclable Waste Bank) ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทยได้มีประกาศกระทรวงฯ เรื่อง การจัดการขยะมูลฝอย พ.ศ. 2567 กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดการมูลฝอยโดยดำเนินการตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน สนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำแนวคิดระบบเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) มาใช้ในการจัดการสิ่งปฏิกูลและมูลฝอยภายใต้หลักการ 3R คือ ใช้น้อย ใช้ซ้ำ และนำกลับมาใช้ใหม่ และรณรงค์สร้างความรับรู้ ความเข้าใจ และจิตสำนึกให้ประชาชนในทุกพื้นที่มีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะและคัดแยกตามประเภทมูลฝอย สำหรับขยะที่สามารถนำไปรีไซเคิลได้ให้นำไปขายเพื่อมีรายได้กลับสู่ชุมชน และพัฒนาการจัดตั้งธนาคารขยะ เพื่อเป็นสถานที่รวบรวมและรับซื้อขยะรีไซเคิลจากประชาชนสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนและนำรายได้ไปจัดสวัสดิการสังคมในรูปแบบต่าง ๆ จึงได้มีการดำเนินโครงการศึกษาจัดทำแผนงานและแนวทางขับเคลื่อนการดำเนินงานธนาคารขยะ (Recyclable Waste Bank) เพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานต่อไป พร้อมทั้งสนับสนุนเชิงนโยบาย มีบทบาทการประสานงานระดับจังหวัด และอำเภอ และจัดทำเอกสารเสนอแนวปฏิบัติ (guideline)

ในส่วนของธนาคารขยะชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต./เทศบาล) มีบทบาทในการรับรองการจัดตั้งธนาคารขยะ ให้พื้นที่ และงบประมาณสนับสนุน ทั้งงบถาวร งบหมวดโครงการพัฒนาชุมชน และควรช่วยในเรื่องการประชาสัมพันธ์การมีส่วนร่วมภายในพื้นที่ การเป็นที่ปรึกษาในการจัดตั้งคณะกรรมการธนาคารขยะ และการตรวจติดตามผลการดำเนินงานธนาคารขยะให้มีความโปร่งใส

นอกจากนี้ ยังมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมและสนับสนุนในการดำเนินงาน เช่น กรมควบคุมมลพิษ สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด สำนักงานสิ่งแวดล้อมและควบคุมมลพิษ ซึ่งมีบทบาทในการให้คำชี้แนะเชิงเทคนิค การจัดการขยะและของเสียอันตราย หน่วยงานพัฒนาชุมชน/ องค์กรภาคประชาสังคม (NGO)/ มหาวิทยาลัย/ วิทยาลัย มีบทบาทในการส่งเสริมการดำเนินงานโดยให้ความรู้ จัดฝึกอบรม และประสานเครือข่ายวัสดุรีไซเคิล

6.3 การประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อขอการรับรองการจัดตั้ง/ การขอใช้พื้นที่/ งบประมาณ

1) เตรียมเอกสารเบื้องต้น: ข้อเสนอโครงการจัดตั้งธนาคารขยะ ที่สรุปวัตถุประสงค์ ผลประโยชน์ชุมชน วิธีการดำเนินการ งบประมาณโดยประมาณ และแผนการดำเนินงาน 1-3 ปี มีตัวชี้วัดเช่น ปริมาณขยะที่ลดลง/ จำนวนสมาชิก/ รายได้ชุมชน เป็นต้น

2) นัดประชุมกับฝ่ายที่เกี่ยวข้องของหน่วยงานท้องถิ่น: ผู้บริหารและสภา/ ฝ่ายพัฒนาชุมชน/ ฝ่ายสิ่งแวดล้อม/ สาธารณสุข/ สำนักปลัดเทศบาล เสนอขอใช้พื้นที่หรือโครงการร่วม

3) การขอการรับรองอย่างเป็นทางการ: เอกสารที่ต้องจัดเตรียม ประกอบด้วย แบบร่างคำขอรับรองหรือคำสั่งให้เป็นโครงการท้องถิ่น บันทึกการประชุมที่มีมติท้องถิ่นเห็นชอบการจัดตั้งธนาคารขยะ รายชื่อคณะกรรมการและคณะทำงานธนาคารขยะ หนังสือรับรองหรืออนุญาตจากอบต./เทศบาล ข้อบังคับ/ ระเบียบธนาคารขยะ แผนบริหารจัดการการรับซื้อขยะและฝาก-ถอน และแผนสุขอนามัย ความปลอดภัย ระบบการเงิน เช่น บัญชีรายรับ-รายจ่ายของธนาคารขยะ/ สมุดคู่มือของสมาชิก/ นโยบายการแบ่งรายได้ของชุมชน การประสานผู้รับซื้อขยะรีไซเคิล ใช้สัญญาหรือบันทึกความเข้าใจกับผู้รับซื้อ รายงานการดำเนินงานประจำเดือนเพื่อให้อบต./เทศบาล ออกคำสั่งให้โครงการธนาคารขยะของชุมชนมีสถานะทางราชการ และสามารถขอเงินงบประมาณจากหน่วยงานท้องถิ่นได้

4) การขอขบประมาณ: หากดำเนินการจัดตั้งธนาคารขยะเป็นทางการแล้ว สามารถเสนอขอขบประมาณสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ทั้งงบถาวร งบหมวดโครงการพัฒนาชุมชน หรือสามารถขอขบประมาณจากกองทุนตำบล/ กองทุนชุมชน หรือขอทุนร่วมกับ NGO/ ภาคเอกชน

6.4 แนวทางการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานเอกชนและกองทุน

การสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานเอกชนและกองทุน เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้นักวิชาการชุมชนมีทรัพยากร ความรู้ และเครือข่ายสนับสนุน ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการธนาคารขยะ ทำให้ดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน และเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน

6.4.1 ความร่วมมือกับหน่วยงานเอกชน

- 1) ความร่วมมือด้าน CSR (Corporate Social Responsibility) ธนาคารขยะสามารถนำเสนอโครงการในรูปแบบกิจกรรมเพื่อสังคม เช่น โครงการลดขยะในชุมชน หรือขยะแลกของรางวัล ซึ่งหน่วยงานเอกชนสามารถร่วมสนับสนุนในรูปแบบงบประมาณ อุปกรณ์ หรือรางวัลให้กับสมาชิกชุมชน
- 2) การเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมรีไซเคิล โดยดำเนินการร่วมกับบริษัทรับซื้อหรือโรงงานรีไซเคิล เพื่อสร้างช่องทางจำหน่ายขยะที่มีความแน่นอนและราคายุติธรรม ทำให้เกิดระบบซื้อขายตรง ช่วยลดการพึ่งพาพ่อค้าคนกลาง และเพิ่มโอกาสในการรับซื้อขยะหลากหลายชนิดมากขึ้น
- 3) การขอความร่วมมือกับร้านค้าในชุมชน โดยทางร้านค้าสามารถให้การสนับสนุนร่วมมอบส่วนลด/ แด้มสะสม/ สิทธิพิเศษให้สำหรับสมาชิกธนาคารขยะ หรือให้ใช้พื้นที่เป็นจุดรับขยะ เป็นต้น
- 4) ความร่วมมือกับสถาบันการเงิน ธนาคารพาณิชย์หรือสหกรณ์ออมทรัพย์สามารถสนับสนุนการให้คำปรึกษาระบบบัญชี การออม และความรู้ทางการเงินให้แก่คณะทำงาน และสมาชิกธนาคารขยะ

6.4.2 การขอรับการสนับสนุนจากกองทุนและหน่วยงาน

ประเภทกองทุน/หน่วยงาน	แนวทางการสนับสนุน
กองทุนสิ่งแวดล้อม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.)	สนับสนุนโครงการพัฒนาการจัดการขยะ การลดของเสีย และกิจกรรมชุมชนสีเขียว
กองทุนสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น (อปท.)	สนับสนุนงบประมาณในการตั้งธนาคารขยะ ชี้อุปกรณ์ หรืออบรมสมาชิก
กองทุนหมู่บ้าน	ให้เงินกู้หรือทุนหมุนเวียนเพื่อบริหารกิจการธนาคารขยะ
กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)	สนับสนุนงบประมาณให้ธนาคารขยะชุมชนได้ หากมีความเชื่อมโยงกับ “การสร้างเสริมสุขภาพ และสุขภาวะของประชาชน
ภาคเอกชนและมูลนิธิ	สนับสนุนการให้ความรู้ อุปกรณ์ถังแยกขยะ ป้ายประชาสัมพันธ์ หรืองบประมาณการจัดกิจกรรม

6.4.3 แนวทางดำเนินการสร้างความร่วมมือ

- 1) จัดทำข้อเสนอโครงการ (Project Proposal) ระบุเป้าหมาย ผลประโยชน์ที่เกิดกับชุมชน และบทบาทของภาคเอกชน/กองทุนที่จะเข้าร่วม
- 2) สร้างเครือข่ายความร่วมมือ (Network Building) เชิญหน่วยงานภาคีเข้าร่วมเวทีประชุมหรือประชาคม เพื่อรับฟังแนวคิดและสร้างความเข้าใจร่วมกัน
- 3) ลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU/MOA) เพื่อให้การดำเนินงานมีความชัดเจน โปร่งใส และต่อเนื่อง
- 4) ติดตามและรายงานผลการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้สนับสนุนและชุมชน ว่าเงินทุนหรือการสนับสนุนเกิดผลจริง

6.4.4 ตัวอย่างความร่วมมือเชิงบูรณาการ

โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Programme: UNDP) ร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ดำเนินการ “โครงการธนาคารขยะเพื่อชุมชนต้นแบบ: สถานีที่ตอบสนองต่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG Station)” ภายใต้รูปแบบการอุดหนุนร่วม (Co-financing) และการดำเนินการร่วมกัน โดยการสนับสนุนจากธนาคารออมสิน คาร์กิลล์ ประเทศไทย และ Thailand Policy Lab โดยมี บริษัท ไบรท์ แมเนจเม้นท์ คอนซัลติ้ง จำกัด เป็นที่ปรึกษาโครงการฯ ถือเป็น “ตัวอย่างความร่วมมือเชิงบูรณาการ” ที่ส่งเสริมการจัดการขยะโดยชุมชนมีส่วนร่วม มีการเชื่อมโยงการทำงานระหว่างภาครัฐ ท้องถิ่น มหาวิทยาลัย และภาคเอกชน เพื่อสร้างระบบตลาดขยะรีไซเคิลที่ยั่งยืน

โดยมีกรอบการดำเนินงาน ที่สำคัญคือ เชื่อมโยงผู้ประกอบการท้องถิ่น ร้านค้า และสหกรณ์ ให้ร่วมเป็น “จุดรับซื้อและแลกขยะ” นำเทคโนโลยีดิจิทัล เช่น แอปพลิเคชัน หรือระบบ QR Code มาใช้ระบบสะสมคะแนนแลกสินค้า เพื่อสร้างแรงจูงใจให้นำขยะมาแลกสินค้า เชื่อมโยงให้มหาวิทยาลัยและหน่วยงานวิชาการทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาทางวิชาการถ่ายทอดความรู้ และเทคโนโลยี สนับสนุนอุปกรณ์ในการเพิ่มมูลค่าให้วัสดุเหลือใช้ สร้างอาชีพเสริม และขยายผลเป็น “ศูนย์เรียนรู้การจัดการขยะชุมชน” และเชื่อมโยงกับผู้รับซื้อขยะรีไซเคิลรายใหญ่ หรือบริษัทเอกชนที่เข้าร่วมโครงการ EPR (Extended Producer Responsibility) เพื่อให้สนับสนุนการสร้างตลาดขยะรีไซเคิลครบวงจร พัฒนาช่องทางจำหน่ายขยะรีไซเคิลผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ สร้างระบบขนส่งร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือกลุ่มอาสาสมัครเพื่อรวบรวมขยะส่งต่อ และการขยายผลไปยังพื้นที่ใกล้เคียงหากโครงการต้นแบบประสบความสำเร็จ

บทที่

๗

การติดตาม
และประเมินผล
การดำเนินงาน

7.1 ตัวชี้วัด (KPIs) ความสำเร็จของการดำเนินงานธนาคารขยะ

ตัวชี้วัดความสำเร็จ (Key Performance Indicators: KPIs) เป็นเครื่องมือที่ช่วยสะท้อนประสิทธิภาพและผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งด้านปริมาณขยะที่ลดลง ปริมาณวัสดุรีไซเคิลที่กลับเข้าสู่ระบบ รายได้ของธนาคารและสมาชิก รวมถึงระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยตัวอย่างตัวชี้วัดที่สามารถใช้ในการวัดผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงานมีดังนี้

- 1) ปริมาณขยะรีไซเคิลที่รับซื้อเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แสดงถึงประสิทธิภาพในการส่งเสริมการคัดแยกขยะที่ต้นทางของชุมชน
- 2) จำนวนสมาชิกธนาคารขยะเพิ่มขึ้นทุกปี สะท้อนถึงความสนใจและการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน
- 3) มีระบบบันทึกบัญชีรายรับ-รายจ่ายที่ครบถ้วน ตรวจสอบการหมุนเวียนเงินจากการรับซื้อและจำหน่ายขยะอย่างโปร่งใส แสดงถึงความน่าเชื่อถือของระบบการบริหารจัดการ
- 4) มีการนำรายได้ส่วนต่างหรือกำไรกลับมาพัฒนากิจกรรมสาธารณะของชุมชน บ่งชี้ถึงความยั่งยืนและการสร้างประโยชน์ร่วม
- 5) มีการประชุมคณะทำงานธนาคารขยะและรายงานผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เกิดการติดตาม ประเมินผล และปรับปรุงการดำเนินงาน
- 6) มีการลดปริมาณขยะที่ต้องนำไปกำจัด (ฝังกลบหรือเผา) อย่างชัดเจน เมื่อเปรียบเทียบกับก่อนและหลังการดำเนินงาน
- 7) สมาชิกและชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจ และพฤติกรรมคัดแยกขยะที่ดีขึ้น ผ่านการอบรมและกิจกรรมรณรงค์ของธนาคารขยะ
- 8) มีระบบข้อมูลหรือฐานข้อมูลการดำเนินงานที่ชัดเจน เช่น ปริมาณขยะ รายประเภท มูลค่าการซื้อขาย รายรับ-รายจ่าย และจำนวนสมาชิก
- 9) จำนวนข้อร้องเรียนหรือปัญหาที่พบจากการดำเนินงานลดลง

ดังนั้น การมีตัวชี้วัดที่ชัดเจนช่วยให้คณะกรรมการ/ คณะทำงานสามารถติดตามผลการดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง เห็นแนวโน้มความก้าวหน้า และสามารถวางแผนปรับปรุงหรือพัฒนาแนวทางดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ ตัวชี้วัดยังเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับการรายงานผลต่อหน่วยงานสนับสนุน หรือใช้ประกอบการขออนุมัติงบประมาณเพิ่มเติม เพื่อยืนยันถึงความโปร่งใสและความยั่งยืนของระบบธนาคารขยะได้

เข็มทิศชี้วัดความสำเร็จ: ด้านการดำเนินงานและการเงิน

ความเป็นเลิศในการดำเนินงาน (Operational Excellence)

- ✓ **การประชุมสม่ำเสมอ:** มีการประชุมคณะทำงานและรายงานผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง
- ✓ **ระบบข้อมูลชัดเจน:** มีฐานข้อมูลปริมาณขยะมูลค่าซื้อขาย และจำนวนสมาชิกที่ตรวจสอบได้
- ✓ **ปัญหาร้องเรียนลดลง:** จำนวนข้อร้องเรียนหรือปัญหาที่พบจากการดำเนินงานลดลง

ความมั่นคงทางการเงิน (Financial Health)

- ✓ **ระบบบัญชีโปร่งใส:** มีระบบบันทึกบัญชีรายรับ-รายจ่ายที่ครบถ้วน ตรวจสอบได้
- ✓ **การ reinvestment:** มีการนำรายได้ส่วนต่างหรือกำไรกลับมาพัฒนากิจกรรมสาธารณะของชุมชน

เข็มทิศชี้วัดความสำเร็จ: ด้านสิ่งแวดล้อมและชุมชน

ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact)

- ✓ **ปริมาณรีไซเคิลเพิ่มขึ้น:** ปริมาณขยะรีไซเคิลที่รับซื้อเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง
- ✓ **ปริมาณขยะกำจัดลดลง:** ปริมาณขยะที่ต้องนำไปกำจัด (ฝังกลบ/เผา) ลดลงอย่างชัดเจนเมื่อเทียบกับช่วงก่อนดำเนินงาน

การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Engagement)

- ✓ **จำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้น:** จำนวนสมาชิกธนาคารขยะเพิ่มขึ้นทุกปี
- ✓ **ความรู้ความเข้าใจดีขึ้น:** สมาชิกและชุมชนมีพฤติกรรมคัดแยกขยะที่ดีขึ้นผ่านการอบรมและรณรงค์

7.2 เครื่องมือประเมินตนเองเพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าในการดำเนินงาน

เครื่องมือประเมินตนเองนำมาใช้เพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าในการดำเนินงานของธนาคารในระยะที่สะท้อนผลการดำเนินงานตามเป้าหมาย และเพื่อเป็นข้อมูลประกอบให้คณะกรรมการและสมาชิกการวางแผนพัฒนาและกำหนดเป้าหมายในรอบปีถัดไป

ลักษณะของเครื่องมือประเมินตนเอง สามารถใช้แบบสอบถาม/ แบบตรวจสอบรายการ (Checklist) โดยควรเป็นรูปแบบที่ใช้ง่ายและเหมาะสมกับชุมชน โดยแบ่งเป็นหมวดหลัก ๆ ดังนี้

หมวดการประเมิน	ประเด็นประเมิน	ตัวอย่างคำถาม / รายการตรวจสอบ
1. การบริหารจัดการ	โครงสร้าง คณะกรรมการ/ บทบาทหน้าที่/ การประชุม	<ul style="list-style-type: none"> • มีโครงสร้างคณะกรรมการบริหารที่ชัดเจนหรือไม่ • มีการประชุมเพื่อร่วมกันตัดสินใจสม่ำเสมอหรือไม่ • คณะกรรมการ/คณะกรรมการทำตามหน้าที่หรือไม่
2. การเงินและบัญชี	ระบบรับ-จ่าย/ การบันทึกบัญชี/ ความโปร่งใส	<ul style="list-style-type: none"> • มีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายและการตรวจสอบ • มีการชี้แจงรายละเอียดบัญชีให้สมาชิกรับรู้หรือไม่
3. การดำเนินงานรับซื้อ การจำหน่ายขยะ	ขั้นตอนรับซื้อ/ การคัดแยก/ การเชื่อมโยงตลาด	<ul style="list-style-type: none"> • มีการคัดแยกขยะก่อนขายหรือไม่ • มีช่องทางจำหน่ายขยะแน่นอนหรือไม่
4. การมีส่วนร่วมของ ชุมชน	จำนวนสมาชิก/ การประชาสัมพันธ์/ การอบรม	<ul style="list-style-type: none"> • ชุมชนรับรู้และเข้าร่วมกิจกรรมธนาคารขยะมากน้อยเพียงใด • มีการเพิ่มจำนวนหรือการบอกต่อโดยสมาชิกหรือไม่

หมวดการประเมิน	ประเด็นประเมิน	ตัวอย่างคำถาม / รายการตรวจสอบ
5. ผลลัพธ์และความยั่งยืน	รายได้หมุนเวียน/ ผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อม/ การขยายผล	<ul style="list-style-type: none"> • ธนาคารชยะมีรายได้หมุนเวียนหรือไม่ • ปริมาณชยะในชุมชนลดลงหรือไม่

5 หมวดสำคัญในการประเมินตนเอง (Self-Assessment Checklist)

ใช้แบบสอบถามหรือแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) ที่เข้าใจง่าย เพื่อประเมินความก้าวหน้าใน 5 หมวดหลัก:

1. การบริหารจัดการ (Management)

คำถามหลัก: โครงสร้างคณะทำงานและบทบาทหน้าที่ของเรามีประสิทธิภาพหรือไม่?

2. การเงินและบัญชี (Finance & Accounting)

คำถามหลัก: ระบบบัญชีและการเงินของเราโปร่งใสและตรวจสอบได้หรือไม่?

3. การดำเนินงาน (Operations)

คำถามหลัก: ขั้นตอนการรับซื้อ-จำหน่ายชยะของเรามีประสิทธิภาพและมีช่องทางที่แน่นอนหรือไม่?

4. การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation)

คำถามหลัก: ชุมชนรับรู้และเข้าร่วมกิจกรรมของเราบ่อยเพียงใด?

5. ผลลัพธ์และความยั่งยืน (Results & Sustainability)

คำถามหลัก: เราสร้างรายได้หมุนเวียนและลดปริมาณชยะในชุมชนได้จริงหรือไม่?

ทำไมการติดตามและประเมินผลจึงเป็นหัวใจของธนาคารชยะที่ยั่งยืน?

การดำเนินงานธนาคารชยะไม่ใช่แค่การรวบรวมชยะ แต่คือการสร้างการเปลี่ยนแปลงที่วัดผลได้ การติดตามและประเมินผล (M&E) ที่เป็นระบบคือเครื่องมือที่เปลี่ยนเจตนาให้กลายเป็นผลลัพธ์ที่จับต้องได้ และเป็นรากฐานสำคัญของ:

ความโปร่งใส (Transparency)

สร้างความเชื่อมั่นให้สมาชิกและชุมชนด้วยข้อมูลการเงินและการดำเนินงานที่ตรวจสอบได้

ความไว้วางใจ (Trust)

ยืนยันประสิทธิภาพของคณะทำงานและดึงดูดการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน

ความยั่งยืน (Sustainability)

ใช้ข้อมูลในการวางแผนปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ธนาคารชยะเติบโตและสร้างประโยชน์ให้ชุมชนในระยะยาว

7.3 แนวทางการรายงานผลต่อชุมชน

การรายงานผลการดำเนินงานของธนาคารขณะเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยสร้างความโปร่งใสและความไว้วางใจในขณะทำงาน กระตุ้นให้สมาชิกเห็นความคุ้มค่าของการเข้าร่วม และส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากสมาชิกและคนในชุมชน แนวทางการรายงานผลเป็นดังนี้

1) รูปแบบการรายงานผล

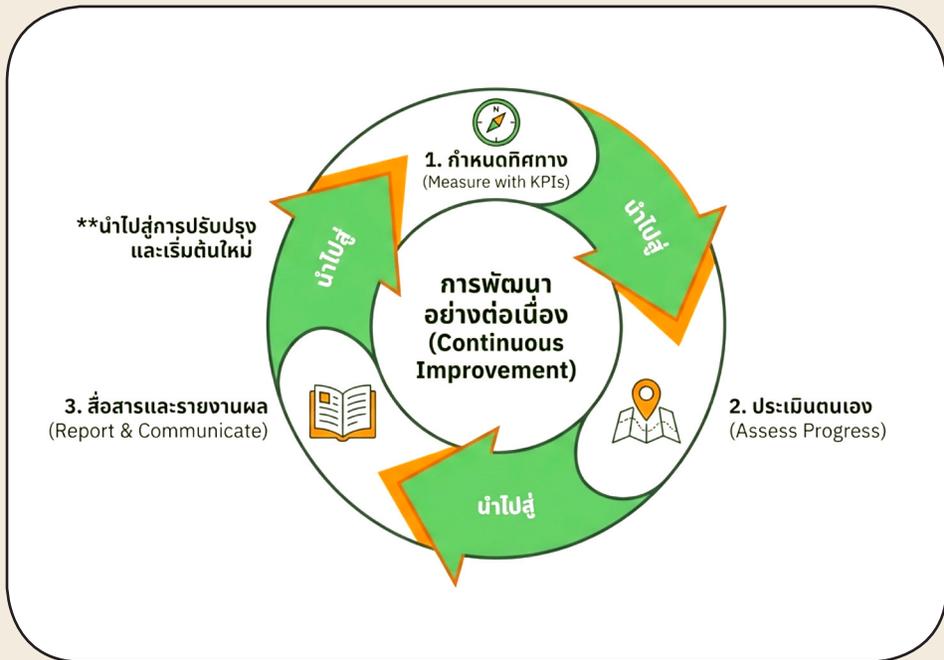
- รายงานสรุปรายเดือน/รายไตรมาส: แสดงข้อมูลปริมาณระยะที่รับซื้อรายรับ-รายจ่าย ผลกำไร และกิจกรรมที่ดำเนินการ
- รายงานประจำปีของธนาคารขณะ: สรุปรภาพรวมทั้งปี พร้อมข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาในปีถัดไป
- รายงานแบบย่อสำหรับประชาชน: ใช้ภาษาง่าย สรุปลงสำคัญ เช่น ปริมาณระยะลดลง รายได้รวมของสมาชิก ผลประโยชน์ที่เกิดกับชุมชน

2) ช่องทางและกิจกรรมในการรายงาน

- การประชุมชี้แจงต่อสมาชิกและชุมชน ควรจัดประชุมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง เพื่อสรุปผลการดำเนินงาน และเปิดโอกาสให้สมาชิกเสนอความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ
- การเผยแพร่ผ่านสื่อชุมชน ใช้บอร์ดประกาศของชุมชน เสียงตามสาย ช่องทางสื่อสังคมออนไลน์เช่นเพจเฟซบุ๊ก/ไลน์กลุ่มชุมชน ควรสร้างเป็นภาพอินโฟกราฟิก หรือทำโปสเตอร์สั้นๆ เพื่อรายงานผลอย่างต่อเนื่อง
- การใช้สื่อสร้างสรรค์ ทำโปสเตอร์ แผ่นพับ คลิปวิดีโอสั้น เพื่อให้ชุมชนเห็นผลลัพธ์การดำเนินงานและผลลัพธ์ทางสิ่งแวดล้อม สร้างแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมทั้งสมาชิกและประชาชนในชุมชน

3) แนวทางการสรุปข้อมูลเพื่อรายงาน

- จัดทำแบบฟอร์มรายงานผลมาตรฐาน เช่น ตารางสรุปปริมาณขยะที่รับซื้อ แหล่งรายได้ กิจกรรมพัฒนา
- ใช้กราฟหรือแผนภูมิ เพื่อให้เข้าใจง่ายและเปรียบเทียบผลการดำเนินงานได้ โดยควรเปรียบเทียบกับผลงานในอดีต เพื่อให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงหรือผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น
- เพิ่มส่วนข้อเสนอแนะและแผนการพัฒนาระยะต่อไป เพื่อให้เห็นทิศทางในอนาคต

บทที่

แนวปฏิบัติที่ดี
และปัจจัย
สู่ความสำเร็จ

การดำเนินงานธนาคารขยะชุมชนให้ประสบผลสำเร็จอย่างยั่งยืน ไม่ได้ขึ้นอยู่กับเพียงแค่การมีระบบบริหารจัดการที่ดีเท่านั้น แต่ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากทุกฝ่ายในชุมชน ทั้งคณะทำงาน สมาชิก ผู้นำชุมชน วิทยากร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน รวมถึงเครือข่ายภายนอกที่สนับสนุน เพื่อให้ทุกองค์ประกอบในระบบเดินไปในทิศทางเดียวกัน มีเป้าหมายร่วมกัน และดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ความสำเร็จของธนาคารขยะจึงไม่ใช่เพียงเรื่องของ การลดปริมาณขยะหรือสร้างรายได้เท่านั้น แต่เป็นการสร้าง “วัฒนธรรมการจัดการขยะอย่างมีคุณค่า” ในระดับชุมชนที่ทุกคนมีส่วนร่วมและภาคภูมิใจ

8.1 แนวปฏิบัติที่ดีในการดำเนินงานธนาคารขยะ

แนวปฏิบัติที่ดี (Good Practices) คือ หลักการหรือวิธีการที่ผ่านการทดลองดำเนินการและได้รับการพิสูจน์แล้วว่าสามารถช่วยให้ธนาคารขยะดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และยั่งยืน โดยมีแนวทางสำคัญดังนี้

1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีนโยบายและแผนงานที่ชัดเจน ควรกำหนดนโยบายด้านการจัดการขยะและส่งเสริมการดำเนินการธนาคารขยะไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม เช่น เน้นการจัดการขยะชุมชนจากต้นทาง การส่งเสริมการจัดตั้งธนาคารขยะในชุมชน โรงเรียน หน่วยงานราชการ และผู้ประกอบการรับซื้อขยะรีไซเคิล เพื่อส่งเสริมการเชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างธนาคารขยะเกิดการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง และเพื่อสร้างระบบจัดการขยะครบวงจรและเพิ่มช่องทางตลาดวัสดุรีไซเคิล

2) วิสัยทัศน์ของผู้บริหาร นายกเทศมนตรีหรือนายกองค์การบริหารส่วนตำบลควรมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนในการผลักดันการจัดการขยะในชุมชนให้เป็นระบบและยั่งยืน โดยมองว่าธนาคารขยะเป็น “กลไกพัฒนาเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน” ผู้บริหารที่มีวิสัยทัศน์จะมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างการลดขยะ การสร้างรายได้ การส่งเสริมการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของประชาชน และควรเป็นผู้นำเชิงรุก สานต่อการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

3) องค์ประกอบของส่วนท้องถิ่นสนับสนุนทรัพยากรและงบประมาณ ทำหน้าที่เป็นหน่วยสนับสนุน ควรจัดสรรงบประมาณหรือทรัพยากรพื้นฐาน เช่น พื้นที่อาคาร อุปกรณ์ บุคลากร สนับสนุนการพัฒนาเครื่องมือทางการเงิน เช่น เงินกองทุน หรือเงินเพื่อสวัสดิการ รวมถึงเสริมสร้างศักยภาพและให้ความรู้แก่คณะทำงานเกี่ยวกับหลักการคัดแยกขยะ การจัดทำบัญชี การบริหารจัดการ และการตลาดรีไซเคิล เพื่อให้ทุกฝ่ายเข้าใจและสามารถดำเนินงานได้ด้วยตนเอง และสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4) การเห็นพ้องร่วมกัน ธนาคารขยะควรเกิดจากความร่วมมือของคนในชุมชนที่เห็นตรงกันในเรื่องของลดปริมาณขยะต้นทางและการคัดแยกขยะ ความต้องการให้มีการจัดตั้งธนาคารขยะ มีการเสนอความคิดเห็นจากชุมชนเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและความเป็นเจ้าของร่วมกัน โดยเริ่มจากกลุ่มเล็ก ๆ ที่เห็นความสำคัญและขยายผลสู่ระดับชุมชน

5) การมีผู้นำหรือคณะทำงานที่เข้มแข็งและโปร่งใส คณะกรรมการและคณะทำงานควรมีจิตอาสา ความรับผิดชอบ และสามารถสร้างความเชื่อมั่นให้แก่สมาชิกได้ โดยเปิดเผยข้อมูลการดำเนินงาน ตรวจสอบได้ รับฟังความคิดเห็นของชุมชนอย่างต่อเนื่อง และกระจายผลประโยชน์สู่ชุมชน รวมทั้งเผยแพร่ข้อมูลให้ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความโปร่งใส

6) ระบบบริหารจัดการและบัญชีที่ชัดเจน จัดทำระบบบัญชีรายรับ-รายจ่ายอย่างเป็นระบบ จัดเก็บเอกสารหลักฐานให้ตรวจสอบได้ รวมถึงรายงานผลการดำเนินงานแก่สมาชิกอย่างสม่ำเสมอ เพื่อสร้างความโปร่งใสและความไว้วางใจ

7) การสื่อสารและประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ใช้ช่องทางต่าง ๆ เช่น เสียงตามสาย ป้ายประกาศ สื่อสังคมออนไลน์ หรือประชุมชี้แจงผลการดำเนินงาน เช่น ปริมาณขยะที่รับซื้อ รายได้-รายจ่าย และผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้คนในชุมชนได้รับรู้และเข้าใจเป้าหมายของธนาคารขยะ รวมทั้งการใช้ช่องทางออนไลน์ เช่น Line, Facebook เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรม ราคา วันเวลา และสถานที่รับซื้อขยะ นัดหมายกิจกรรม เป็นต้น

8) การพัฒนาองค์ความรู้ของคณะทำงานและสมาชิก คณะกรรมการและคณะทำงานควรมีการพัฒนาความรู้ ผ่านการฝึกอบรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือศึกษาดูงานจากพื้นที่ต้นแบบ แล้วนำความรู้ที่ได้มาใช้ ปรับปรุงกระบวนการดำเนินงานให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชน

9) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ โดยสร้างเครือข่ายภายในชุมชน เชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างชุมชนต่อชุมชน และกลุ่มต่าง ๆ ภายในชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออม เป็นต้น การสร้างความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับหน่วยงานสิ่งแวดล้อมระดับจังหวัด ภาคเอกชนและผู้ประกอบการรีไซเคิล เพื่อให้ธนาคารขยะเกิดความเข้มแข็งและสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง

10) การสร้างแรงจูงใจให้กับสมาชิก ธนาคารขยะควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ การนำกิจกรรมมาใช้ในการณรงค์ เช่น “หมู่บ้านปลอดขยะ” หรือ “ออมขยะ ออมเงิน” เพื่อสร้างความภาคภูมิใจร่วมกันในชุมชน และการยกย่องและพัฒนาระบบการให้รางวัล เช่น การให้รางวัลกับชุมชน/ครัวเรือนที่มีผลการดำเนินงานดีเด่น การนำขยะรีไซเคิลแลกของใช้/แต้มสะสม การมอบเกียรติบัตร และการให้เกียรติสมาชิกโดยการประกาศเกียรติคุณเรื่อง การนำรายได้ส่วนหนึ่งมาใช้พัฒนาชุมชน หรือทำโครงการเพื่อสาธารณะ จะช่วยกระตุ้นให้สมาชิกภาคภูมิใจเกิดการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง

11) ส่งเสริมการจัดการขยะครบวงจร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรส่งเสริมการจัดการขยะให้ครอบคลุมขยะชุมชนทุกประเภท ไม่จำกัดเฉพาะขยะรีไซเคิล เพื่อให้เกิดระบบการจัดการขยะที่ครบวงจรและประชาชนเกิดความตื่นตัว และมีส่วนร่วมในการลดและคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทางอย่างจริงจัง โดยให้ระบบธนาคารขยะเป็นกลไกหนึ่งของการจัดการขยะรีไซเคิล

8.2 ปัจจัยสู่ความสำเร็จของธนาคารขยะชุมชน

ธนาคารขยะที่มีระบบการดำเนินงานจัดการขยะรีไซเคิลของชุมชนที่สามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส มีการมีส่วนร่วมของประชาชน และสร้างผลลัพธ์เชิงบวกทั้งด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมอย่างยั่งยืน การดำเนินงานธนาคารขยะที่ประสบความสำเร็จมักมีลักษณะร่วมกันหลายประการ ซึ่งสามารถสรุปเป็นปัจจัยสำคัญได้ดังนี้

1) ภาวะผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และความมุ่งมั่น ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และประธานคณะกรรมการธนาคารขยะต้องมีความวิสัยทัศน์และความมุ่งมั่น และร่วมลงมือปฏิบัติ มีความเข้าใจในการดำเนินงานธนาคารขยะและการจัดการขยะชุมชนเป็นอย่างดี สามารถบริหารจัดการให้หน่วยงานสามารถบูรณาการทำงานร่วมกันและผลักดันอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย และผลลัพธ์ของธนาคารขยะ

2) ความร่วมมือของทุกภาคส่วนในชุมชน ธนาคารขยะจะดำเนินการได้อย่างยั่งยืน ก็ต่อเมื่อสมาชิกธนาคารขยะ ผู้นำ คณะทำงาน โรงเรียน วัด องค์กรต่าง ๆ และผู้ประกอบการ ริโซเคิล ร่วมแรงร่วมใจในการดำเนินงานในทิศทางเดียวกันและสนับสนุนกิจกรรมธนาคารขยะ อย่างต่อเนื่อง

3) การได้รับการยอมรับจากชุมชน ชุมชนต้องเห็นว่าธนาคารขยะสร้างประโยชน์ ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมให้กับชุมชน และการให้สวัสดิการที่เป็นประโยชน์ สมาชิกและชุมชน ช่วยการลดขยะในพื้นที่ การสร้างรายได้ และการสร้างความสามัคคี

4) ระบบบริหารจัดการที่เป็นระบบและตรวจสอบได้ ธนาคารขยะมีการกำหนด ระเบียบ และขั้นตอนการดำเนินงานที่ชัดเจน การดำเนินงานมีความโปร่งใส และสามารถ ตรวจสอบได้โดยสมาชิก รวมทั้งเผยแพร่ข้อมูลให้ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ เพื่อสร้างความ เชื่อมั่นและความโปร่งใส

5) การเรียนรู้และปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ธนาคารขยะไม่จำเป็นต้องเริ่มใหม่ทั้งหมด สามารถเรียนรู้และต่อยอดจากประสบการณ์ของพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จ เพื่อพัฒนารูปแบบ ที่เหมาะสมกับบริบทของตนเอง เมื่อดำเนินการแล้วคณะทำงานควรติดตามผลการดำเนินงาน ข้อร้องเรียน นำมาวิเคราะห์ปัญหา และนำข้อเสนอแนะจากชุมชนมาใช้ เพื่อให้การดำเนินงาน สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลง รวมทั้งชี้แจงปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาให้สมาชิก รับทราบ หากในกรณี ที่ต้องการระดมความคิดเห็น ควรนัดประชุมสมาชิกเพื่อร่วมให้ข้อเสนอ เนาะและตัดสินใจร่วมกัน

6) สร้างการมีส่วนร่วมและความรู้สึกเป็นเจ้าของ การที่คณะกรรมการและคณะทำงาน เปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการวางแผน การจัดกิจกรรม หรือเสนอแนวคิดพัฒนา ทำให้ ธนาคารขยะเป็น “กิจกรรมของชุมชน โดยชุมชน” ไม่ใช่ของหน่วยงาน รวมทั้งสนับสนุนให้ สมาชิกเดิมเป็น “พี่เลี้ยง” หรือ “ตัวแทนรับขยะ” เพื่อช่วยสมาชิกใหม่และกระจายการเข้าร่วม ในพื้นที่กว้างขึ้น รวมทั้ง การมอบเกียรติบัตร/รางวัลให้กับสมาชิก เพื่อสร้างความภาคภูมิใจ ที่ได้ร่วมทำสาธารณะประโยชน์ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ธนาคารขยะมีฐานความเข้มแข็งและ ยั่งยืนในระยะยาว

7) การมีตลาดรองรับขยะรีไซเคิลที่มั่นคง ธนาคารขยะจะสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องเมื่อมีตลาดรับซื้อขยะที่แน่นอนและเป็นธรรม ซึ่งจำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างธนาคารขยะกับผู้ประกอบการรับซื้อในพื้นที่หรือโรงงานรีไซเคิลโดยตรง เพื่อให้การซื้อขายมีความโปร่งใส ต่อเนื่อง ราคาชัดเจน ชั่งน้ำหนักอย่างเป็นธรรม จ่ายเงินตรงเวลา ไม่ปรับราคากะทันหัน และความสะดวกในการดำเนินการ

8) คุณภาพและปริมาณขยะมีความสม่ำเสมอ ธนาคารขยะต้องรักษาคุณภาพขยะและความต่อเนื่องในการจำหน่ายกับผู้ประกอบการรับซื้อ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นระยะยาว และการประกันราคาในการรับซื้อสินค้า ดังนั้น ควรมีการถ่ายทอดความรู้ที่ถูกต้องในการคัดแยกขยะสอนแก่สมาชิกและชุมชน เพื่อให้ขยะที่นำมาจำหน่ายมีการคัดแยกที่ถูกต้อง ได้รับการจัดการมาอย่างดี และมีการปนเปื้อนน้อย

9) การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก การได้รับงบประมาณ อุปกรณ์ หรือความรู้ หรือคำปรึกษาทางเทคนิค จากหน่วยงานรัฐ เอกชน สถาบันการศึกษา และองค์กรต่างๆ จะช่วยเสริมศักยภาพและความมั่นคงของระบบธนาคารขยะ เพราะอาจจะมีการนำนวัตกรรมหรือรูปแบบกิจกรรมใหม่ๆ มาเสริมการดำเนินการ ช่วยสร้างความเชื่อมั่นและแรงจูงใจให้สมาชิกและประชาชนในพื้นที่เข้ามาร่วมกิจกรรมของธนาคารขยะมากขึ้น

10) การได้รับรางวัลหรือประกาศเกียรติคุณ เมื่อการดำเนินการธนาคารขยะของชุมชนเป็นไปตามเป้าหมาย มีการดำเนินการอย่างเป็นระบบ คณะกรรมการ คณะทำงาน และสมาชิกธนาคารขยะควรสร้างเป้าหมายร่วมกันในการส่งประกวดเป็นธนาคารขยะต้นแบบชุมชนต้นแบบ เพื่อทุกคนจะได้มีความตื่นตัวและร่วมกันดำเนินการธนาคารขยะอย่างจริงจัง ถึงแม้จะไม่ได้รางวัลในปีนั้นแต่จะได้ทราบแนวทางการพัฒนาต่อยอดและปรับปรุง การได้รับรางวัลจากหน่วยงานภายนอกเป็นการสร้างพลังให้กับชุมชนที่จะร่วมกันดำเนินกิจกรรมนั้นต่อเพื่อให้ได้รางวัลที่ดีขึ้น

โดยสรุปแนวปฏิบัติที่ดี ทำได้โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกำหนดนโยบายเป้าหมายในการลดปริมาณขยะต้นทาง ด้วยความร่วมมือของทุกภาคส่วนในชุมชน ให้ชุมชนรับรู้ปัญหาและร่วมหาแนวทางแก้ไข สร้างความตระหนักและส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการคัดแยกขยะเพิ่มขึ้นการดำเนินการต้องลงมือปฏิบัติจริงและต่อเนื่อง ให้การสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณ บุคลากร และการประสานความร่วมมือ รวมทั้งการสื่อสารและแลกเปลี่ยนข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพ ผ่านช่องทางออนไลน์และเวทีเครือข่าย

ส่วนธนาคารขยะควรดำเนินการตามหลักธรรมาภิบาล มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และเปิดเผยข้อมูลต่อสมาชิกอย่างสม่ำเสมอ เพื่อสร้างความเชื่อมั่น และควรดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ขยายฐานสมาชิกและให้ผลลัพธ์ที่เกิดจากความร่วมมือของคนในชุมชนเอง เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและความเป็นเจ้าของร่วมกัน และควรมีแผนในการดำเนินการอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ประชาชนเกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้การคัดแยกขยะเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต นอกจากนี้ การจัดสรรผลตอบแทนให้เหมาะสมก็เป็นปัจจัยสำคัญ รายได้จากการขายขยะรีไซเคิลควรนำมาบริหารจัดการให้เกิดการหมุนเวียน หรือจัดสรรเป็นเงินปันผลให้สมาชิกอย่างเหมาะสม เพื่อสร้างแรงจูงใจในการมีส่วนร่วม

โดยสรุป ความสำเร็จของธนาคารขยะชุมชนเกิดจากการผสมพลังของทุกภาคส่วนที่มีเป้าหมายเดียวกัน คือ การจัดการขยะอย่างมีคุณค่าและยั่งยืน เมื่อคณะทำงานมีความมุ่งมั่น ชุมชนให้การยอมรับ ระบบบริหารจัดการมีความโปร่งใส และมีการเรียนรู้ปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ธนาคารขยะจะกลายเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาชุมชนทั้งด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม พร้อมก้าวไปสู่การเป็น “ชุมชนปลอดขยะอย่างยั่งยืน” ได้อย่างแท้จริง

ปัจจัยสำคัญในการเริ่มต้นและขับเคลื่อน

นโยบายและแผนงานชัดเจนของ อปท.

กำหนดนโยบายในแผนพัฒนาท้องถิ่น ส่งเสริมการตั้งธนาคารขยะในชุมชน โรงเรียน และหน่วยงาน เพื่อสร้างระบบจัดการและตลาดรีไซเคิล

วิสัยทัศน์และความเป็นผู้นำเชิงรุก

ผู้บริหารท้องถิ่นต้องมองธนาคารขยะเป็นเครื่องมือพัฒนา ส่งเสริมความต่อเนื่อง และสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน

การสนับสนุนพื้นที่ อุปกรณ์ บุคลากร และงบประมาณ

จัดสรรพื้นที่ อุปกรณ์ ฝึกอบรม และงบประมาณเพื่อบริหารจัดการ การบัญชี และการตลาดรีไซเคิล

ความเห็นพ้องและการมีส่วนร่วมของชุมชน

เริ่มจากความต้องการของชุมชน ระดมความเห็น ขยายผลจากกลุ่มเล็กสู่ชุมชนโดยรวม เพื่อสร้างความยั่งยืน

8.3 สาเหตุหลักของข้อร้องเรียนที่พบบ่อยในธนาคารขยะ

1) **ความไม่โปร่งใสในการจัดการเงินหรือราคาขยะ** เช่น การตั้งราคาซื้อขายไม่ชัดเจน การไม่เปิดเผยรายงานการเงินประจำเดือน/ ประจำปี การใช้เงินสะสมโดยไม่ผ่านที่ประชุม

2) **ความเข้าใจไม่ตรงกันระหว่างสมาชิกกับคณะกรรมการ** เช่น เงื่อนไขการถอนเงิน การคำนวณยอดสะสม การขอรับสวัสดิการ

3) **ปัญหาการแบ่งหน้าที่หรือความรับผิดชอบไม่ชัดเจน** เช่น การตัดสินใจรับซื้อ/ไม่รับซื้อขยะบางประเภทโดยไม่ผ่านการประชุม หรือขาดการสื่อสารภายในทีม

4) **ปัญหาด้านการคัดแยกขยะ** สมาชิกบางรายอาจไม่พอใจเมื่อขยะที่นำมาฝากถูกตีราคาต่ำกว่าที่คาดการณ์ไว้ หรือถูกปฏิเสธรับซื้อ

5) **ความขัดแย้งเชิงบุคคลหรือกลุ่มผลประโยชน์ในชุมชน** เช่น การเลือกตั้งคณะกรรมการ หรือการใช้ผลกำไรส่วนต่างในการทำประโยชน์ไม่ทั่วถึงทุกชุมชน รวมทั้งการให้อภิสิทธิ์สมาชิกบางท่าน

6) **ความไม่มั่นใจในน้ำหนักและราคาขยะ** สมาชิกบางรายอาจมีการชั่งน้ำหนักมาจากบ้าน และเมื่อมาชั่งที่ธนาคารขยะ พบว่าน้ำหนักที่ได้ไม่ตรงกัน รวมทั้งการประกาศราคาขยะแต่ละชนิดอาจไม่ชัดเจน เช่น ขวดน้ำดื่มมีหลายประเภท บางประเภทมีการสกรีนที่ขวดทำให้เมื่อนำมาขายถูกตีรวมเป็นประเภทพลาสติกรวมราคาต่ำ แต่ทางสมาชิกอาจเข้าใจว่าสามารถขายได้ราคาเดียวกับน้ำดื่ม PET ที่บรรจุขวดแบบขวดใส

8.4 กระบวนการจัดการข้อร้องเรียนและข้อขัดแย้ง

1) การรับข้อร้องเรียนอย่างเปิดเผยและเข้าถึงได้ โดยจัดให้มีช่องทางรับเรื่องหลายรูปแบบ เช่น กล่องรับความคิดเห็นที่ธนาคารขยะ เบอร์โทรศัพท์หรือไลน์กลุ่มของคณะกรรมการแจ้งผ่านผู้นำชุมชนหรือการประชุมประจำเดือน ทั้งนี้ ผู้รับเรื่องต้อง จดบันทึกรายละเอียดข้อร้องเรียนลงในแบบฟอร์ม (วันเวลา, ผู้ร้อง, ประเด็นร้องเรียน, เบื้องต้นของเหตุการณ์)

2) การตรวจสอบข้อเท็จจริง โดยการแต่งตั้ง คณะทำงานตรวจสอบข้อร้องเรียน ซึ่งประกอบด้วย ตัวแทนคณะกรรมการธนาคารขยะ ตัวแทนชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน หรือสมาชิกที่เป็นกลาง และตัวแทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต./เทศบาล) โดยกำหนดระยะเวลาในการตรวจสอบ เช่น ภายใน 7-15 วันทำการ พร้อมเก็บหลักฐาน เช่น สมุดบัญชี เอกสารการรับซื้อ-จำหน่าย บันทึกประชุม หรือรูปถ่ายประกอบ

3) การพิจารณาและตัดสินผลอย่างเป็นธรรม คณะทำงานตรวจสอบรวบรวมข้อมูล และพิจารณาตามหลักฐาน เปิดโอกาสให้ทั้งผู้ร้องและผู้ถูกร้อง ชี้แจงข้อเท็จจริง สรุปผลการพิจารณาเป็นลายลักษณ์อักษร พร้อมแนวทางแก้ไข/ปรับปรุง

4) การแจ้งผลและติดตามผลการดำเนินการ แจ้งผลให้ผู้ร้องเรียนทราบอย่างเป็นทางการ หากพบความผิดพลาดจากการดำเนินงาน ให้กำหนด มาตรการปรับปรุง แก้ไขเพื่อป้องกันการเกิดการผิดพลาดซ้ำ รายงานผลการจัดการข้อร้องเรียนในที่ประชุมคณะกรรมการหรือประชาคมชุมชน เพื่อความโปร่งใส

5) การทบทวนและป้องกันปัญหาในอนาคต โดยการสรุป “บทเรียนจากข้อร้องเรียน” และนำไปปรับปรุงกฎระเบียบ ขั้นตอน หรือการสื่อสาร รวมทั้ง กำหนดตัวชี้วัด (KPI) เช่น “จำนวนข้อร้องเรียนลดลงจากปีก่อน” หรือ “ข้อร้องเรียนได้รับการแก้ไขภายใน 15 วัน”

8.5 การพัฒนาและความต่อเนื่องของคณะกรรมการธนาคารขยะ

กลไกสำคัญเพื่อให้คณะกรรมการและคณะกรรมการธนาคารขยะชุมชนสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง มีประสิทธิภาพ และลดความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงบุคลากร สามารถทำได้โดย

1) การพัฒนาศักยภาพ เพื่อให้คณะกรรมการและคณะกรรมการมีความรู้และทักษะที่เหมาะสมกับบทบาทหน้าที่ ปรับตัวได้ต่อการเปลี่ยนแปลง และสามารถถ่ายทอดความรู้ให้สมาชิกหรือคนรุ่นใหม่ในชุมชนได้ ทำได้โดยการพัฒนาศักยภาพ การส่งตัวแทนเข้าร่วมศึกษาดูงานธนาคารขยะต้นแบบ เพื่อเพิ่มแรงบันดาลใจและแนวทางการปรับปรุงงาน เมื่อบุคลากรมีความเข้าใจในบทบาทของตนเองมากขึ้น งานเกิดความต่อเนื่องและลดข้อผิดพลาดจากการปฏิบัติงาน

2) การจัดทำคู่มือปฏิบัติงาน (Standard Operating Procedures: SOP) เพื่อให้การทำงานของคณะกรรมการและคณะกรรมการเป็นมาตรฐานเดียวกัน มีเอกสารอ้างอิงที่ชัดเจน โปร่งใส และสามารถใช้ในการอบรมคนใหม่ได้ทันที นอกจากนี้ จะทำให้ระบบงานมีความเป็นมาตรฐาน ลดข้อผิดพลาดจากบุคลากรใหม่ และเพิ่มความโปร่งใสในการดำเนินงาน

3) การสร้างทีมสำรอง เพื่อให้ธนาคารขยะสามารถดำเนินงานต่อได้โดยไม่สะดุด แม้ในกรณีที่บุคลากรหลักลาหยุด ย้าย หรือหมดวาระ แนวทางปฏิบัติจึงควรกำหนดผู้สำรองในแต่ละตำแหน่ง และให้ผู้สำรองเข้าร่วมในการดำเนินงาน เพื่อให้พร้อมเข้าปฏิบัติงานได้ทันทีหากมีเหตุจำเป็น ที่สำคัญควรสร้างระบบทีมเวิร์ก ให้แต่ละตำแหน่งทำงานร่วมกัน ไม่แยกส่วน เพื่อให้ความรู้ถูกถ่ายทอดในแนวราบ ไม่ผูกขาดอยู่กับคนใดคนหนึ่ง จะช่วยให้ธนาคารขยะไม่สะดุดเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงบุคลากร การดำเนินงานเป็นระบบและต่อเนื่องยาวนาน

ธ ธนาคารขยะจะสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องและมีความก้าวหน้าในการดำเนินการ สิ่งสำคัญคือต้องมีระบบการบริหารคณะกรรมการที่ชัดเจน ดำเนินการได้ด้วยคณะกรรมการที่เข้มแข็งไม่พึ่งพาบุคคลภายนอก จะช่วยเพิ่มความเชื่อมั่นของสมาชิกและหน่วยงานสนับสนุน รวมทั้งเป็นการสร้างโอกาสในการขยายผลไปสู่เครือข่ายธนาคารขยะระดับตำบล/อำเภอ/จังหวัด และการได้รับรางวัลจากหน่วยงานต่างๆ เป็นรากฐานสู่การพัฒนาต่อยอดในอนาคต

บทที่

บทสรุป

ธนาคารขยะ

การดำเนินงานธนาคารขยะชุมชนถือเป็นหนึ่งในแนวทางสำคัญของการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ซึ่งไม่เพียงช่วยลดปริมาณขยะที่ต้องกำจัด แต่ยังสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมให้แก่ชุมชนในเวลาเดียวกัน ธนาคารขยะเป็นกลไกที่เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า โดยเปลี่ยน “ของเหลือใช้” ให้กลายเป็น “ของมีค่า” ผ่านกระบวนการคัดแยก นำกลับมาใช้ใหม่ และหมุนเวียนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) จึงเป็นแนวทางหนึ่งซึ่งช่วยให้คนในชุมชนได้ร่วมกันดูแลสิ่งแวดล้อม และสร้างประโยชน์กลับคืนให้กับทุกคนในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นการลดปริมาณขยะที่ต้องกำจัด การคัดแยกขยะให้ถูกต้อง การรวบรวมขยะรีไซเคิลเพื่อการส่งกลับสู่บริษัทรีไซเคิล หรือการนำสิ่งของเหลือใช้กลับมาใช้ใหม่ เพื่อให้เกิดคุณค่ามากที่สุด แนวคิดนี้ไม่เพียงช่วยรักษาความสะอาดของชุมชน แต่ยังช่วยสร้างรายได้และความสามัคคีให้กับคนในชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่สะอาด น่าอยู่ และยั่งยืนในระยะยาว

ความสำเร็จของธนาคารขยะไม่ได้เกิดจากการดำเนินการของบุคคลหรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง แต่เกิดจากความร่วมมือของทุกภาคส่วน ทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน สถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนในพื้นที่ ที่ร่วมกันสร้างระบบการจัดการขยะที่โปร่งใส มีมาตรฐาน และสามารถขับเคลื่อนได้อย่างต่อเนื่อง ความร่วมมือนี้จึงเป็นรากฐานสำคัญของการสร้าง “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” และ “ชุมชนสิ่งแวดล้อมยั่งยืน” ที่ทุกคนต่างมีบทบาทสำคัญในการมีส่วนร่วมทั้งในด้านการวางแผน การดำเนินงาน และการเฝ้าระวังติดตามผลให้ธนาคารขยะดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและมั่นคง

ผลลัพธ์จากการดำเนินงานธนาคารขยะชุมชนมิได้หยุดอยู่เพียงการลดปริมาณขยะเท่านั้น แต่ยังสร้างรายได้เสริมให้กับครัวเรือน มีรายได้หมุนเวียนภายในชุมชน เกิดเงินออมในชุมชนรูปแบบใหม่ ที่สำคัญ ธนาคารขยะส่งเสริมการเรียนรู้ของเยาวชน และสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมให้แก่คนในทุกช่วงวัย ที่สำคัญคือการสร้างความภาคภูมิใจร่วมกันในฐานะที่ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองและดำเนินชีวิตอย่างสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ธนาคารขยะจึงเป็นมากกว่าการขายขยะ แต่เป็น “ศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้และความร่วมมือ” ที่ช่วยให้คนในชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมภาคภูมิใจไปด้วยกัน เพื่อให้ชุมชนสะอาด เข้มแข็ง และยั่งยืนต่อไปในอนาคต

ธนาคารขยะชุมชนจึงไม่ใช่เพียงกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่เป็น “เครื่องมือแห่งการเปลี่ยนแปลง” และเป็นเครื่องมือสำคัญในระบบการจัดการขยะครบวงจร ที่ช่วยเชื่อมโยงการจัดการขยะในระดับครัวเรือนกับระบบจัดการขยะของท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน สร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน อันจะนำไปสู่การเป็นชุมชนสีเขียวที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

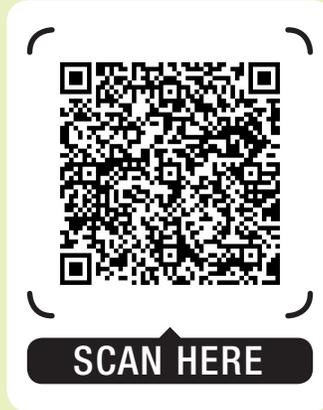

เอกสารอ้างอิง

- กรมควบคุมมลพิษ. (2020). **ระเบียบปฏิบัติด้านสิ่งแวดล้อม เรื่อง การจัดการขยะมูลฝอยและของเสียอันตราย (เอกสาร EP-06)**. กรมควบคุมมลพิษ. แหล่งที่มา https://www.pcd.go.th/wp-content/uploads/2020/11/pcdnew-2020-11-10_07-48-28_507389.pdf
- กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2568). **แนวทางการขับเคลื่อนธนาคารขยะ (Recyclable Waste Bank)**. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. แหล่งที่มา https://www.dla.go.th/upload/document/type2/2567/11/32676_3_1732684568797.pdf.
- โครงการธนาคารขยะเพื่อชุมชนต้นแบบ UNDP x GSB. (2023). **Final Report: Waste Bank Community-Model Project (Innovative Solutions for Waste Bank Development in Surat Thani)**. UNDP / ธนาคารออมสิน / มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- สุจิตรา วาสนาดำรงดี. (2560). “Chula Zero Waste แผนปฏิบัติการจัดการขยะอย่างยั่งยืนในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย”. วารสารสิ่งแวดล้อม, ปีที่ 21 (ฉบับที่ 4), หน้า 47-53.
- สำนักจัดการกากของเสียและสารอันตราย. (2567). **คู่มือการจัดการขยะมูลฝอยชุมชนของภาครัฐ**. กรมควบคุมมลพิษ. แหล่งที่มา [<https://www.tonglang.go.th/fileupload/2024-12-198295826958.pdf>]
- ศูนย์บริการวิชาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2567). **โครงการศึกษาจัดทำแผนงานและแนวทางขับเคลื่อนการดำเนินงานธนาคารขยะ (Recyclable Waste Bank) ภายใต้กระทรวงมหาดไทย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567**. กระทรวงมหาดไทย. แหล่งที่มา https://www.localthai.org/dnm_file/st/1704245960635_25730_side3.pdf
- องค์การบริหารส่วนตำบลตาลเดี่ยว. (ม.ป.ป.). **คู่มือธนาคารขยะชุมชน Recycle Bank**. แหล่งที่มา <https://www.tandaew.go.th/post/000000226-01df06fd6051b72fdbd185c6eddb7faa.pdf>
- Atlantic Packaging. (2023, July 6). **A deep dive into the waste management sector: What does “recyclable” mean?** Atlantic Packaging. Available source [<https://www.atlanticpkg.com/deep-dive-what-does-recyclable-mean>]
- Guerrero, L. A., Maas, G., & Hogland, W. (2013). **Solid waste management challenges for cities in developing countries**. *Waste Management*, 33(1), 220–232. <https://doi.org/10.1016/j.wasman.2012.09.008>
- Pollamuang, R., Khampirat, B., & Laor, P. (2021). **Community-based waste bank: A sustainable approach for solid waste management in Thailand**. *Environment, Development and Sustainability*, 23(5), 7294–7312. <https://doi.org/10.1007/s10668-020-00946-9>
- Suryani, S. (2014). **Waste bank as community-based environmental governance: A lesson learned from Surabaya**. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 184, 171–179. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.05.077>
- Thailand Development Research Institute. (2020). **BCG economy model: Driving Thailand towards sustainable growth**. TDRI.
- US Environmental Protection Agency. (n.d.). **Recycling basics and benefits**. US EPA. Available from [<https://www.epa.gov/recycle/recycling-basics-and-benefits>]
- United Nations Development Programme & Surat Thani Rajabhat University. (2023). **Innovative Solutions for Waste Bank Development in Surat Thani**. UNDP Thailand.
- Yuniarti, R., Wibisono, I., & Sukmawati, E. (2018). **Waste bank: An alternative waste management model for rural areas**. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 200(1), 012019. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/200/1/012019>

ภาคผนวก

ตัวอย่างเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ขอขอบคุณ

หน่วยงานสนับสนุน

- 1) The Danish Environmental Protection Agency
- 2) Royal Danish Embassy in Bangkok
- 3) กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น
- 4) คณะสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- 5) โครงการการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมผสมผักระเบี่ยอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

หน่วยงานให้ข้อมูล

- 1) องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านควน อำเภอเมือง จังหวัดตรัง
- 2) เทศบาลตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
- 3) องค์การบริหารส่วนตำบลปากอ๋า อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย
- 4) องค์การบริหารส่วนตำบลท่าคอย อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี
- 5) องค์การบริหารส่วนตำบลโกล้งธนู อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี
- 6) เทศบาลตำบลนาสว่าง อำเภอเดชอุดม จังหวัดอุบลราชธานี
- 7) เทศบาลตำบลนาจาน อำเภอนาเยี่ย จังหวัดอุบลราชธานี
- 8) เทศบาลตำบลโพธิ์ไทร อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี
- 9) องค์การบริหารส่วนตำบลปะตง อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี
- 10) เทศบาลตำบลพลับพลานารายณ์ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

คู่มือธนาคารขยะสำหรับชุมชน

ที่ปรึกษาโครงการ

The Danish Environmental Protection Agency, Ministry of Environment and Gender Equality

- Mr. Jens Nytoft Rasmussen SSC Project Manager
- Ms. Krista Øster Madelung Sørensen Circular Economy Advisor
- Mr. Rasmus Andreas Tønder Circular Economy Advisor

Royal Danish Embassy in Bangkok, Ministry of Foreign Affairs of Denmark

- Mr. Martin Schneekloth Sector Counsellor on Circular Economy
- นางสาวสิริทิพย์ กมลชนกธรรม Policy Officer

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย

- นายธีรุตม์ ศุภวิบูลย์ผล อธิบดีกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น
- นายศิริพันธ์ ศรีกงพลี รองอธิบดีกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น
- นายกัญเกียรติ นิ่มเนียม หัวหน้าผู้ตรวจราชการกรม
- นายชานนท์ วงษ์พจน์ ผู้อำนวยการกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น
- นายภิเชก มีทอง นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการ

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

ดร.นพวรรณ เสมวิมล.

คู่มือธนาคารขยะสำหรับชุมชน.-- กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย, 2569.
120 หน้า.

1. ขยะและการกำจัดขยะ. I. ชื่อเรื่อง.

363.729

ISBN 978-974-458-841-8

ผู้เรียบเรียง/จัดทำเนื้อหา

- ผศ.ดร.นพวรรณ เสมวิมล
ภาควิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
โครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ยอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

จัดทำโดย

- กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย
- Royal Danish Embassy in Bangkok, Ministry of Foreign Affairs of Denmark
- The Danish Environmental Protection Agency, Ministry of Environment and Gender Equality

จำนวนหน้า

120 หน้า

พิมพ์ครั้งที่ 1

กุมภาพันธ์ 2569 / 500 เล่ม

ISBN

978-974-458-841-8

พิมพ์ที่

บริษัท โรงพิมพ์ คลังวิชา จำกัด

198/1 หมู่ 9 ตำบลบางกระสอบ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี 11000

โทร. 02-9686997 โทรสาร 02-9686998 อีเมลล์ cwpresso@gmail.com

ROYAL DANISH EMBASSY
Bangkok

**Ministry of Environment
and Gender Equality**
Environmental
Protection Agency

KU
**KASETSART
UNIVERSITY**

